

פתק פתוח למחצה

הוספת ממד אישי לשיטת

הבחירות לכנסת

בתוך משפחת הדמוקרטיות שנהוגה בהן שיטה יחסית־רשימתית בבחירות לפרלמנט, ישראל מתאפיינת בשיטת בחירות חריגה: היא היחידה שאין בה ממד אישי וגם לא ממד אזורי. מאפיין ייחודי זה פוגע בהיבטים שונים של הדמוקרטיה, ובעיקר מחליש את הקשר בין הבוחרים לנבחרים. מחקר מדיניות זה בוחן את היתרונות שבתיקון שיטת הבחירות לכנסת באמצעות הטמעת ממד אישי, מתוך שמירה על אופייה היחסי של השיטה.

עופר קניג | אסף שפירא | אסף הימן

מחקר
מדיניות
208

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

**פתק פתוח למחצה:
הוספת ממד אישי
לשיטת הבחירות לכנסת**

עופר קניג | אסף שפירא | אסף הימן

מחקר מדיניות 208

אפריל 2026

A Semi-open List System:
Adding a Personal Dimension to the Israeli Electoral System

Ofer Kenig | Assaf Shapira | Asaf Heiman

עריכת הטקסט: דפנה לביא
עיצוב הסדרה והעטיפה: סטודיו Alfabees
ביצוע גרפי: נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

מסת"ב: 0-517-519-965-978

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), 2026

נדפס בישראל, תשפ"ו/2026

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602

טל': 02-5300888

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books

דוא"ל: orders@idi.org.il

טל': 02-5300800

כל פרסומי המכון ניתנים להורדה חנים, במלואם או בחלקם, מאתר האינטרנט.

המכון הישראלי לדמוקרטיה

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

הדברים המובאים במחקר מדיניות זה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

7	תקציר
13	מבוא
16	פרק 1. פתק פתוח למחצה: הגדרה וסיווג
23	פרק 2. כיצד השיטה עובדת? שלוש דוגמאות
46	פרק 3. ממד אישי ופתק פתוח למחצה: חשיבות והשלכות
61	פרק 4. פתק פתוח למחצה בישראל?
86	פרק 5. אימוץ פתק פתוח למחצה בישראל: דילמות והכרעות
103	נספח 1. הצעת חוק
115	נספח 2. פתק הצבעה לדוגמה בישראל
116	נספח 3. פתקי הצבעה בהולנד, בלגיה, וסלובקיה
120	רשימת המקורות
iii	Abstract

ת ק צ י ר

בתוך משפחת הדמוקרטיה שמשותפות בשיטה יחסית-רשימתית (List-PR) בבחירות לפרלמנט, ישראל מתאפיינת בשיטת בחירות חריגה: היא המדינה היחידה שאין בה ממד אישי או אזורי. הדבר פוגע בהיבטים שונים של הדמוקרטיה, ובאופן כללי אפשר לומר שהוא מחליש את הקשר הישיר בין הבוחרים לנבחרים.

מחקר זה בוחן את האפשרות לבצע תיקון בשיטת הבחירות לכנסת באמצעות הוספת ממד אישי, מתוך שמירה על אופייה היחסי של השיטה. באופן ספציפי, המחקר מתמקד בשיטה המכונה "פתק פתוח למחצה", שיטה הנפוצה בקרב דמוקרטיה מפותחות שנהוגה בהן שיטת בחירות יחסית-רשימתית. מדובר ברפורמה מוסדית שמאזנת בין שמירה על מעמדן של המפלגות, שמרכיבות רשימות מועמדים מדורגות, לבין מתן עוצמה מסוימת גם לבוחר. בשיטה זו בעת ההצבעה לרשימה מסוימת הבוחר יכול להביע את העדפותיו כלפי המועמדים באותה רשימה, ובתנאים מסוימים אך להשפיע על הסיכויים שלהם להיבחר לפרלמנט.

בהסתמך על סקירה השוואתית ותאורטית מקיפה ועל ניתוח ההשלכות הצפויות של תיקון השיטה בישראל, **אנו ממליצים על אימוץ פתק פתוח למחצה בבחירות לכנסת.** המחקר דן לעומק בדילמות ובהכרעות השונות הנוגעות לפרטי השיטה וממליץ על השיטה הזאת: על גבי פתק ההצבעה יופיעו שמות של 60 מועמדים מדורגים; כל בוחר יוכל לסמן עד 4 שמות של מועמדים מועדפים מתוכם, פעולה שמכונה "הצבעת העדפה"; וייקבע "סף חסימה" של

הצבעות ההעדפה – רק מועמדים שמספר הצבעות ההעדפה שהם קיבלו הוא לפחות 10% מקולות הרשימה יוכלו להתקדם במעלה הרשימה (זוהי בחירה שמרנית במודע, כיוון שאיננו יודעים כיצד יישמו הבוחרים את השיטה בישראל; בעתיד ייתכן שיהיה מקום לקבוע סף חסימה נמוך יותר). מועמדים אלה יסודרו מחדש מהמקום השני ומטה, בסדר יורד לפי מספר הצבעות ההעדפה שקיבלו. מועמדים שקיבלו פחות מסף החסימה הזה מקומם לא ישתנה (אם כי ייתכן שהם יידחקו לאחור אם מועמדים שדורגו מתחתם יחצו את סף החסימה). המועמד הראשון ברשימה (ורק הוא או היא) ישוריי – לא יהיה אפשר לסמן אותו ומקומו לא יוכל להשתנות. מכך עולה שייתכנו גם מצבים שבהם מועמדים שדורגו במקומות נמוכים ברשימה, ולא היו אמורים להיבחר לכנסת, יתקדמו במעלה הרשימה ויבחרו לכנסת בזכות הצבעות העדפה (ולהפך, מועמדים שיידחקו אל מחוץ לכנסת בשל כך). מבט השוואתי מלמד שמדובר במצבים שאומנם מתרחשים, אך ברוב המדינות והמפלגות הם אינם נפוצים מאוד. על כל פנים, תרומתה של השיטה למערכת הפוליטית בישראל תהיה רחבה הרבה יותר משינויים נקודתיים בזהות הנבחרים, לרבות חיזוק האחריותיות של חברי הכנסת, הגדלת ההיענותיות של המפלגות לבחוריהן והגברת השקיפות.

המלצות נוספות נוגעות למימון הבחירות: אנו מציעים שלא להעניק למועמדים מימון ממלכתי וגם לא לאפשר להם לגייס תרומות לצורך קמפיילים אישיים בבחירות לכנסת, אלא לכל היותר לאפשר למפלגות עצמן להעביר להם מימון מסוים, שוויוני, מתוך משאביהן. המלצות כלליות נוספות נוגעות לעיצוב פתק ההצבעה והליך ספירת הקולות, סוגיות שצריכות להיות מוכרעות בעיקרן בידי הגורמים המקצועיים בוועדת הבחירות המרכזית.

מדובר ברפורמה מתונה וזהירה, בוודאי בהשוואה לשיטות דומות אחרות בעולם. עם זאת, צריך להודות על האמת: איננו יכולים לחזות כיצד בדיוק היא תשפיע על התנהגות הבוחרים הישראלים (כמה מהם ישתמשו בהצבעות העדפה? האם מרבית הצבעות ההעדפה יינתנו למועמדים שמדורגים במקומות גבוהים? וכו'). על כן אנו גם מציעים שלאחר מערכת הבחירות הראשונה שבה היא תיושם (ובכפוף לצורך, גם לאחר מערכות בחירות עתידיות), פרטיה של השיטה החדשה ייבחנו בידי ועדה מקצועית-ציבורית.

ועדה זו תמליץ, במידת הצורך, על תיקונים בפרטים הנוגעים, בין השאר, למספר הצבעות ההעדפה שיינתן לכל בוחר, לסף החסימה ולכללי המימון.

אנו סבורים שאימוץ פתק פתוח למחצה עשוי לשפר את דפוס ההשתתפות הפוליטית ואת התרבות הדמוקרטית בישראל: השקיפות בהרכב רשימת המועמדים; היכולת של הבוחרים להביע בצורה מלאה ומדויקת יותר את העדפותיהם בבחירות, ובכך גם להעביר מסר למפלגות – דבר חשוב במיוחד לנוכח ה"דלות" של זירות והזדמנויות ההצבעה בישראל; הידיעה של הנבחרים שגורלם הפוליטי (בצורת תגמול או עונש) ייקבע לא רק בידי מנהיג המפלגה או מתפקדיה, אלא גם בידי כלל מצביעיה, ידיעה שעשויה להגביר את ההיענותיות והאחריותיות שלהם כלפי הציבור – כל אלו צפויים להתחזק כמעט אוטומטית ולשפר את איכות הדמוקרטיה בישראל. חשוב להדגיש בהקשר זה שלפי מחקרים ודוגמאות מהעולם, השיטה לא רק משפיעה באופן ישיר על סדר המועמדים ברשימה, אלא יש לה השפעות עקיפות ורחבות יותר על התנהגות הציבור, על הפוליטיקאים עצמם ועל המפלגות.

מלבד זאת, לאימוץ פתק פתוח למחצה עשויות להיות השלכות חיוביות נוספות. למשל, הוא עשוי לשנות את מערך יחסי הכוחות בתוך המפלגות – לחזק פוליטיקאים מסוימים, מי שיזכו להצבעות העדפה רבות, אל מול מנהיגי המפלגות, ובכך לסייע בצמצום תופעת "המפלגות האישיות" בישראל (מפלגות הנשלטות באופן בלעדי בידי המנהיג), ובאופן כללי לתרום לביזור עוצמת השלטון. נוסף על כך, הוא עשוי לאזן את הכשל העיקרי של השיטות השונות הנהוגות במפלגות בישראל להרכבת רשימות מועמדים, בכך שיחייב את הפוליטיקאים להפנות את תשומת ליבם, מאמציהם ופעולותיהם לא רק כלפי שחקן מפלגתי אחד ששולט בגיבוש הרשימה – יהיה זה יו"ר המפלגה, אליטה מפלגתית מצומצמת, מוסד מפלגתי או חברי המפלגה המצביעים בפריימריז – אלא גם כלפי ציבור רחב הרבה יותר של כלל מצביעי המפלגה. בהקשר זה נראה שבמפלגות המקיימות פריימריז לשיטת ההצבעה בפתק פתוח למחצה יש פוטנציאל ממשי לצמצם את עוצמתם של שחקני כוח פנים-מפלגתיים, כמו קבלני קולות, קבוצות אינטרס וקבוצות אידאולוגיות קיצוניות, ובכך לתרום אולי להתמתנות נבחרי הציבור, ואף לצמצום הפופוליזם.

כמובן – אין שיטת בחירות מושלמת, וגם שיטת הפתק הפתוח למחצה עשויה להיות בעלת תוצאות מאכזבות. אומנם, כאמור, במבט השוואתי מדובר באימוץ שיטה מתונה מאוד, אבל אין להתעלם מהשלכות שליליות אפשריות של הרפורמה המוצעת. תוצאה אחת, שבאופן פרדוקסלי נובעת מאופייה הזהיר של השיטה המוצעת, היא אכזבה של הציבור מהשפעותיה המתונות – שכן לא בטוח כלל שהצבעות ההעדפה יובילו לשינויים משמעותיים בסדר המועמדים של הרשימות או לבחירתם לכנסת של מועמדים שדורגו במקומות נמוכים. על כן חשוב למתן מראש את הציפיות של הציבור מהשפעותיהן הישירות של הצבעות ההעדפה על סדר הרשימות ועל זהות הנבחרים לכנסת, וכאמור לכנס ועדות ציבוריות לאחר מימושה של השיטה המוצעת כדי לתקן ולשפר אותה.

השלכות שליליות אחרות שניתן ליחס לתיקון השיטה במתווה זה קשורות לפרסונליזציה פוליטית. יש שיטענו כי בשל התחרות בין המועמדים על התמיכה האישית של ציבור מצביעי המפלגה, השיטה צפויה לעודד תופעות כמו קמפיינים אישיים של המועמדים. החשש הוא שקמפיינים כאלה יתרחשו לא רק בתקופת הפריימריז – במפלגות המקיימות בחירות פנימיות כוללניות – אלא גם לפני הבחירות לכנסת. כל זה, כך יטענו, יוביל לפגיעה של הפוליטיקאים בלכידות המפלגתית והסיעתית – משום שירצו לזכות לחשיפה תקשורתית וציבורית – ועל כן יש סכנה שהשיטה תחליש עוד יותר את המוסד המפלגתי בישראל, שגם כך נחלש מאוד בעשורים האחרונים.

במתווה הזהיר המוצע כאן התפתחויות אלה אינן צפויות, בעיקר כי המפלגות ימשיכו למלא תפקיד מרכזי של "שומר סף" – הן שירכיבו את רשימות המועמדים המוצגות לבוחר, ולדירוג שיקבעו המפלגות עדיין תהיה השפעה מכרעת על הדירוג הסופי של המועמדים. למפלגות תישאר אפוא האפשרות "להעניש" מועמדים שייתפסו כ"בעייתיים". יותר מכך, גם אם השיטה אכן תעודד במעט פרסונליזציה פוליטית, היא תעודד את הסוג המסוכן פחות למשטר הדמוקרטי – פרסונליזם ביזורי, שבו תשומת הלב "מתפזרת" בין כמה דמויות, בניגוד לפרסונליזם הריכוזי, המסוכן ביותר, הממוקד בדמות אחת בלבד. הפרסונליזם הריכוזי הוא אחת הבעיות העיקריות שהמערכת הפוליטית הישראלית לוקה בהן בעת הזאת. סכנות אחרות שאפשר להעלות על הדעת, כמו פגיעה בייצוגיות (למשל של נשים) בפוליטיקה, הגדלת

השחיתות או סכנה לריבוי קולות פסולים בשל השיטה המסובכת – הופרכו בספרות המחקר או שאפשר לצמצם אותן באמצעות עיצוב נכון של השיטה והכנה מראש של הציבור.

בסיכומו של דבר, אם שוקלים את היחס בין הפוטנציאל של השיטה להיות צעד ראשון להתמודדות עם כשלים מרכזיים בשיטת הבחירות לכנסת, מחד גיסא, ובין הנזקים האפשריים המצומצמים יחסית שלה, מאידך גיסא, אזי לנוכח הייחודיות ואף הקיצוניות של שיטת הבחירות הנהוגה בישראל והנזקים הנלווים לה אנו סבורים שיש הצדקה מובהקת להמליץ על הרפורמה המתונה והזהירה שאנו מציעים ולאמץ את השיטה של פתק פתוח למחצה בבחירות לכנסת במתווה המוצע.

מטרתו של מחקר זה היא לבדוק אם וכיצד יש לתקן את שיטת הבחירות לכנסת באמצעות הוספת ממד אישי. נדגיש כי מדובר בשמירה על מסגרת השיטה היחסית ובמעבר זהיר מפתק רשימתי סגור לשיטה המכונה "פתק פתוח למחצה". לשם כך נציג את ההיבטים והסוגים השונים של שיטות בחירה יחסיות-רשימתיות, נבחן כיצד מיושם הפתק הפתוח למחצה בדמוקרטיות אחרות ונעמוד על היתרונות והחסרונות של רפורמה כזו, באופן כללי ובישראל בפרט. בעקבות זאת נמליץ לאמץ בישראל שיטה רשימתית של פתק פתוח למחצה, מתוך שימת דגש על שאלות ואתגרים שונים שיש לתת עליהם את הדעת.

התמריץ העיקרי לעריכת המחקר היה החריגות של שיטת הבחירות לכנסת (המכונה "קיצונית" בפי אחד מן המומחים הבולטים בעולם לשיטות בחירות, ראו Shugart, 2021) והשלכותיה השליליות על הקשר הקריטי בין נבחר הציבור לבוחרים. כפי שיפורט בהמשך, ישראל היא מהדמוקרטיות המפותחות הבודדות שאין בה ממד אישי בשיטת הבחירות, והיא הדמוקרטיה המפותחת היחידה שאין בה לא ממד אישי ולא ממד אזורי בשיטת הבחירות לפרלמנט. מדובר אפוא בשיטת בחירות חריגה מאוד בהיבט זה. בשל חשיבותה האדירה של שיטת הבחירות למאפייני המשטר הדמוקרטי – הבחירות לפרלמנט הן החוליה הראשונה והקריטית ב"שרשרת הייצוג" (chain of delegation) (Strøm, 2000) – לשיטת הבחירות החריגה לכנסת יש השפעות מרחיקות לכת על הדמוקרטיה הישראלית. בפרט היעדר ממד אישי בשיטת הבחירות פוגע ביכולת של הבוחרים להביע את העדפותיהם הפוליטיות במלואן, ובתוך כך גם לתגמל ולהעניש את חברי הפרלמנט על פעילותם; הוא מקטין את התמריץ של נבחר הציבור לייצג את הבוחרים כמיטב יכולתם ולהיענות לציפיותיהם (מה שמכונה "היענותיות", responsiveness); והוא מחליש את תחושת החובה של פוליטיקאים לתת דין וחשבון לציבור (מה שמכונה "אחריותיות", accountability) (Katz, 1986).

אין אנו הראשונים שעוסקים בהוספת ממד אישי לשיטת הבחירות לכנסת. עבודות קודמות בנושא נכתבו הן במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה (פרידברג ואחרים, 2013; שפירא, 2019), הן במסגרות אחרות ובהן ועדת מגידור (ועדת הנשיא, 2007), פורום קהלת (דיסקין ונבון, 2016) והמרכז להעצמת האזרח (גוטמן ואחרים, 2022). כל המחקרים והדוחות הנ"ל תמכו

באופן כללי במעבר לפתק פתוח למחצה. גם על שולחן הכנסת הונחו במרוצת השנים כמה הצעות חוק ברוח זו.¹

הצורך במחקר עדכני על הממד האישי בשיטת הבחירות נובע משתי סיבות:

ראשית, כאשר חזרנו לאחרונה לסוגיה זו, מצאנו שעדיין חסרים פרטים רבים שדרושים לדיון מעמיק ומושכל: סקירה מעמיקה, המסתמכת על ספרות המחקר בתחום, שהולכת ומתרחבת בעיקר בשנים האחרונות, של הניסיון שהצטבר במדינות העושות שימוש בפתק פתוח למחצה והצגת היתרונות והחסרונות של השיטה; ניתוח מעמיק של אופן יישום השיטה במדינות אחרות; והכרעה מנומקת בכל הדילמות השונות שעולות ביחס ליישום השיטה בישראל.

שנית, התפתחויות פוליטיות-חברתיות שאירעו בישראל בשנים האחרונות, בפרט במהלך כהונתה של הממשלה ה-37, דוגמת יוזמות החקיקה בתחום מערכת המשפט, מדגישות את הצורך בהוספת ממד אישי לשיטת הבחירות כדי לסייע במאבק נגד כמה מהסכנות הבולטות לדמוקרטיה הישראלית. הכוונה היא בעיקר לריכוז העוצמה המופרז בישראל בידי הרשות המבצעת, הנובע מהיעדרם של מנגנוני ביזור עוצמה הקיימים במדינות אחרות – מחוקה משוריינת, דרך יחידות תת-לאומיות בעלות מעמד וסמכויות או בחירות אזוריות, ועד כפיפות למוסדות ובתי משפט בין-לאומיים (כהן, 2018). באופן ספציפי יותר בולטת בישראל (ובדמוקרטיות אחרות) התופעה המוכרת כ"התנשיאותיות" (presidentialization), שבמסגרתה ראשי ממשלה במשטרים פרלמנטריים מרכזים בידם עוצמה הולכת וגוברת, גם ללא שינויים חוקתיים פורמליים (Poguntke & Webb, 2005). כפי שיוסבר בהמשך, הוספת ממד אישי לשיטת הבחירות עשויה לסייע לביזור העוצמה הפוליטית בכך שהיא תגביר את ההיענותיות והאחריותיות של חברי הכנסת לציבור הבוחרים של המפלגה שהם מייצגים ותמתן במעט את תלותם בראש המפלגה או במתפקדים.

1 הצעת חוק הבחירות לכנסת (תיקון - שינוי מבנה פתק ההצבעה), התשפ"ג-2023, פ/3745/25; הצעת חוק הבחירות לכנסת (תיקון - שינוי מבנה פתק ההצבעה), התשפ"ד-2023, פ/3980/25.

אנו מבקשים להודות למשתתפי סמינר המחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה על הערותיהם המועילות. תודה מיוחדת לקוראים שהשקיעו את זמנם בקריאת המחקר: דפנה אבירם-ניצן, ד"ר דנה בלאנדר, עו"ד נעה גשן, פרופ' סוזי נבות ופרופ' גדעון רהט. תודה גם לד"ר גלעד מלאך ולד"ר מוחמד ח'לאילה על עצותיהם המועילות.

פתק פתוח למחצה: הגדרה וסיווג

שיטות בחירה לבתי נבחרים נמנות עם המוסדות הפוליטיים המגוונים ביותר. הגיוון הזה, המתבטא בסוגים ובתתי-סוגים מרובים, מביא לידי כך שקשה לאתר שתי דמוקרטיות אשר שיטות הבחירה שלהן זהות לגמרי בכל המאפיינים. בהתאם התפתחו במרוצת השנים כמה שיטות מיון. ברובן של שיטות המיון הקיימות ההבחנה החשובה ביותר היא בין משפחת השיטות היחסיות לבין משפחת השיטות הרוביות. בין שתי משפחות אלו ממוקמות השיטות המעורבות, המשלבות רכיבים ועקרונות של שתיהן. כל אחת מהמשפחות האלה כוללת מגוון גדול של תתי-סוגים הנבדלים אלה מאלה בממדים שונים (ראו אטמור, 2010). אולם בשנים האחרונות הלך והתגבר העניין בממד האישי או הפנים-מפלגתי של שיטות בחירות (Shugart, 2005), וזה הלך וקיבל מעמד מרכזי במיון השיטות השונות (Farrell & McAllister, 2006; Söderlund, 2016).

שיטת הבחירות בישראל היא יחסית, וליתר דיוק – יחסית-רשימתית (Proportional Representation list system, או בקיצור List-PR). 23 מבין המדינות הדמוקרטיות החברות ב-OECD משתמשות בשיטות יחסיות-רשימתיות בבחירות לבית התחתון או היחיד של הפרלמנט שלהן, והן יהיו נקודת ההתייחסות שלנו במחקר זה.²

מבנה פתק ההצבעה והממד האישי בשיטת הבחירת

אחד מהרכיבים המבחינים בין שיטות יחסיות-רשימתיות שונות נוגע למבנה פתק ההצבעה, או ליתר דיוק לאפשרות (או להיעדר האפשרות) של המצביעים להשפיע על זהות המועמדים שייבחרו לפרלמנט מטעמה

2 35 מתוך 38 המדינות החברות ב-OECD (נכון לשנת 2025) נחשבות לדמוקרטיות. שלוש בלבד – הונגריה, טורקיה ומקסיקו אינן נחשבות לדמוקרטיה לפי מדדים בין-לאומיים מקובלים, בפרט זה של Freedom House. מקסיקו והונגריה בכל מקרה לא היו נכללות ברשימת המדינות שיש בהן בחירות יחסיות-רשימתיות – שכן בשתייהן נהוגה שיטת בחירות מעורבת לפרלמנט. בטורקיה יש שיטה יחסית-רשימתית עם פתק הצבעה סגור, תוך שימוש באזורי בחירה, אך יש קונצנזוס בין עורכי המדדים השונים שאין להגדירה כדמוקרטיה.

של רשימה (זו יכולה להיות מורכבת ממועמדי מפלגה אחת או יותר). נהוג להתייחס לממד הזה גם בתור "הממד האישי" של שיטות בחירה יחסיות. לכאורה, הממד האישי אינו נושא עימו את אותה החשיבות שיש למאפיינים אחרים של שיטות בחירה, כגון נוסחת חלוקת המושבים (יחסיות מול רוביות), איזור (חלוקה למחוזות בחירה ומספר הנציגים מטעמם), אחוז חסימה וכיוצא באלה. הסיבה לכך ברורה: לשאר המאפיינים הללו יש השפעה ישירה על חלוקת העוצמה הפוליטית בפרלמנט כפי שהיא משתקפת מהעדפות הבוחרים. כלומר, המאפיינים הללו מכריעים את התחרות הבין-מפלגתית: כמה מושבים תקבל כל מפלגה או רשימה? מי מהן "תישאר בחוץ"? ובאופן כללי מי ניצחה בבחירות או, לכל הפחות, למי יש סיכוי טוב להרכיב ממשלה?

לעומת זאת הממד האישי אינו משפיע על חלוקת הכוח בין המפלגות בפרלמנט. עם זאת, הוא עשוי להכריע את זהות הנציגים בפרלמנט מטעמה של כל מפלגה, וכפי שנראה – גם להכרעה זו יש חשיבות ומשמעות לא מבוטלות. נוסף על כך, כפי שיוסבר בהמשך, יש לו השפעה על היבטים דמוקרטיים חשובים כמו השתתפות, היענותיות ואחריותיות, וכן על יחסי הכוחות והדינמיקה הפנים-מפלגתיים.

ההבחנה היסודית לגבי מבנה פתק ההצבעה בשיטות יחסיות-רשימתיות נוגעת לשאלה פשוטה: האם יש לציבור הבוחרים **ביום הבחירות** השפעה כלשהי על זהות הנציגים שייבחרו לפרלמנט מטעם המפלגה או הרשימה שהם הצביעו עבורה? אם התשובה לכך היא שלילית, אזי מדובר בהכרח בשיטה של **פתק סגור**, המכונה גם **שיטה רשימתית סגורה** (closed-list PR) – זו השיטה שקיימת בישראל מאז הקמתה. בשיטה כזו כל מפלגה (או כמה מפלגות, במקרים של רשימות משותפות) קובעת, כל אחת בדרכה, לפני הבחירות רשימה מדורגת של מועמדים. הבוחרים מצביעים עבור רשימה ללא כל אפשרות להשפיע על סדר המועמדים ולהביע העדפה למועמד כלשהו או למועמדים כלשהם מאותה הרשימה. אם הרשימה זכתה ב- X מושבים, אזי X המועמדים הראשונים ברשימה יהיו אלה אשר ייצגו אותה בפרלמנט. בשיטת הפתק הסגור רשימת המועמדים המדורגת עשויה להופיע על גבי פתק ההצבעה (כפי שקורה בספרד), אך יש מדינות שנמנעות מכך (כפי שקורה בישראל, מלבד, לעיתים, ציונו של ראש הרשימה ביחד עם שם הרשימה). עם זאת, כאמור, בשני המקרים האלו לבוחר אין כל יכולת להשפיע על הדירוג ועל זהות הנבחרים.

הפתק הסגור אינו נפוץ במדינות דמוקרטיות (תרשים 1). ישראל, וגם ספרד, פורטוגל וקוסטה ריקה, ומבחירות 2025 גם נורווגיה, הן היחידות מבין הדמוקרטיות החברות ב־OECD שיש בהן שיטה כזו. יצוין כבר עתה שהיעדרו של הממד האישי בשיטת הבחירות לכנסת מצטרף אל מאפיין נוסף שאף הוא אינו שכיח: בחירת כל חברי הכנסת במחוז בחירה יחיד ("שיטה ארצית"). השילוב של שני המאפיינים האלה – שיטה רשימתית סגורה ומחוז בחירה יחיד – מציב את שיטת הבחירות לכנסת כמקרה יחיד מבין הדמוקרטיות החברות ב־OECD.

כל שיטת בחירות אשר אינה "סגורה" לחלוטין מאפשרת לבוחרים מרחב מסוים של הבעת העדפה אישית למועמד אחד או יותר. בשנים האחרונות נהוג יותר ויותר להשתמש במושג הצבעת העדפה (preferential vote) לתיאור שיטות כאלה (Bräuning et al., 2024).

יש הבחנות שונות בין סוגי הצבעות העדפה. במחקר זה נבחין ביניהם, ראשית, לפי השאלה: האם רשימת המועמדים המופיעה על פתק ההצבעה היא מדורגת ודירוג זה משפיע על מיקומם הסופי של המועמדים ברשימה, או שאינה מדורגת ורק מספר הקולות האישיים שקיבל כל מועמד הוא שקובע את זהות המועמדים שייבחרו לפרלמנט מטעם אותה רשימה? אם הרשימה אינה מדורגת, אז מדובר ב**פתק פתוח** המכונה גם **שיטה רשימתית פתוחה** (open-list PR). בפינלנד, מקרה מובהק של שיטה זו, שמותיהם של מועמדי המפלגות בכל מחוז בחירה מפורטים על גבי כרזות בתחנות ההצבעה בסדר אלף-ביתי, ולכל אחד מהם משויך מספר סידורי כלשהו. כל מצביע כותב על גבי פתק ההצבעה את מספר המועמד שהוא תומך בו. אם מפלגה זכתה ב־4 מושבים במחוז בחירה מסוים (כל קול אישי למועמדים משויך גם למפלגה שאותה הם מייצגים) – אזי 4 המועמדים שקיבלו את מספר הקולות האישיים (הצבעות ההעדפה) הרב ביותר ייצגו את המפלגה בפרלמנט מטעם אותו מחוז. ב־2 מדינות – שווייץ ולוקסמבורג – קיימת אף האפשרות להביע העדפות עבור מועמדים ממפלגות שונות. שיטה כזו מוכרת בספרות המחקר בתור פנשאז' (panachage), ובעברית היא מכונה לעיתים "פתק חופשי". נדגיש כי מלבד קומץ המדינות העושות שימוש בפתק חופשי, בכל שאר המקרים הבוחר נדרש לבחור מתוך רשימה מסוימת, וסימון המועמדים נעשה (אם נעשה) רק מקרב מועמדי אותה רשימה (אטמור, 2010).

אם רשימת המועמדים מדורגת מראש אך עדיין ניתן להשפיע על זהות המועמדים שייבחרו לפרלמנט (בניגוד לפתק סגור) – אזי מדובר בשיטה של **פתק פתוח למחצה**, המכונה גם **שיטה רשימתית פתוחה למחצה** (semi-open list) או **שיטה גמישה** (flexible list). בשיטה כזו הקולות האישיים שניתנו למועמדים נספרים, ובתנאים מסוימים, שנעמוד עליהם בהמשך, עשויים להשפיע על סדר המועמדים ברשימה ואף על זהות המועמדים אשר ייבחרו לבסוף לפרלמנט. לדוגמה, אם המפלגה זכתה ב־9 מושבים, אין ערובה לכך ש־9 המועמדים שדורגו ראשונים ברשימה הם אלה שאכן ייבחרו בסופו של דבר, שכן קולות ההעדפה האישיים יכולים להשפיע על זהותם. כפי שניכר בתרשים 1, פתק הצבעה פתוח למחצה הוא הסוג השכיח בקרב 23 הדמוקרטיה החברות ב־OECD שיש בהן שיטה יחסית־רשימתית. זהו גם סוג הפתק שנתמקד בו במחקר הנוכחי.

תרשים 1

מבנה פתק ההצבעה ב־23 הדמוקרטיה החברות ב־OECD בעלות שיטה יחסית־רשימתית³

פתק סגור	פתק פתוח למחצה	פתק פתוח (פנשאזי)	פתק חופשי (פנשאזי)
ישראל	אוסטריה	אסטוניה	לוקסמבורג
נורווגיה	איסלנד	דנמרק	שווייץ
ספרד	בלגיה	יוון	
פורטוגל	הולנד	פולין	
קוסטה ריקה	לטביה	פינלנד	
	סלובניה	צ'ילה	
	סלובקיה	קולומביה	
	צ'כיה		
	שוודיה		

3 יש כמה דמוקרטיה שהסיווג שלהן בעייתי יותר או שנוי במחלוקת, כמו הולנד, דנמרק וקולומביה. ראו הרחבה על מקרים אלו בהמשך.

גם בתוך הקטגוריה של פתק פתוח למחצה יש הבדלים משמעותיים. להלן כמה מהם:

- כמה מועמדים יכול כל בוחר לסמן? כאן קיים מגוון רחב מאוד – ממועמד אחד בלבד (למשל בהולנד ובשוודיה) ועד להיעדר הגבלה אפקטיבית כלשהי (למשל בבלגיה, שבה אפשר לסמן מספר מועמדים כמספר הנציגים בפרלמנט מטעם מחוז הבחירה).

- מה הסף של קולות אישיים הנדרש כדי שמועמד יוכל להתקדם במעלה הרשימה – מה שיכונה להלן "סף החסימה האישי"? גם כאן יש מגוון רחב של אפשרויות. באופן כללי, יש מדינות שבהן הסף הוא שיעור מסוים ממספר הקולות שבהם זכתה הרשימה, ויש מדינות שבהן הוא שיעור מסוים ממספר הקולות ש"שווים" מנדט אחד בפרלמנט (בדרך כלל 25% או 50% מהקולות השווים למנדט בודד). בישראל מספר הקולות ששווה מנדט אחד מכונה "מודד" – זהו מספר הקולות הכשרים שניתנו לרשימות שעברו את אחוז החסימה חלקי 120 – ובמונח זה נשתמש גם בהמשך.

- האם אפשר לסמן רק מועמדים מועדפים (הבעת העדפה חיובית), או גם "למחוק" מועמד שהבוחר אינו מעוניין שייבחר, ובכך להוריד לו את מספר קולות העדפה האישיים (הבעת העדפה שלילית, אפשרות שקיימת למשל בלטביה והייתה קיימת בנורווגיה)?

- האם המצביעים חייבים להביע העדפה למועמד או מועמדים או שמא ניתנות להם שתי חלופות: האחת, לאשרר את סדר הרשימה המדורגת מראש כפי שהיא, והשנייה, להביע העדפה למועמד או מועמדים? מקרב המדינות העושות שימוש בפתק פתוח למחצה, הולנד היא היחידה אשר מחייבת סימון – היא מאפשרת ומחייבת לסמן מועמד אחד בלבד. התוצאה היא שרוב המצביעים מסמנים את המועמד הראשון ברשימה, ובכך למעשה מאשררים את סדר הרשימה שנקבע מראש. בין היתר מסיבות אלה יש מחלוקת בספרות המחקר על סיווגה של הולנד – אך במחקר זה נגדיר את השיטה הנהוגה בה כפתק פתוח למחצה (בדומה למשל לשוגרט, 2013, עמ' 685; או Passarelli, 2020, p. 185).

4 חוקרים כמו לאורי קרבונן משייכים את הולנד אל קבוצת מדינות שיש בהן שיטות של "הצבעת העדפה חלשה" (כלומר הצבעה שהשפעותיה אינן חזקות), עם מדינות כמו

נדגיש כי פתק פתוח למחצה משקף הסדר מאוזן בין השפעת המפלגה על הרכב רשימת המועמדים ובין השפעתם של הבוחרים עליה. מצד אחד, למפלגה יש תפקיד חשוב בגיבוש רשימת המועמדים המדורגת, שהיא למעשה רשימת "ברירת מחדל" (גוטמן ואחרים, 2022). גיבוש הרשימה המדורגת יכול להיעשות במגוון דרכים – על ידי מנהיג המפלגה; באמצעות ועדת מינויים או ועדה מסדרת מצומצמת; במוסדות מפלגתיים נבחרים כמו מרכז/ועידה; בבחירה כוללנית של חברי המפלגה ("פריימריז סגורים"); בפריימריז פתוחים או כל שילוב בין הדרכים. תהא אשר תהא השיטה, לרשימת ברירת המחדל יש חשיבות מכריעה. זאת כיוון שלבוחרים ניתנת גם האפשרות לאשרר את סדר הרשימה כפי שהיא (כאמור, מלבד בהולנד), והניסיון של מדינות שנהוגות בהן שיטות מסוג זה מלמד שיש לא מעט בוחרים שאינם טורחים כלל להביע העדפה אישית למועמדים ומסתפקים באשרור הרשימה כפי שהיא גובשה (בדמוקרטיות שנבדקו אצל Passarelli, 2020, בממוצע, כ-37% מהבוחרים משתמשים בהצבעות העדפה). מצד שני, אותם מצביעים שבוחרים להביע על גבי פתק ההצבעה ביום הבחירות העדפות אישיות למועמד או מועמדים עשויים להביא בכל זאת לשינויים באותה רשימה ולהשפיע על זהות הנציגים בפרלמנט מטעמה.

הערה נוספת היא שאפשר לזהות מגמה כללית – אך בהחלט לא גורפת – של אימוץ שיטות פתוחות יותר במדינות דמוקרטיות, או כפי שכותבים אלן רנוויק וז'אן-בנואה פילה: "יש באירופה מגמה ברורה לכיוון של שיטות שממוקדות במועמדים" (Renwick & Pilet, 2016, p. 266). רוב השינויים התבצעו במדינות שבהן כבר היה רכיב של הצבעת העדפה. כך למשל, בבלגיה הייתה גם בעבר שיטה של פתק פתוח למחצה, אך רפורמה משנת 2002 הגדילה את השפעת הבוחרים על סדר הרשימה (ראו פירוט להלן). גם בשוודיה היו מאז 1998 רפורמות שחיזקו במידה רבה את הרכיב האישי, שהיה קודם לכן זניח וללא השפעה בפועל. מדינות שונות במזרח אירופה אימצו גם הן שיטות

אוסטריה, בלגיה (ראו להלן), דנמרק, צ'כיה ושוודיה (Karvonen, 2004, p. 208). ואולם אפשר להשתמש בשיטות סיווג אחרות, ואז גם ההגדרה של שיטת הבחירות בהולנד תשתנה. לדוגמה, אם ההבחנה בין פתק פתוח למחצה ובין פתק פתוח נוגעת לשאלה אם אפשר לסמן מועמדים מועדפים (בפתק פתוח למחצה) או לחלופין חובה לעשות זאת (בפתק פתוח) – הרי השיטה בהולנד היא זו של פתק פתוח (שפירא, 2019).

הכוללות רכיב אישי מאז שנות ה־90. לעומת זאת, כאמור, לקראת בחירות 2025 ביטלה נורווגיה את הרכיב האישי, אם כי הוא היה מצומצם למדי עוד קודם לכן, בגלל סף גבוה של קולות אישיים שנדרש כדי להתקדם במעלה הרשימה (50% מקולות הרשימה במחוז הבחירה).

ניצוד השיטה עובדת? שלוש דוגמאות

נתמקד להלן בשלושה מקרי בוחן של מדינות שיש בהן פתק פתוח למחצה בבחירות לפרלמנט: הולנד, סלובקיה ובלגיה. הפרלמנטים של שלוש המדינות הללו זהים בגודלם – 150 חברים.⁵ הולנד וסלובקיה דומות במיוחד לישראל בשיטת הבחירות הארצית שלהן. למעשה, הן שתי הדמוקרטיה המפותחות היחידות שמשלבות פתק פתוח למחצה עם שיטת בחירות ארצית, ולפיכך הן הרלוונטיות ביותר להשוואה עם ישראל. בבלגיה, לעומתן, יש מחוזות בחירה רבים (אם כי גם במובן זה השיטה בה פשוטה יותר ממדינות אחרות, כיוון שכל חברי הפרלמנט שלה נבחרים באזורי הבחירה, ללא מנגנוני פיצוי רב־שכבתיים שנועדו לשמור על יחסיות התוצאות, כמו למשל באוסטריה, ראו Müller, 2005). עם זאת, שלושתן נבדלות זו מזו באופן שבו הן מיישמות את הצבעות ההעדפה האישיות. בהולנד, כאמור, אין אפשרות לאשרר את סדר הרשימה, וכל בוחר חייב לסמן מועמד אחד בלבד. בסלובקיה יש אפשרות להצביע לרשימה כפי שהיא או לסמן 1 עד 4 העדפות למועמדים, ובבלגיה אפשר לסמן מספר מועמדים שנע מ־1 ועד למספר המועמדים הנבחרים לפרלמנט מטעם המחוז (במחוז הגדול ביותר – 24 מועמדים). גם סף הקולות האישיים הנדרש שונה בכל אחת מהן, ובבלגיה יש מנגנון מיוחד ("מאגר") שמסייע למועמדים הראשונים ברשימה.

5 בהולנד ובבלגיה יש גם בית נבחרים עליון, אך אנו ממייחסים כאן לביה התחתון והחשוב יותר.

לוח 1

המאפיינים המוסדיים של שלושה מקרי הבחון לעומת ישראל

בלגיה	סלובקיה	הולנד	ישראל	
150	150	150	120	מספר חברי הפרלמנט
X	V	V	V	שיטה ארצית
V	V	V	V	רשימות מדורגות מראש
V	V	V	X	ממד אישי
V	V	X	לא רלוונטי	אפשרות להצביע עבור סדר הרשימה כפי שהוא
1 עד מספר הנבחרים במחוז (4-24)	1 עד 4	1	לא רלוונטי	מספר העדפות אישיות
מספר הקולות שקיבלה המפלגה במחוז הבחירה חלקי מספר המושבים שזכתה בהם באותו מחוז ועוד 1.	3% מקולות הרשימה	רבע מהמודד	לא רלוונטי	סף חסימה אישי
V	X	X	לא רלוונטי	מנגנון שמטייע למועמדים הראשונים

2.1. הולנד

פתקי ההצבעה בהולנד הם גיליונות נייר גדולים שיכולים להגיע לרוחב של מטר. הסיבה לכך היא שכל פתק כולל את כל הרשימות המתמודדות בבחירות, ובכל רשימה – את השמות של המועמדים בסדר יורד (נספח 3).⁶ כל בוחר חייב לסמן מועמד אחד ויחיד מתוך הרשימה שבה הוא בוחר. היעדר

6 גיליונות ההצבעה הענקיים האלה הם מושא לביקורות הנוגעות לסרבול ולחוסר הנוחות בשימוש בהם. בעקבות כך, בבחירות לפרלמנט האירופי (2024) נערך ב-5 רשויות מקומיות ניסוי (פיילוט) בפתקי הצבעה קומפקטיים יותר, בגודל של גיליון A3. הפתקים החדשים בנויים משני חלקים. בחלק העליון מופיעה רשימת המפלגות המתמודדות וכל מצביע צריך לסמן את המפלגה המועדפת עליו. בחלק התחתון מופיעים בסדר יורד מספרים (מ-1 עד 80) המייצגים את המועמדים. כל מצביע צריך לסמן מספר אחד, אך שמות המועמדים אינם נכללים על פתק ההצבעה אלא מופיעים על קירות תא ההצבעה, ואף נשלחים מראש לבוחרים במעין עלון בחירות

האפשרות לאשרר את הרשימה המדורגת מגביר לכאורה את הסבירות שהמצביעים יבצעו שינויים משמעותיים בסדר הרשימה וישפיעו על זהות הנבחרים מטעמה לפרלמנט. אולם בפועל נוטים רבים מהבוחרים לסמן את המועמד הראשון ברשימה ובכך לאשרר בעקיפין את סדר הרשימה. מחקר שהתבסס על סקר מצא שרק כ-30% מהמצביעים שסימנו את המועמד הראשון ברשימה ציינו שאכן הם העדיפו את המועמד הזה מכל האחרים (Van Holsteyn & Andeweg, 2010). כל השאר השתמשו בסימונו של המועמד הראשון בתור קיצור דרך להצבעה עבור הרשימה.

לצד ספירת הקולות הראשית – זו הקובעת את חלוקת 150 המושבים בבית התחתון בין הרשימות השונות – נמנים גם הקולות האישיים שניתנו לכל מועמד. סף החסימה האישי של הקולות האישיים עומד על רבע מנדט. מועמדים שחצו את הסף הזה ידורגו מחדש בראש הרשימה בסדר יורד לפי מספר הקולות האישיים שקיבלו. איוש שאר המושבים נערך לפי הסדר ברשימת המועמדים המקורית. במילים אחרות, ייתכן שמועמד אשר הוצב במקום נמוך מאוד ברשימה יצליח להיבחר למקום הראשון (אם זכה במספר הגדול ביותר של קולות אישיים), בעוד שמועמדים שלא חצו את סף החסימה האישי עשויים להידרדר במורד הרשימה ואולי אף לא להיבחר.

נדגים את אופן פעולת השיטה בבחירות שנערכו בנובמבר 2023. בבחירות נמנו 10,432,726 קולות כשרים. המודד (או "המחיר" למנדט) בבחירות 2023 עמד על 69,551 קולות, ואילו סף החסימה האישי הוא כאמור רבע מכך ועמד בבחירות אלו על 17,388 קולות.

$\frac{10,432,726}{150} = 69,551$	המודד
$\frac{69,551}{4} = 17,388$	סף חסימה אישי

(DutchNews, 2024). הניסוי חזר על עצמו באותן 5 רשויות גם בבחירות הכלליות של שנת 2025. אם הוא יוכתר כמוצלח, פתק ההצבעה החדש יורחב לכלל המדינה.

לאחר חלוקת המושבים בין הרשימות ניגשים לבחון את הקולות האישיים שניתנו למועמדים השונים.

נביט, למשל, בחלוקת הקולות האישיים של מועמדי מפלגת העם לחירות ודמוקרטיה (VVD), אשר זכתה ב־24 מושבים (לוח 2). הדבר הראשון הבולט הוא שמנהיגת המפלגה – זו שהוצבה במקום הראשון – גרפה שיעור עצום של קולות אישיים. מעל 85% ממצביעי VVD סימנו את שמה. שאר הקולות האישיים (פחות מ־15%) התחלקו בין כל יתר המועמדים. רק 3 מועמדים חצו את סף החסימה האישי (מסומנים בירוק) – המועמדת שבמקום הראשון והמועמדים במקומות ה־2 וה־4. מכיוון שמדובר ב־3 מועמדים שממילא דורגו מראש בצמרת הרשימה, הם היו נבחרים לפרלמנט גם בלי ההישגים האישיים שלהם. במילים אחרות, במקרה שלפנינו הקולות האישיים לא השפיעו כלל על זהות 24 המועמדים שנבחרו לייצג את VVD בפרלמנט בעקבות הבחירות. יתר על כן, הקולות האישיים הביאו לשינוי סדר הרשימה רק במקרה אחד – המועמד שהוצב במקום 4 ברשימה המקורית החליף מקום עם המועמדת שהוצבה במקום 3. שאר המועמדים (אלה שלא חצו את סף החסימה האישי) מסודרים לפי סדר הרשימה המקורי, מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים שקיבלו. המועמדים שדורגו מהמקום ה־25 ומטה נותרו כמובן מחוץ לפרלמנט (מסומנים באפור).

לוח 2
סדר הרשימה והקולות האישיים (העדפה) למועמדי VVD
בבחירות 2023

דירוג מתוקן	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	1,356,883	Dilan Yesilgoz	1
2	62,320	Sophie Hermans	2
4	14,597	Bente Becker	3
3	21,763	Eric van der Burg	4
5	7,456	Christianne van der Wal	5
6	13,902	Ruben Brekelmans	6
7	3,159	Eelco Heinen	7
8	7,124	Aukje de Vries	8
9	5,309	Roelien Kamminga	9
10	2,704	Marielle Paul	10
11	6,472	Silvio Erkens	11
12	3,289	Queeny Rajkowski	12
13	4,071	Thierry Aartsen	13
14	2,879	Thom van Campen	14
15	2,214	Judith Tielen	15
16	1,974	Hester Veltman-Kamp	16
17	5,900	Wendy van Eijk-Nagel	17
18	2,532	Ulysse Ellian	18
19	1,156	Ingrid Michon-Derkzen	19
20	1,548	Claire Martens-America	20
21	2,528	Wim Meulenkamp	21
22	1,515	Peter de Groot	22
23	1,561	Arend Kisteman	23
24	4,472	Daan de Kort	24
25	3,545	Jacqueline van den Hil	25
26	3,611	Peter Valstar	26
27	878	Harry Beavers	27

מקור: עיבוד המחברים על פי הפרסום הרשמי של חוצאות הבחירות, Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden, 2024

נביט בדוגמה נוספת. בבחירות 2023 התמודדו הירוקים (GL) ומפלגת העבודה (PvdA) ברשימה משותפת, שזכתה ב־25 מנדטים. במקרה הזה חלוקת הקולות האישיים הייתה מעט יותר מאוזנת (לוח 3). ראש הרשימה גרף כ־46% מכלל הקולות האישיים, ובסך הכול 10 מועמדים חצו את סף החסימה האישי (הם מסומנים בירוק). בהתאם, הם מוצבים ב־10 המקומות הראשונים בדירוג המתוקן. 9 מבין 10 המועמדים הללו היו נבחרים ממילא לפרלמנט, אבל המועמדת דניאל הירש, אשר הוצבה ברשימה במקום ה־27, מקום שהיה מותר אותה מחוץ לפרלמנט, הצליחה בזכות הקולות האישיים להתברג אל המקום ה־7 בדירוג המתוקן. מי ששילם את המחיר היה המועמד שהוצב ברשימה המקורית במקום ה־25 – הוא נדחק אל מחוץ לפרלמנט בגלל ה"הקפצה" של הירש. שאר המועמדים (אלה שלא חצו את סף החסימה האישי) מוקמו מחדש לפי הסדר המקורי, מהמקום ה־11 ואילך.

לוח 3
סדר הרשימה והקולות האישיים (העדפה) למועמדי GL/PvdA
בבחירות 2023

דירוג מתוקן	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	760,521	Frans Timmermans	1
2	217,787	Esmah Lahlah	2
3	149,437	Jesse Klaver	3
5	39,245	Kati Piri	4
4	141,064	Lisa Westerveld	5
11	11,388	Mariette Patjin	6
6	25,711	Suzanne Kroger	7
12	13,992	Julian Bushhoff	8
13	3,561	Tom van der Lee	9
14	8,711	Songul Mutluer	10
9	19,518	Laura Bromet	11
8	20,077	Habtamu de Hoop	12
15	11,323	Senna Maatoug	13
16	3,348	M. Mohandis	14
17	8,034	Geert Gabriels	15
18	1,871	Joris Thijssen	16
19	12,879	K. Bouchallikht	17
20	10,665	Barbara Kathmann	18
21	10,333	E. Slagt-Tichelman	19
22	7,035	Mikal Tseggai	20
23	3,192	Raoul White	21
24	12,340	Anita Pijpelink	22
10	17,794	Glimina Chakor	23
25	3,051	Jimme Nordkamp	24
26	2,577	Luc Stultiens	25
27	16,764	Marleen Hague	26
7	25,012	Danielle Hirsch	27
28	1,359	Hayte de Jong	28

מקור: עיבוד המחברים על פי הפרסום הרשמי של חוצאות הבחירות, Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden, 2024

מהי אפוא מידת ההשפעה של הצבעות ההעדפה על זהות חברי הפרלמנט בהולנד? כפי שניכר בלוח 4 להלן, בשש מערכות הבחירות האחרונות המספר הכולל של המועמדים שחצו את סף החסימה האישי נע בין 28 (בחירות 2012) ל-52 (בחירות 2025). כלומר, שיעור המועמדים שחצו את סף החסימה האישי, מכלל 150 המועמדים שנבחרו לפרלמנט, נע בין 19% ל-34%. אבל, אם נתייחס רק למועמדים שלא היו נבחרים לפרלמנט לולא הקולות האישיים שהם קיבלו, המספרים נמוכים בהרבה ונעים בין מועמד יחיד ל-5 מועמדים לכל היותר בכל מערכת בחירות.

לוח 4

הצבעות העדפה בשש מערכות הבחירות האחרונות בהולנד

שנת בחירות	סף החסימה אישי (מספר קולות)	מספר המועמדים שחצו את סף החסימה האישי	מחוך אלה - מספר המועמדים שלא היו נבחרים לפרלמנט לולא הקולות האישיים
2010	15,694	32	2
2012	15,708	28	1
2017	17,527	46	4
2021	17,372	46	3
2023	17,388	36	1
2025	17,620	52	5

מקור: עיבוד המחברים על פי הפרסומים הרשמיים של תוצאות הבחירות באתר ועדת הבחירות המרכזית ההולנדית, kiesraad

לכאורה, השפעת ממד האישי קטנה. למעשה, יש לשיטה זו מספר השפעות חשובות שאינן קיימות בשיטה הישראלית. ראשית, הבוחר נחשף לרשימת המועמדים. לאור זאת המפלגה צפויה לשים דגש גדול יותר על הרכב הרשימה: מחד גיסא, לנסות להימנע מהכללת מועמדים בעלי שם מפקפק, ולכלול מועמדים מגוונים מבחינות שניתן לזהות כבר במבט על שמותיהם (מגדר, מוצא אתני או לאומי וכו'). מאידך גיסא, לנסות לכלול בצמרתה את המועמדים שהיא מעריכה מראש שהם הפופולריים ביותר בקרב בוחריה הפוטנציאליים. כך, רוב הקולות האישיים ירוכזו בצמרתה במעין "נבואה

שמגשימה את עצמה". שנית, המפלגה מקבלת מידע חשוב בבחירות לגבי הפופולריות של מועמדיה ויכולה לעשות בו שימוש בעתיד – במינויים למשרות בחירות, בשיפור מקומם ברשימה בבחירות הבאות ועוד. בקצרה, הממד האישי יכול להשפיע על ייצוגיות, היענותיות ואחריותיות גם באופן שלא ניתן לזהות בנייתו פשוט של השפעתו.

2.2. סלובקיה

כאמור, גם בסלובקיה נהוגה שיטה יחסית־רשימתית ארצית. בניגוד לפתקי ההצבעה בהולנד, הכוללים את כל הרשימות המתמודדות, בסלובקיה יש פתק הצבעה נפרד לכל רשימה, והוא כולל רשימת מועמדים מדורגת (עד 150 לכל היותר) בסדר יורד (נספח 3). כל מצביע נוטל פתק הצבעה של הרשימה שהוא תומך בה, ואז צריך להחליט אם לאשרר את סדר הרשימה כפי שנקבע מראש (ברירת מחל) או להביע העדפות בהיקף של 1-4 מועמדים.

לאחר חלוקת המושבים בין הרשימות, ניגשים למנות את הקולות האישיים (הצבעות ההעדפה) שניתנו לכל מועמד. סף החסימה האישי הוא 3% מסך הקולות שקיבלה הרשימה. מועמדים שחצו את סף החסימה הזה מדורגים בצמרת הרשימה, בסדר יורד לפי מספר הקולות האישיים שקיבלו. שאר המועמדים (מי שלא חצו את סף החסימה) מוצבים מחדש אחריהם בסדר יורד בהתחשב בדירוגם ברשימה הראשונית, מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים שקיבלו.

נביט בתוצאות של מפלגת קול – סוציאל דמוקרטית (HLAS) בבחירות 2023. המפלגה קיבלה 436,415 קולות, שהקנו לה 27 מושבים בפרלמנט. סף החסימה האישי הוא לפיכך 13,093 קולות ($13,093 = 436,415 * 3\%$).

בסך הכול, 10 מועמדים חצו את סף החסימה (מסומנים בירוק) והם דורגו בסדר יורד לפי הקולות האישיים שקיבלו. 9 מבין ה־10 שחצו את סף החסימה דורגו ממילא ב־9 המקומות הראשונים בדירוג המקורי, אם כי יש ביניהם תזוזות מינוריות בדירוג המתוקן. הקפיצה המשמעותית הייתה של המועמדת שדורגה במקור במקום ה־23 זינקה למקום ה־7 בדירוג המתוקן. נדגיש, עם זאת, שהיא הייתה נבחרת ממילא לפרלמנט גם לפי מיקומה בדירוג המקורי.

לוח 5
סדר הרשימה והקולות האישיים (העדפה) למועמדי HLAS
בבחירות 2023

דירוג מתוקן	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	337,976	Peter Pellegrini	1
2	168,453	Denisa Saková	2
3	141,234	Richard Raši	3
4	115,023	Erik Tomáš	4
10	20,153	Zuzana Dolinková	5
8	27,093	Matúš Šutaj Eštok	6
9	20,260	Branislav Becík	7
6	30,577	Michal Kaliňák	8
5	43,698	Tomáš Drucker	9
11	3,192	Peter Kmec	10
12	5,685	Peter Žiga	11
13	4,894	Ján Ferenčák	12
14	3,236	Róbert Puci	13
15	8,308	Ľubica Laššáková	14
16	5,580	Ján Blcháč	15
17	2,522	Peter Náhlík	16
18	3,717	Karol Janas	17
19	5,370	Dušan Tittel	18
20	831	Peter Kalivoda	19
21	1,409	Kamil Šaško	20
22	5,517	Richard Eliáš	21
23	3,951	Roman Malatinec	22
7	28,750	Lucia Kurilovská	23
24	1,919	Michal Moško	24
25	1,407	Radomír Šalitroš	25
26	2,238	Erik Vlček	26
27	4,152	Igor Šimko	27
28	3,245	Samuel Migal	28
29	4,543	Jozef Cech	29
30	1,578	Štefan Gašparovič	30

מקור: עיבוד המחברים על פי הפרסום הרשמי של הצבעות העדפה בבחירות לפרלמנט, Štatistického úradu SR, 2023

בדוגמה השנייה להלן, הייתה לקולות האישיים השפעה ניכרת על זהות הנבחרים. מדובר במפלגה הלאומית הסלובקית (SNS), שזכתה ב־166,995 קולות, אשר הקנו לה 10 מושבים בפרלמנט. סף החסימה האישי עמד אם כן על 5,010 קולות ($166,995 * 3\% = 5,010$).

במקרה הזה הגיעו 16 מועמדים לסף החסימה האישי (מסומנים בירוק בלוח 6), אך מכיוון שהמפלגה זכתה רק ב־10 מושבים, לא כולם נבחרו לפרלמנט. הם דורגו בסדר יורד לפי מספר הקולות האישיים שקיבלו ו־10 הראשונים מביניהם הם שנכנסו לפרלמנט. כפי שבולט לעין, הפיזור של הקולות האישיים היה רחב הרבה יותר מבדוגמה הקודמת. רק 2 מועמדים (כולל היו"ר) אשר דורגו בעשירייה הראשונה הצליחו להיבחר – אחרי שהתברגו במקומות 1 ו־2 בדירוג המתוקן. במילים אחרות, 8 מתוך 10 המועמדים שנבחרו לפרלמנט לא היו נבחרים בלי הצבעות ההעדפה שניתנו להם. במקום ה־3 זינק המועמד שחתם את הרשימה במקום ה־150. מלבדו, עוד 3 מועמדים שדורגו בשליש התחתון של הרשימה נבחרו בזכות הקולות האישיים.

לוח 6
סדר הרשימה והקולות האישיים (העדפה) למועמדי SNS
בבחירות 2023

דירוג מתוקן	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	68,726	Andrej Danko	1
11	11,318	Milan Garaj	2
15	6,867	Dagmar Kramplová	3
16	5,630	Ján Krišanda	4
2	63,883	Tomáš Taraba	5
17	3,873	Zdenko Čambal	6
18	2,219	Milan Kováč	7
19	2,047	Mário Maruška	8
20	2,119	Peter Dedo	9
21	2,748	Peter Molda	10
22	2,373	Zuzana Škopcová	11
4	27,615	Martina Šimkovičová	12
14	7,435	Karol Farkašovský	13
23	922	Emil Divéky	14
5	25,872	Roman Michelko	15
24	4,239	Gabriela Matečná	16
25	2,432	Milan Belica	17
26	3,284	Peter Gajdoš	18
27	1,645	Pavol Bečarik	19
7	22,664	Filip Kuffa	20
8	21,159	Štefan Kuffa	21
28	1,592	Zdenko Kozák	22
29	1,866	Peter Šaško	23
.	.	.	.
13	8,401	Miroslav Radačovský	100
12	8,749	Adam Lučanský	101
.	.	.	.
9	13,252	Peter Kotlár	130
.	.	.	.
10	13,046	Pavel Lúpták	140
.	.	.	.
6	25,639	Ivan Ševčík	148
150	1,221	Peter Sokol	149
3	58,875	Rudolf Huliak	150

מקור: עיבוד המחברים על פי הפרסום הרשמי של הצבעות העדפה בבחירות לפרלמנט, Štatistického úradu SR, 2023

הדפוס שלפיו מועמדים הוצבו בתחתית הרשימה אך נבחרו לפרלמנט בזכות הקולות האישיים שהם קיבלו עשוי להיראות תמוה, אך בסלובקיה לא מדובר בתופעה נדירה (אם כי לא כל המפלגות עושות בה שימוש). זה קורה בעיקר כאשר מפלגה קטנה מחליטה לחבור למפלגה גדולה ממנה בהרבה במסגרת התמודדות ברשימה משותפת בבחירות. במקרה כזה המועמד (או המועמדים) מטעם המפלגה הקטנה מוצב בתחתית הרשימה ובכך "נטל ההכחה" עובר אליו – עליו לגייס די קולות אישיים כדי שיצדיקו את היבחרותו, שלא על חשבון מועמדים של המפלגה הגדולה יותר. בדוגמה לעיל המועמד רודולף הוליאק, שהוצב במקום ה-150 והאחרון ברשימת SNS, הוא למעשה יו"ר של מפלגה קטנה שהחליטה ערב בחירות 2023 לרוץ ביחד עם SNS. הוא הוצב אפוא במקום האחרון, אך זכה בדי קולות כדי להקפיץ אותו למקום ה-3 בדירוג המתוקן. ניתן לומר שהוא "הרוויח" ביושר את המקום שלו בפרלמנט: מעל 35% ממצביעי הרשימה סימנו אותו כמועמד מועדף.

סלובקיה מספקת לנו שני מקרים שונים שמעידים על האפשרויות ששיטת הפתק הפתוח למחצה יוצרת עבור הפוליטיקאים והבוחרים. בדוגמה הראשונה, שבה רוב הקולות האישיים מתרכזים בצמרת הרשימה, ניתן לומר שהורכבה מראש רשימה שבראשה עומדים מי שצפויים למשוך את אהדת קהל הבוחרים. השפעת השיטה מובלעת מראש על ידי המפלגה. בדוגמה השנייה, שבה הקולות האישיים מכריעים גורלות, העניקה ברית המפלגות לבוחרים את ההכרעה לגבי הפופולריות של מועמדי רכיביה השונים.

2.3. בלגיה

בשונה מהולנד ומסלובקיה, בבלגיה נהוגה שיטת בחירות יחסית-אזורית. 150 חברי הבית התחתון נבחרים ב-11 מחוזות בחירה, אשר גודלם נע בין 4 ל-24 נציגים. מכאן – שבכל מחוז בחירה יש פתק הצבעה שונה. בדומה להולנד (אך בניגוד לסלובקיה) על גבי אותו גיליון נייר מופיעים שמות כל הרשימות המתמודדות באותו מחוז, ושמות המועמדים בכל רשימה מדורגים בסדר יורד

(נספח 3).⁷ בדומה לסלובקיה, כל בוחר יכול להצביע עבור הרשימה כפי שדורגה מראש על ידי המפלגה (ברירת מחדל) או להביע העדפות למועמד/מועמדים. בשונה מסלובקיה, שם אפשר לסמן בין מועמד אחד ל-4 לכל היותר, בבלגיה המספר נע בין מועמד אחד לבין מספר המועמדים המרבי באותו מחוז בחירה. למשל, במחוז אנטרוופן, השולח 24 נציגים לפרלמנט (מספר הנציגים הגדול ביותר במחוז בחירה כלשהו בבלגיה), רשאי כל מצביע לסמן ממועמד יחיד ועד 24 מועמדים.⁸ יש לציין, עם זאת, כי רק מעט מצביעים עושים שימוש בהצבעות אישיות מרובות: מחקר מצא שפחות מ-10% מהמצביעים מסמנים מעל 4 מועמדים (André et al., 2012).

לאחר חלוקת המושבים בין המפלגות בכל מחוז בחירה נמנות גם הצבעות ההעדפה שניתנו לכל מועמד. גם כאן קיים סף חסימה אישי, והוא מחושב באופן זה: מספר הקולות שקיבלה המפלגה במחוז הבחירה חלקי מספר המושבים שזכתה בהם באותו מחוז ועוד 1. מועמדים שחצו את סף החסימה האישי ידורגו בסדר יורד, החל מהמועמד שזכה במספר הקולות הרב ביותר.

נוסף על כך פועל מנגנון המיטיב עם המועמדים שדורגו בצמרת הרשימה המקורית: כחלק מספירת הקולות סופרים את כל הפתקים של אותם מצביעים במחוז הבחירה שאשררו את סדר הרשימה כפי שהיא (ללא ציון העדפה אישית למועמד/מועמדים), ומשתמשים במחצית מהם בתור מאגר שנועד לעזור למועמד שהוצב במקום הראשון ברשימה להגיע לסף החסימה

7 בחלק מהערים (communes) בבלגיה נהוגה הצבעה אלקטרונית, הפועלת באופן זה: אחרי שהמצביע זוהה על ידי ועדת הקלפי הוא מקבל כרטיס עם שבב, לוקח אותו לאחד מתאי ההצבעה ומכניס אותו למכונת ההצבעה. הוא בוחר שפת ממשק (צרפתית או הולנדית) ולאחר מכן מקיש על הרשימה שהוא רוצה להצביע לה. הוא יכול לאשר את הרשימה כפי שהיא אם הוא מרוצה מהסדר שבו המועמדים מדורגים, או להצביע עבור מועמד אחד או יותר מתוך אותה הרשימה. לאחר לחיצה על כפתור אישור, מודפס פתק הצבעה עם הבחירה. הבוחר מקפל אותו לשניים (לוודא חשאיות) ומטיל אותו בחיבת הקלפי. בערים אחרות במדינה הבחירות עדיין נערכות בשיטת פתקי הנייר והמצביעים מסמנים עליהם את העדפתם (Bulletin 60, 2024).

8 פחקי ההצבעה כוללים רשימות מדורגות של מועמדים מטעם כל רשימה, וגם רשימות מדורגות של מועמדים "מחליפים" (opvolger) שגם עבורם אפשר להצביע הצבעות העדפה. לשם הפשטות, לא נתייחס כאן להיבט הזה של שיטת הבחירות הבלגית.

האישי, אם לא הצליח לעשות כן בעצמו.⁹ לאחר שהשתמשו במאגר לטובת המועמד ראשון, משתמשים בקולות שנותרו בו לטובת המועמד שהוצב במקום ה-2, ה-3 וחוזר חלילה – עד שלא נותרים קולות במאגר. כללים אלה מקשים למדי על מועמדים שדורגו נמוך להיות מוקפצים למקום שיבטיח את היבחרותם. אם נביט בזה מהכיוון ההפוך – למועמדים שהוצבו במעלה הרשימה המקורית שדורגה על ידי המפלגה יש סיכוי טוב להיבחר אפילו אם קיבלו פחות קולות אישיים ממועמדים שדורגו נמוך יותר. התוצאה היא שרק אחוז קטן מחברי הפרלמנט נבחרו רק הודות לקולות ההעדפה. האפקט של הצבעות ההעדפה נחשב כה מינורי עד שיש שמכנים את השיטה הבלגית בתור "פתק סגור בתחפושת" (Crisp et al., 2013).

דירוג המועמדים ברשימה המתוקנת (כלומר בכל הרשימות בכל המחוזות) מתבצע אפוא כך: אם יש מועמדים שחצו לבדם את סף החסימה האישי (בשתי מערכות הבחירות האחרונות היה מדובר במועמד אחד לכל היותר בכל רשימה), הם מדורגים במקומות הראשונים; לאחר מכן מוצבים המועמדים שחצו את הסף האישי בעזרת השלמת קולות מהמאגר, כאשר מקרב המועמדים האלה, המועמדים שדורגו ברשימה המקורית במקומות גבוהים יותר מדורגים במקומות גבוהים יותר גם ברשימה המתוקנת; ולאחר מכן, אם עדיין נותרו מושבים לאיוש, זהות שאר הנבחרים נקבעת בסדר יורד של מספר הקולות האישיים שקיבלו, גם אם לא חצו את סף החסימה האישי (לפרלמנט) נותרת על פי הסדר המקורי מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים.

על מנת להבין את פעולת קולות ההעדפה האישיים בשיטה הבלגית, ניעזר בשלוש דוגמאות מהבחירות שנערכו בשנת 2024. ראשית, נביט בתוצאות עבור

9 עד בחירות 1999, כולל, המאגר היה גדול יותר וכלל את כל הפתקים של מי שהצביעו לרשימה כפי שהיא (ללא סימון העדפות אישיות), ולא רק של מחציתם כפי ששונה אחר כך. דבר זה נטרל כמעט לחלוטין את ההשפעה של הקולות האישיים, ולכן בבחירות 2000 שונו הכללים ונקבע שהמאגר יהיה בגודל של מחצית מכלל הפתקים של מי שהצביעו לרשימה כפי שהיא. כפי שצוין לעיל, זוהי דוגמה למעבר לשיטת בחירות אישית יותר – מגמה המאפיינת את אירופה בעשורים האחרונים.

המפלגה הסוציאליסטית (PS) במחוז לייז' (לוח 7). ממחוז זה נבחרים לפרלמנט 14 נציגים. המפלגה זכתה ב-137,443 קולות שהעניקו לה 3 מנדטים במחוז. סף החסימה האישי הוא לפיכך 34,361 קולות: $137,443:(3+1) = 34,361$.

מבין כלל הקולות שניתנו לרשימה, 58,847 מצביעים (כ־43%) לא סימנו כלל העדפות אישיות ובכך אשררו את סדר הרשימה המקורי. כאמור, מחצית מאותם קולות משמשים מאגר שבאמצעותו משלימים למדורגים הראשונים את מספר הקולות הנחוץ להם כדי לחצות את סף החסימה האישי. במקרה זה יש במאגר 29,424 קולות: $58,847:2 = 29,424$.

כעת ניגשים לחישוב. המועמד שדורג במקום הראשון קיבל 44,458 קולות אישיים והוא היחיד שחצה את סף החסימה האישי בזכות עצמו (מסומן בירוק), ולכן נותר במקום הראשון גם ברשימה המתוקנת. לפיכך אין גם צורך להעביר לו קולות מהמאגר. המועמדת שדורגה שנייה לא חצתה את סף החסימה האישי, ולכן נלקחים מהמאגר מספר קולות שיביאו אותה לשם. ברגע שהיא הגיעה למספר המיוחל (34,361, מסומן בכחול בהיר בלוח) היא הבטיחה את המקום ה־2 גם ברשימה המתוקנת – משום שכאמור, שום מועמד אחר מלבד המועמד הראשון לא חצה בעצמו את הסף.¹⁰ לאחר העברה זו נותרו במאגר רק 6,426 קולות. כל הקולות הללו הועברו למועמד שדורג במקום ה־3, אך גם לאחר ההעברה הזו הוא לא חצה את סף החסימה האישי. מכיוון שאף אחד מ־12 המועמדים שנותרו לא חצה את סף החסימה האישי, במושב ה־3 והאחרון זכה המועמד שקיבל את מספר הקולות הרב ביותר לאחר השלמת הקולות מהמאגר. במקרה הזה מדובר במועמד שדורג ממילא במקום ה־3. שאר הרשימה (אלה שלא הצליחו להיכנס לפרלמנט, מסומנים באפור) תישאר לפי הסדר המקורי, מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים. למעשה, בדוגמה הזו קולות ההעדפה האישיים לא השפיעו כלל על זהות הנבחרים של המפלגה הסוציאליסטית במחוז לייז'.

10 המועמדת שדורגה במקום ה־2 קיבלה פחות קולות אישיים בהשוואה למועמדים שדורגו במקום ה־3 וה־13. למרות זאת היא הראשונה שזכאית להשלמת קולות מהמאגר.

לוח 7

חישוב הקולות האישיים של המפלגה הסוציאליסטית (PS) במחוז
ליידז', בחירות 2024

דירוג מחוקן	קולות שנותרו לחלוקה מהמאגר	קולות אישיים אחרי ההשלמה	השלמת קולות מהמאגר	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	29,424	44,458	אין צורך	44,458	Frédéric Daerden	1
2	6,426	34,361	22,998	11,363	Sophie Thémont	2
3	0	18,305	6,426	11,879	Christophe Lacroix	3
4	0	5,495	-	5,495	C. Bonaventure	4
5	0	7,191	-	7,191	Grégory Philippin	5
6	0	6,121	-	6,121	Véronique Bonni	6
7	0	4,488	-	4,488	Didier Henrottin	7
8	0	3,934	-	3,934	Delal Bahloul	8
9	0	3,760	-	3,760	Orly Nzisabira	9
10	0	5,124	-	5,124	Yamina Meziani	10
11	0	2,653	-	2,653	Rudi Cloots	11
12	0	3,633	-	3,633	Laurine Corthouts	12
13	0	11,490	-	11,490	Déborah Gérardon	13
14	0	10,961	-	10,961	Willy Demeyer	14

מקור: עיבוד המחברים על פי אחר משרד הפנים של בלגיה, IBZ, 2025

מבט נוסף בלוח 7 עשוי להבהיר את הגיון השיטה הבלגית. שימו לב שהמועמדת שדורגה שנייה ברשימה קיבלה פחות קולות אישיים מאשר המועמדת שדורגה במקום ה־13. אולם המועמדת השנייה זכתה גם בקולות של מי שאשררו את הרשימה כמו שהיא, וניתן להצדיק זאת בכך שבהצבעתם הם ביטאו את שביעות רצונם ממיקומה זה. שימו לב שמועמדים 13 ו־14 זכו במספר קולות גבוה יחסית, הישג שעשוי לתת למפלגה סיבה טובה לתת להם מקום גבוה יותר ברשימה בבחירות הבאות.

נפנה כעת לדוגמה שנייה, אשר בה הקולות האישיים השפיעו (באופן מתון) על מי שנבחר לפרלמנט. נבחן את התוצאות עבור מפלגת המערך הפלמי החדש (N-VA) במחוז ברבנט הפלמית, אשר ממנו נבחרים לפרלמנט 15 מושבים (לוח 8). המפלגה זכתה במחוז ב־182,883 קולות, שהעניקו לה 4 מנדטים. מכאן, שסך החסימה האישי עומד על 36,577 קולות: $182,883:(4+1) = 36,577$.

מבין כלל הקולות שניתנו לרשימה, 84,738 מצביעים (קצת פחות ממחצית) לא סימנו כלל העדפות אישיות ובכך אשררו את סדר הרשימה המקורי. מחצית מאותם קולות משמשים מאגר שבאמצעותו משלימים למדורגים הראשונים את מספר הקולות הנחוץ להם כדי לחצות את סף החסימה האישי. במקרה זה יש במאגר 42,369 קולות: $84,738:2 = 42,369$.

כעת ניגשים לקבוע מי יאישו את מושבי הרשימה. המועמד שדורג במקום הראשון קיבל 73,820 קולות אישיים והוא היחיד שחצה את סף החסימה האישי (מסומן בירוק) ולכן נותר במקום הראשון. לפיכך אין גם צורך להעביר לו קולות מהמאגר. המועמדת שדורגה שנייה לא חצתה את סף החסימה האישי, ולכן נלקחים מהמאגר מספר קולות שיביאו אותה לשם. ברגע שהיא הגיעה למספר הנדרש (36,577, מסומן בכחול בהיר) היא הבטיחה את המקום ה־2. במאגר נותרו כעת 23,254 קולות, ויש מספיק מהם כדי להביא את המועמדת במקום ה־3 אל סף החסימה האישי (מסומנת בכחול בהיר) אף היא). בכך היא הבטיחה את הישארותה במקום ה־3. כעת נותרו במאגר רק 1,027 קולות והם מועברים למועמד הבא בתור – זה שדורג במקום ה־4. אך גם לאחר שהקולות האלה הועברו אליו, הוא לא הגיע אל סף החסימה אישי. מכיוון שאף אחד מ־12 המועמדים שנותרו לא חצה את סף החסימה האישי, במושב ה־4 והאחרון יזכה המועמד שקיבל את מספר הקולות האישיים הרב ביותר לאחר שהשתמשו בכל הקולות מהמאגר. במקרה הזה מדובר

במועמדת שהוצבה במקור במקום ה־7, ו"קפצה" בזכות הקולות האישיים שלה למקום ה־4 (מסומנת באדום בהיר). שאר הרשימה (אלה שלא הצליחו להיכנס לפרלמנט, מסומנים באפור) תישאר לפי הסדר המקורי, מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים. כך, המועמד שדורג במקום ה־4 נדחק למקום ה־5 ולא ייכנס לפרלמנט.

לוח 8

חישוב הקולות האישיים של מפלגת המערך הפלמי החדש (N-VA) במחוז ברבנט הפלמית, בחירות 2024

דירוג מתוקן	קולות שנותרו לחלוקה מהמאגר	קולות אישיים אחרים ההשלמה	השלמת קולות מהמאגר	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	42,369	73,820	אין צורך	73,820	Theo Francken	1
2	23,254	36,577	19,115	17,462	Kristien Van Vaerenbergh	2
3	1,027	36,577	22,227	14,350	Darya Safai	3
5	0	9,694	1,027	8,667	Jeroen Tiebout	4
6	0	9,506	-	9,506	Alessia Claes	5
7	0	8,478	-	8,478	Sabine Wyns	6
4	0	11,494	-	11,494	Eva Demesmaeker	7
8	0	8,392	-	8,392	Lies Verlinden	8
9	0	5,947	-	5,947	Erik Rennen	9
10	0	5,149	-	5,149	Gijsbrecht Huts	10
11	0	4,702	-	4,702	Niels Willems	11
12	0	4,635	-	4,635	Stef Van Calster	12
13	0	6,898	-	6,898	Willy Segers	13
14	0	7,093	-	7,093	Annemie Spaas	14
15	0	7,920	-	7,920	Sigrid Goethals	15

מקור: עיבוד המחברים על פי אתר משרד הפנים של בלגיה, IBZ, 2025

בדוגמה שנייה זו ניכר יתרון ברור, מבחינת האהדה האישית, ל-3 הממוקמים בצמרת הרשימה לעומת יתר המועמדים. במובן זה, מיקומם חוזה מראש את מידת האהדה האישית להם. אולם על המקום ה-4 יש תחרות, ולפי מספר הקולות שקיבלו המתחרים עליו ניתן לשייכם לדרג שני של המפלגה, וכאן הבוחרים של המפלגה הם שמכריעים מי תהיה המועמדת שתשלים את ייצוג המפלגה במחוז.

בדוגמה האחרונה נישאר עם מפלגת N-VA וננתח את הקולות שניתנו לה במחוז אנטוורפן, אשר ממנו נבחרים לפרלמנט 24 מושבים (לוח 9). המפלגה זכתה ב-368,877 קולות, שהעניקו לה 8 מושבים. מכאן, שסך החסימה האישי עומד על 40,987 קולות: $40,987 = (8+1) \cdot 368,877$. מבין כלל הקולות שניתנו לרשימה, 92,674 מצביעים (כרבע) לא סימנו כלל העדפות אישיות ובכך אשררו את סדר הרשימה המקורי. מחצית מאותם קולות משמשים מאגר שבאמצעותו משלימים למדורגים הראשונים את מספר הקולות הנחוץ להם כדי לחצות את סף החסימה האישי. במקרה זה יש במאגר 46,337 קולות: $46,337 = 92,674 : 2$.

המועמד שדורג במקום הראשון (יו"ר המפלגה וראש הממשלה הנוכחי של בלגיה) קיבל מעל 250,000 קולות אישיים, הרבה מעבר לסף החסימה האישי, והוא נותר כמובן במקום הראשון (מסומן בירוק) ואין גם צורך להעביר לו קולות מהמאגר. מלבדו שום מועמד לא עבר את סף החסימה. לכן, המועמדת שדורגה שנייה מקבלת מהמאגר את מספר הקולות הנחוץ שיביאו אותה אל סף החסימה. ברגע שהיא הגיעה למספר המיוחל (40,987, מסומן בכחול בהיר בלוח) היא הבטיחה את המקום השני ברשימה. לאחר העברה זו נותרו במאגר 26,024 קולות, שיועברו כולם אל המועמד שדורג שלישי. אולם גם לאחר העברה זו יש למועמד הזה רק 39,306 קולות, שלא אפשרו לו לעבור את סף החסימה האישי.

לוח 9

חישוב הקולות האישיים של מפלגת המערך הפלמי החדש (N-VA)
במחוז אנטוורפן, בחירות 2024

דירוג מתוקן	קולות שנוותרו לחלוקה מהמאגר	קולות אישיים אחרי ההעברה	השלמת קולות מהמאגר	קולות אישיים	מועמד/מועמדת	דירוג מקורי
1	46,337	255,446	אין צורך	255,446	Bart De Wever	1
2	26,024	40,987	20,313	20,674	Sophie De Wit	2
3	0	39,306	26,024	13,282	Bert Wollants	3
7	0	12,901	-	12,901	Dorien Cuylaerts	4
6	0	16,374	-	16,374	Michael Freilich	5
5	0	20,616	-	20,616	Koen Metsu	6
8	0	10,728	-	10,728	Mireille Colson	7
9	0	8,483	-	8,483	Laura Delmas	8
10	0	6,775	-	6,775	Sevilay Altintas	9
11	0	7,696	-	7,696	Carla Pantens	10
12	0	6,146	-	6,146	Bart Smans	11
13	0	5,552	-	5,552	Jan Van Camp	12
14	0	8,364	-	8,364	Evi van der Planken	13
15	0	6,069	-	6,069	Koen Palinckx	14
16	0	5,979	-	5,979	Pieter Cowe	15
17	0	6,571	-	6,571	Anne Delvoye	16
18	0	6,985	-	6,985	Luna Boumans	17
19	0	5,148	-	5,148	Johan Steylaerts	18
20	0	5,002	-	5,002	Vincent Goossens	19
21	0	7,127	-	7,127	Chalotte Schwagten	20
22	0	6,850	-	6,850	Silke Kegeleers	21
23	0	5,202	-	5,202	Erik Broeckx	22
24	0	6,928	-	6,928	Cathy Devolder	23
4	0	23,254	-	23,254	Peter de Roover	24

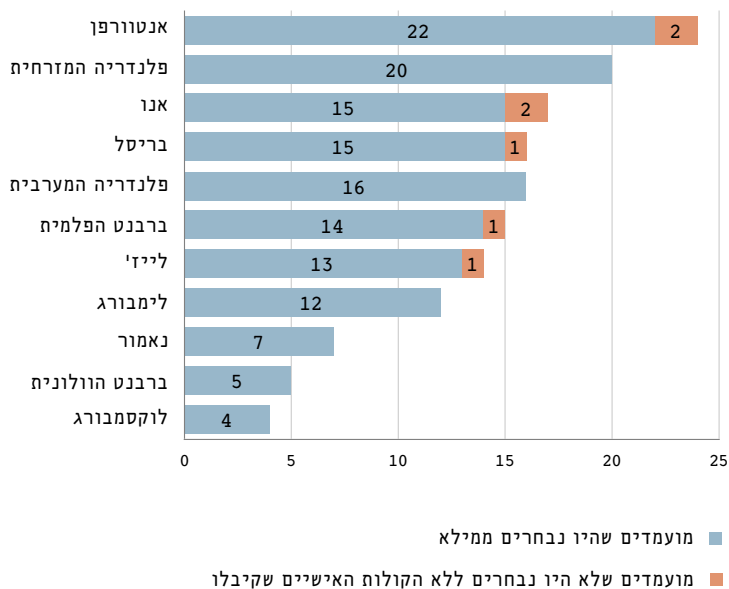
מקור: עיבוד המחברים על פי אחר משרד הפנים של בלגיה, IBZ, 2025

לכן, בשלב הזה 6 המושבים שנוותרו לאיוש ייקבעו לפי מספר הקולות האישיים שקיבל כל מועמד. למועמד שדורג במקום ה־3 יש (לאחר השלמת הקולות מהמאגר) מספר הקולות הרב ביותר, ולכן הוא נותר במקום זה. המועמד הבא שנבחר הוצב במקור בתחתית הרשימה, זינק מהמקום ה־24 למקום ה־4 בזכות הקולות האישיים. שאר 4 המושבים מחולקים באותו אופן. יתר הרשימה (אלה שלא הצליחו להיכנס לפרלמנט, מסומנים באפור) תישאר לפי הסדר המקורי, מבלי להביא בחשבון את הקולות האישיים.

בדומה למה שראינו לעיל בסלובקיה, גם כאן קיים בחלק מהמפלגות דפוס שבו מועמדים מוצבים בתחתית הרשימה אך מצליחים להיבחר בזכות הקולות האישיים שקיבלו. אולם הרציונל בבלגיה שונה מהרציונל בסלובקיה: כאן מציבים במקום האחרון מועמד פופולרי ובעל מוכרות ציבורית גבוהה והבלגים מתייחסים אליו בכינוי list pusher (ובפלמית – lijdstuwer). בבחירות של 2024 הצליחו 4 מועמדים כאלה – שדורגו במקום האחרון ברשימותיהם – להיבחר בזכות הקולות האישיים.

תרשים 2 מראה את ההשפעה בפועל של הצבעות ההעדפה על זהות המועמדים שנבחרו לפרלמנט. בסך הכול, 7 מתוך 150 חברי הפרלמנט הנבחרים (4.7%) נכנסו לפרלמנט רק הודות לקולות האישיים שהם קיבלו. מתוך אותם 7 היו 4 שהוצבו במקום האחרון ברשימותיהם. ממצא בולט נוסף, שנמצא גם במחקר קודם (André et al., 2012), הוא ההשפעה שיש לגודל מחוז הבחירה. במחוזות הקטנים יותר לקולות ההעדפה אין השפעה כלל (או שיש להם השפעה שולית ומזערית) על זהות הנבחרים. ככל שהמחוז גדול יותר – כך גוברת ההשפעה הפוטנציאלית של קולות ההעדפה האישיים.

חרשים 2
השפעת הקולות האישיים על מועמדים שנבחרו לפרלמנט הבלגי,
לפי מחוז בחירה, בחירות 2024

מקור: עיבוד המחברים על פי אתר משרד הפנים של בלגיה, IBZ, 2025

מתוך הדוגמאות שהוצגו ניכר כי השפעת השיטה אינה רק, ואולי אינה בעיקר, במה שנראה באופן ברור לעין – בחירתם של מי שלולא הקולות האישיים לא היו נבחרים. ההשפעה היא על הרכב הרשימה שקובעת המפלגה, לרוב מתוך רצון למקם בצמרתה את הבולטים ביותר ולעיתים, כפי שראינו, מיקומים בתחתית הרשימה נעשים משיקולים פוליטיים מגוונים. בכל מקרה ניכר כי המפלגות מביאות בחשבון מראש את ההעדפות האישיות של הציבור, ועל כן פעמים רבות לא נותר לו אלא לאשר את הרכב הרשימה או להצביע לצמרתה באופן שמאשר את הדירוג גם כן, רק בצורה ישירה יותר. הפוליטיקה האישית מוכלת בתוך המפלגה, מנוהלת ברובה על ידה ומאפשרת לבוחרים של המפלגה לבטא את העדפותיהם האישיות הן אם הן תואמות לזו של המפלגה והן אם לאו.

ממד אישי ופתק פתוח למחצה: חשיבות והשלכות

עד לפני כשני עשורים ספרות המחקר לא עסקה רבות במבנה פתק ההצבעה, אישי או רשימתי, והתמקדה במאפיינים אחרים של שיטות בחירה שנתפסו כיותר משמעותיים ומשפיעים על חלוקת המנדטים – כמו ההבחנה בין שיטות יחסיות לרוביות והשונות של הרכיב האזורי (החלוקה למחוזות בחירה). מצב זה השתנה, ובשני העשורים האחרונים גברה תשומת הלב המחקרית גם כלפי הממד האישי והתפרסמו מחקרים רבים בנושא (Karvonen, 2004, 2011; Passarelli, 2020; Renwick & Pilet, 2016) – מגמה שמעידה על הכרה גוברת בחשיבות הסוגיה. להלן נציג את עיקרי הממצאים העולים מהספרות.

3.1. ערכים דמוקרטיים

להלן נבחן את ההשפעות של שיטות שיש בהן ממד אישי בכלל, ושל פתק פתוח למחצה בפרט, על חמישה ערכים דמוקרטיים מרכזיים (Rahat & Shapira, 2017).

שקיפות. פתק שבו הבוחרים רואים את שמות מועמדי הרשימה או לפחות את רובם הוא מטיבו שקוף יותר מפתק סגור כמו בישראל, שבו הבוחרים רואים רק את שם הרשימה ולעיתים גם את שם העומד בראשה.¹¹ הגם שאזרח ישראלי יכול, אם ברצונו, למצוא את הרכבי רשימות המועמדים באינטרנט, יש לשער שמעטים טורחים לעשות כך. לעומת זאת הופעת שמות המועמדים על הפתק יוצרת שקיפות מרבית שצפויה להשפיע על הרכבי הרשימות שיציגו המפלגות.

השתתפות. שיטת בחירות בעלת ממד אישי מרחיבה את המנעד שבו אזרחים יכולים להביע את העדפותיהם הפוליטיות. בפתק סגור הם יכולים להביע

11 יש לציין שאפשר לחקן את שיטת הבחירות באופן שישמר את העיקרון של פתק סגור, ובכל זאת יוצגו שמות המועמדים על גבי פתק ההצבעה (כפי שאכן קורה בספרד).

העדפה רק ביחס לרשימה, ואילו בפתקים פתוחים יותר הם יכולים לבטא העדפה גם ביחס למועמדים ספציפיים, המייצגים עמדות אידאולוגיות או זהויות מגזריות מסוימות.

עם זאת, אם מדובר בפתק פתוח למחצה, שבו (מלבד בהולנד) אפשר שלא לסמן מועמדים אלא רק להצביע לרשימה, יש לשאול באיזו מידה אזרחים מנצלים בפועל את הזכות שיש להם ומביעים העדפות למועמדים. בחינה זו מראה עד כמה האידאל של השתתפות הבוחרים בהשפעה על דירוג המועמדים ביום הבחירות מיושם בפועל. ספרות המחקר מצביעה על ממצאים מעורבים. מצד אחד יש מדינות שבהן שיעור ניכר מהבוחרים עשו שימוש באפשרות זו: למשל בסלובקיה כ-67%, ובדנמרק כמעט 50%. מצד שני – יש מדינות שבהן שיעור הבוחרים הממוצע שהשתמשו בהצבעות העדפה הוא נמוך יותר: בשוודיה רק כ-25% ניצלו את זכותם, באוסטריה כ-23% ובצ'כיה רק כ-15%. הסבר אפשרי אחד לשונות בין המדינות הוא מספר הצבעות ההעדפה העומד לרשות המצביעים: מחקר מצא קשר חיובי בין מספר הצבעות ההעדפה לבין שיעור המצביעים שעושים בהן שימוש (Passarelli, 2020). עם זאת, כפי שאפשר לראות בלוח 10, הקשר אינו מתקיים בכל המקרים.

לוח 10 שיעורי שימוש בהצבעות העדפה

המדינה	מספר הצבעות העדפה	שיעורי השימוש בהצבעות העדפה – ממוצע	טווח שנים
סלובקיה	עד 4	67.7%	1994-2012
דנמרק*	1	49.7%	1990-2015
בלגיה	עד גודל המחוז	40%	1946-2014
שוודיה	1	25.5%	1998-2014
אוסטריה	1	23.2%	1994-2013
צ'כיה	עד 4	15.4%	1996-2013

* אף ששיווגנו את השיטה בדנמרק כפתק פתוח, אין הסכמה על כך בספרות המחקר ויש המסווגים אותה כפתק פתוח למחצה

מקור: Passarelli, 2020

אולם שימוש בממוצעים אינו יכול לזהות מגמות: האם לאורך השנים יש יציבות בשיעור המצביעים שמתמשים בהצבעות העדפה? האם יש ירידה לאורך זמן, או דווקא עלייה? נראה שגם אם קשה לסכם את המגמות, הרי שלכל הפחות אי-אפשר להצביע על ירידה לאורך זמן בשימוש בהצבעות העדפה. כך, בשתיים מתוך שלוש המדינות שבהן פתק פתוח למחצה נמצא בשימוש כבר לפחות מסוף מלחמת העולם השנייה ושנאסף בהן מידע אמין – בלגיה ואוסטריה – שיעור השימוש בהצבעות העדפה היה נמוך והתגבר במידה רבה לאורך השנים. בדנמרק, המדינה השלישית, השיעור היה גבוה יחסית מלכתחילה (מעט מעל 50%) ולאורך השנים לא השתנה במידה רבה (Renwick & Pilet, 2016, p. 219). מחקר עדכני יותר זיהה שהעלייה בשימוש בהצבעות העדפה בבלגיה נבלם לאחרונה: בשנות ה-80 הוא עמד על כ-50%, ב-2003 הוא רשם שיא של כ-66%, בארבע מערכות הבחירות העוקבות חלה ירידה, וב-2019 רק 55% מהמצביעים ניצלו את האפשרות להביע העדפות למועמדים (Bräuninger et al., 2024, p. 64). בדמוקרטיה חדשות יותר כמו סלובקיה וצ'כיה נרשמו עליות וירידות לאורך השנים, אך בסופו של דבר המגמה הכללית היא לכל הפחות של יציבות (Beblavý & Veselkova, 2014, p. 525; Passarelli, 2020, p. 200; Vartazaryan & Škultéty, 2022). חשוב לזכור כי בדמוקרטיה צריך שיהיו לאזרחים דרכים רבות (וולונטריות על פי רוב) להשתתפות פוליטית, ואי-השימוש בהן אינו סיבה מספיק טובה למנוע אותן. כמו כן לעצם קיום הזדמנות זו יש כאמור השפעה על המפלגות.

ספרות המחקר אינה מספקת מידע רב לגבי מאפייני הבוחרים המנצלים את הזכות להשתמש בהצבעות העדפה. בצ'כיה, מחקר שהתבסס על סקר מצא שהשימוש בהצבעות העדפה למועמדים נעשה בעיקר בידי בוחרים בעלי עניין וידע פוליטי גבוה, חברי מפלגות או מי שהיו בקשר עם מועמדים במהלך הקמפיין, וכן בידי נשים. במקרים רבים נשים מעדיפות להעניק את קולות העדפה שלהן למועמדות אחרות ולא לראשי הרשימות, שרובם גברים. לעומתם, הצבעות העדפה לראשי הרשימות בלבד מאפיינות בוחרים פחות מעורבים ובעלי ידע פוליטי נמוך יותר, שנוטים לבחור באפשרות הקלה והנגישה ביותר בפתק – סימון המועמד הראשון (Stegmaier et al., 2024).

לעומת זאת נראה שיש להנמיך ציפיות בכל הנוגע להשפעה של ממד אישי בשיטת הבחירות על שיעור ההצבעה הכללי. שיעורי ההצבעה בבחירות מושפעים משורה ארוכה של משתנים אחרים – מוסדיים (למשל, בחירות יחסיות לעומת רוביות, דרישה לרישום מוקדם), חברתיים ונסיבתיים (למשל, עד כמה התוצאות של הבחירות צפויות מראש או שיש תחרות צמודה בין המתמודדים) וניכר שלמאפיין הספציפי של הצבעות העדפה אין השפעה. בחינה השוואתית של מדינות אירופיות שבהן בוצעה רפורמה שחזקה את הרכיב האישי בפתק ההצבעה לא מצאה קשר מובהק לשינוי בשיעורי ההצבעה (Renwick & Pilet, 2016, p. 255). לדוגמה, בשוודיה, אשר עברה במהלך שנות ה-90 מפתק כמעט סגור לפתק פתוח למחצה, ניכרה דווקא ירידה בשיעורי ההצבעה עם אימוץ הרפורמה: בבחירות של 1994 – האחרונות לפני הרפורמה – עמד שיעור ההצבעה על 86.8%; וב-1998 – הבחירות הראשונות לאחר הרפורמה – הוא ירד ל-81.4%. איש אינו טוען שהירידה הזו קשורה לרפורמה (קיימת מגמה כללית של ירידה בשיעורי ההצבעה בדמוקרטיות מפותחות בתקופה זו), אך לכל הפחות הממצא הזה מחזק את הטעון שלפיו הצגת ממד אישי בשיטת הבחירות אינה מעלה את שיעורי ההשתתפות בבחירות. יש לציין שקיימים גם מחקרים שקושרים בין שיטות פתוחות יותר לשיעורי הצבעה מעט יותר גבוהים (Sanz, 2015), אך אי-אפשר לטעון שזו מסקנה רווחת בספרות.

היענותיות ואחריותיות. טיעון מרכזי לטובת שימוש בשיטות בחירות שיש בהן ממד אישי נוגע לשיפור היכולת של הבוחרים להעניש ולתגמל פוליטיקאים, ועקב כך להגביר את האינטרס שלהם לפעול למען הציבור. הטענה היא שבפתק סגור מי שיכול להעניש ולתגמל את הפוליטיקאים ומי שהפוליטיקאים מחויבים אליו הם בעיקר הגופים הבוחרים בהם בכל מפלגה (שנמצאים בדרך כלל בטווח שבין יו"ר המפלגה לבין חברי המפלגה שמצביעים בפריימריז), ואילו בשיטות הכוללות הצבעות העדפה מדובר בציבור רחב הרבה יותר.

אף שמדובר בהשפעות קשות לבדיקה, מחקרים אמפיריים מצאו עדויות לקשר בין שיטות בעלות ממד אישי ובין היענותיות ואחריותיות. בין השאר נמצא כי:

- בשיטות שיש בהן ממד אישי יותר, הנבחרים מקיימים קשר רצוף ושקוף יותר עם הבוחרים (Folke & Rickne, 2020).
 - בפועל, בשיטות כאלה ציבור הבוחרים אכן מתרגם לפחות בחלק מהמקרים את שביעות רצונו או את חוסר שביעות רצונו מנבחריו להצבעות ההעדפה שלו בבחירות (Bouteca et al., 2019; Rudolph & Däubler, 2016). המחקר של ניקולס בוטקה ואחרים בדק באופן ספציפי הענשת פוליטיקאים על רקע שחיתויות במדינת המחוז בוואריה שבגרמניה).
 - בחלק מהמדינות שבהן מונהג פתק פתוח למחצה, המפלגות מקדמות מועמדים שקיבלו קולות העדפה אישיים מרובים. כך, מועמד שדורג ברשימה המקורית במקום נמוך יחסית אך זכה לקולות אישיים רבים, ידורג לקראת הבחירות הבאות במקום גבוה יותר – אשר משקף את "השווי האלקטורלי" שלו. כלומר, המפלגות נענות ומגיבות להצבעות האישיות. כך מראים מחקרים שבדקו מדינות כמו בלגיה, צ'כיה, סלובקיה (André et al., 2014), ושוודיה (Folke et al., 2016).¹²
 - בהקשר זה ספרות המחקר מראה שמפלגות במדינות שונות משתמשות במוניטין אישי של מועמדים למשיכת בוחרים שלא היו מצביעים לאותה המפלגה בלעדי אותם המועמדים – כך הראו מחקרים על דנמרק (Passarelli, 2020, pp. 161–165) וסלובקיה (Crisp et al., 2013). גם כאן אפשר לראות כי המפלגות "מתחשבות" בהעדפות הבוחרים.
- לעומת זאת נראה שלמבנה פתק ההצבעה אין השפעה עקבית, ברורה ומובהקת סטטיסטית על תפיסות הייצוג של הנציגים, כלומר על השאלה את מי הם לשיטתם מייצגים: את בוחר המפלגה או הציבור באופן כללי (André & Depauw, 2017).
- ייצוגיות.** לצד זה שהשקיפות עשויה לשפר את הייצוגיות ברשימה שמוצגת לבוחר בקלפי, יש מי שחוששים שאימוץ פתק פתוח למחצה דווקא יפגע בסופו של דבר בייצוג התיאורי (כלומר זהות דמוגרפית בין הנבחרים לבוחרים) בפרלמנט של קבוצות חברתיות כמו נשים ומיעוטים. הסיבה

12 במחקר אחר על בלגיה נמצא שהדבר נכון רק לגבי חברי פרלמנט שהוצבו במקומות נמוכים ברשימה (Put et al., 2021).

העיקרית היא שכאשר למפלגה יש שליטה מוחלטת בהרכב הרשימה, היא יכולה להבטיח ייצוג הולם לקבוצות כאלה: אם הגוף הבוחר הוא מצומצם (למשל ועדה מסדרת), הוא יכול להרכיב את הרשימה בהתאם; ואם מדובר בפריימריז, המפלגה יכולה לאמץ סוגים שונים של הבטחות ייצוג או מכסות מפלגתיות וולונטריות ("שריונים"). לעומת זאת כאשר לציבור הבוחרים מוענקת השפעה על קביעת הרשימה, קיים חשש שמצביעים ייטו להביע העדפות אישיות עבור נציגים מקבוצות דומיננטיות ולא עבור נציגי מיעוטים, בין היתר בשל הנחיתות שממנה סובלים נשים ומיעוטים בכל הנוגע לגישה למשאבים כמו כסף, חשיפה תקשורתית וקשרים עם אליטות. לפיכך קיימת סכנה שנשים ומיעוטים יתקשו יותר להיבחר במסגרת כללי משחק שבהם יצטרכו להיאבק על קולות אישיים (Negri, 2018; לטענה דומה לגבי בחירות במחוזות חד-נציגיים ראו Diaz, 2005; Lawless & Fox, 2010).

ואולם מחקרים מראים שפתק פתוח למחצה אינו פוגע בייצוג נשים ומיעוטים (Golder et al., 2017). ייתכן שהסיבה לכך היא ששיטה כזו מאפשרת לחברי קבוצות חברתיות שונות להתארגן ולהצביע בעיקר לנציגי אותן קבוצות (למשל, נשים שבהצבעות ההעדפה שלהן מסמנות בעיקר נשים). בבחירות 2025 בהולנד, למשל, כל 5 המועמדים שלא היו נכנסים לפרלמנט ללא קולות ההעדפה האישיים היו נשים. כאמור, ייתכן גם שבשיטות בעלות ממד אישי, מפלגות מקפידות מלכתחילה להרכיב רשימות ייצוגיות. עם זאת, יש להביא בחשבון שבקרב קהלי בוחרים מסוימים לבחירות בעלות ממד אישי אכן יכולה להיות השפעה שלילית על ייצוג נשים – כך לפי מחקר שטען שאם אצל הבוחרים קיימות תפיסות מגדריות שלפיהן נשים צריכות למלא תפקידים מסורתיים ולא למלא תפקידי הנהגה בתחומי החיים השונים ובפוליטיקה, אז למד אישי בשיטת הבחירות יש השפעה שלילית על ייצוג נשים (Valdini, 2012).

תחרותיות. באופן הבסיסי ביותר תחרותיות היא היכולת של אזרחים לבחור מתוך כמה חלופות העומדות לרשותם, ולא – הבחירות אינן יותר ממראית עין. במובן העמוק יותר תחרותיות נבחנת גם בתחלופה של מפלגות השלטון ושל נבחר הציבור.

כפי שראינו גם במקרי הבחון, בפועל ההשפעה הישירה של הצבעות העדפה בפתק פתוח למחצה על ההיבחרות של מועמדים לפרלמנט היא מתונה למדי. כך, במחקר שבדק את שיעור המועמדים אשר חצו את סף הקולות האישיים הנדרש ובשל כך השתנה סדר המועמדים ברשימה (לאורך תקופת זמן של עשרות שנים), נמצא כי מלבד שוודיה, שבה בממוצע כ-22% מהמועמדים עשו זאת, במדינות אחרות היה מדובר על הרבה פחות – 8% בצ'כיה, 5% בסלובקיה ורק 2% בבלגיה (Passarelli, 2020). בהולנד, כאמור, מספר המועמדים שנבחרו לפרלמנט בזכות הקולות האישיים (כלומר ללא הצבעת ההעדפה לא היו נבחרים) עמד על 1-5 בכל אחת משש מערכות הבחירות האחרונות, נכון לשנת 2025. לפי ממצא נוסף, שיעור המועמדים שכיהנו בפרלמנט היוצא ולא נבחרו לפרלמנט הנכנס עקב השפעת הצבעות ההעדפה גם הוא נמוך למדי, כ-6% (Passarelli, 2020). עם זאת, יש גם מקרים חריגים שבהם להצבעות ההעדפה יש השפעה מכרעת על זהות הנציגים בפרלמנט, כפי שראינו במקרה של מפלגת SNS בסלובקיה.

דרך נוספת לבדוק תחרותיות היא לבחון את פיזור הצבעות ההעדפה בקרב המועמדים: עד כמה הצבעות ההעדפה מתרכזות במועמדים שהוצבו בצמרת הרשימה או מתחלקות באופן שוויוני על פני כלל המועמדים? כאן מגלים הבדלים גדולים בין מדינות ומפלגות. כך, מחקר שהשתמש בממד ג'יני כדי לבדוק עד כמה פיזור הצבעות ההעדפה בין המועמדים הוא שוויוני – מצא הבדלים משמעותיים ביותר בין מדינות:¹³ למשל בין אוסטריה, עם מדד ג'יני של 0.93, המבטא כמעט היעדר תחרותיות, לקרואטיה (שאינה באוכלוסיית המחקר הנוכחי), עם מדד ג'יני של 0.58, המבטא תחרותיות גבוהה בהרבה (Passarelli, 2020). גם במקרי הבחון חזינו בהבדלים האלה, של ריכוז קולות מוחלט במקומות הראשונים לעומת פיזור קולות גדול הרבה יותר. מחקר משווה נוסף, שבדק 29 דמוקרטיות בשנים 1994-2023, זיהה גורמים שונים שמשפיעים על פיזור או ריכוז קולות: (א) ככל שיש לבוחרים אפשרויות לבצע יותר הצבעות העדפה בשיטות יחסיות של פתק פתוח למחצה, פתק פתוח

13 ערכי המדד נעים בין 0 ל-1, כאשר 0 מצביע על פיזור שווה לחלוטין של הצבעות העדפה בין כל המועמדים, ו-1 מצביע על ריכוז מוחלט של כל הצבעות ההעדפה אצל מועמד אחד (במקרים שלפנינו – המועמד שמדורג ראשון).

או פתק חופשי, כך ההצבעות יפוזרו בין יותר מועמדים ולא ירוכזו אצל מועמד אחד. אפשרות להצבעת העדפה אחת, כמו למשל בהולנד, מעודדת במיוחד ריכוז הצבעה; (ב) ככל שיש יותר מועמדים על גבי הפתק, באופן פרדוקסלי ההצבעות תהיינה מרוכזות במועמדים ספורים מסוימים דווקא (אלא אם יש מספר בלתי מוגבל של הצבעות העדפה, כמו למשל בבלגיה). החוקרים מסבירים זאת בכך שבמצבים כאלה הבוחרים מוצאים את עצמם "מוצפים" או "מבולבלים", וקושי קוגניטיבי זה מביא אותם לחפש פרקטיקות נוחות, קיצורי דרך שסייעו להם בהצבעה בדמות הצבעה למועמדים מסוימים, מי שמדורגים במקומות גבוהים או שבולטים במיוחד; (ג) גם מספר מפלגות אפקטיבי גבוה מוביל לריכוז הצבעה, משום שהבוחרים משקיעים אנרגיה בהתלבטות בין המפלגות יותר מבהתלבטות בין מועמדים – אם כי השפעתו של משתנה זה מצומצמת יותר (Dodeigne & Pilet, 2025).

בסיכומו של דבר, ולמרות השונות בין מדינות ומפלגות, המסקנה העולה מהמחקר ההשוואתי ברורה למדי – למרות שבחלק ניכר מהמדינות יש שימוש נרחב יחסית בהצבעות העדפה, בסופו של דבר שיעור חברי הפרלמנט שנבחרים בזכות הצבעות ההעדפה מצומצם יחסית. סיבה אפשרית אחת לכך היא שהמפלגות ממילא ממקמות את המועמדים הבולטים בכל מפלגה בצמרת הרשימה. סיבה אפשרית אחרת היא שבחלק מהמדינות קשה מאוד לעבור את סף הקולות האישיים הנדרש: הן במדינות שבהן יש רק הצבעת העדפה אחת, הן במדינות אחרות שאימצו סף גבוה. בנוורווגיה, למשל, היה נהוג סף גבוה מאוד של קולות אישיים – 50% ממצביעי הרשימה; ואילו בבלגיה יש כאמור מנגנון מורכב שמסייע במיוחד למועמדים במקומות הראשונים ברשימה.

עם זאת, חשוב להדגיש – המשמעות אינה שלפתק פתוח למחצה אין השפעה על זהות הנבחרים לפרלמנט (וזאת, כאמור, מעבר להשפעה על היבטים אחרים של הדמוקרטיה). לפי ממצאי מחקרים שכבר הוזכרו, ייתכן בהחלט שההשפעה הזו באה לידי ביטוי בעיקר לפני הבחירות, כאשר המפלגות מרכיבות את הרשימות שלהן; כלומר, סביר להניח שלפתק הפתוח למחצה יש השפעה על המעמד הפנים-מפלגתי של פוליטיקאים. כך, כאמור, נמצא שבפתק פתוח למחצה מפלגות מביאות בחשבון מראש את הפופולריות

של מועמדים מסוימים, כלומר את העובדה שהם צפויים לזכות בקולות אישיים רבים, ולכן מציבות אותם מראש במקומות גבוהים. יש גם עדויות לכך שמועמדים שקיבלו יותר קולות אישיים – אף אם הקולות האלה לא הספיקו כדי שייבחרו לפרלמנט או שהם היו נבחרים לפרלמנט ממילא – יוצבו במקומות גבוהים יותר ברשימת המפלגה לבחירות הבאות. במקרים כאלה, לקולות האישיים בהחלט הייתה השפעה – אבל לא על הבחירות שבהן ניתנו אלא על הבחירות הבאות. מעניין במיוחד שגם במדינות כמו בלגיה, שבהן ההשפעה הישירה של הקולות האישיים מצומצמת מאוד – הייתה להם השפעה על מיקום המועמדים בבחירות עתידיות.

3.2. אמון בדמוקרטיה, שחיתות ואיכות המחוקקים

אמון האזרחים במוסדות הממשל, החיוני לשמירת חוסנה של כל מדינה דמוקרטית, נמצא בירידה בישראל (הרמן ואחרים, 2024) ובדמוקרטיות אחרות. חוסן זה מותנה בקיום הסכמה רחבה של האזרחים על הערכים המובלעים בכללי המשחק בדמוקרטיה, כמו בחירות חופשיות ושיטת הבחירות (Galnoor & Blander, 2018, pp. 811–820). לפיכך חשוב לבדוק אם לשיטת בחירות עם פתק הצבעה פתוח למחצה יש השפעה על רמות האמון בדמוקרטיה ובמוסדותיה, על שביעות הרצון מהשיטה הדמוקרטית ועל שני היבטים קשורים – איכות חברי הפרלמנט והיקף השחיתות הפוליטית.

בנוגע לאמון, ממצאי המחקר מתעתעים מעט: מצד אחד, מחקרים הצביעו על קשר חיובי בין שימוש בפתק פתוח למחצה (ובפתק פתוח) לבין רמות גבוהות יותר של שביעות רצון מהדמוקרטיה (Papp, 2022). ההסבר הרווח לכך הוא ששיטות בעלות רכיב של הצבעות העדפה מגבירות בקרב הבוחרים את התחושה שיש הגינות בתוצאות הבחירות (Farrel & McAllister, 2006) ומאפשרות להם "לדייק" את העדפותיהם האידיאלוגיות על ידי הבעת תמיכה לא רק במפלגה אלא גם במועמדים ספציפיים (Riera & Cantú, 2022).

מצד אחר, נמצא שעצם המעבר לשיטת בחירות אישית יותר לא שיפר באופן עקבי את האמון בדמוקרטיה ואת שביעות הרצון ממנה. במדינות מסוימות ניכר לאחריו שיפור ברמת האמון ובאחרות ירידה קטנה (Renwick & Pilet, 2016, pp. 258–259). ההסבר להתפתחויות אלו הוא שהפרומות האלה אינן נתפסות כמספקות מענה לחוליי הדמוקרטיה, או שהציבור לא היה מספיק מודע אליהן (Bosch & Orriols, 2014), וכן שהן גרמו אכזבה משום שלא מילאו את הציפיות שתלו בהן. בהקשר זה נמצא שתסכול מהשיטה קיים בעיקר בקרב בוחרים שסימנו מועמדים אשר לא הצליחו להיכנס לפרלמנט (Bol et al., 2018).

לצד הממצאים הלא־החלטיים בנוגע להשפעה של פתק פתוח למחצה על רמת האמון בדמוקרטיה, אפשר לטעון במידה גדולה יותר של ביטחון שאימוץ שיטה כזו לא צפוי להגביר שחיתות פוליטית. מחקרים שבחנו את הקשר בין שיטות בחירה לבין שחיתות פוליטית מצאו שהרכיב המשפיע הוא האזור (גודל מחוז הבחירה; הקשרים בין שחיתות ובין אזורי בחירה מורכבים ולא יפורטו כאן), ולא הימצאותו או היעדרותו של רכיב אישי על גבי פתק ההצבעה (Kselman, 2020; Trombog & Scwindt-Bayer, 2020).

אשר לאיכות חברי הפרלמנט שנבחרים בשיטות שונות – גם כאן אין קונצנזוס בספרות המחקר, בין היתר בשל קשיים מתודולוגיים. עם זאת, כמה מחקרים אמפיריים הצביעו על כך ששיטות שיש בהן ממד אישי עשויות להוביל לבחירת חברי פרלמנט איכותיים או פעילים יותר. ההסבר המקובל נוגע להיענותיות ואחריותיות – שיטות כאלה מחייבות את המועמדים "להוכיח את עצמם" באופן אישי לבוחרים ולשמור על קשר רצוף איתם; ובשיטות כאלה, שהן אישיות יותר מטבען, הציבור והמפלגות גם מעניקים משקל גדול יותר לאיכות ולפעילות של מועמדים ספורים מסוימים. כך למשל, מחקר שהשווה בין חברי פרלמנט שנבחרים בשיטת הפתק הפתוח למי שנבחרים בשיטת הפתק הסגור בקולומביה (שם רשימות יכולות לבחור אם להתמודד תוך הצגת פתק הצבעה סגור או פתוח), מצא כי מי שנבחרים בשיטות פתוחות היו ככלל מנוסים יותר, מעורבים יותר בקמפיינים ובפעילויות אחרות במחוז הבחירה שלהם ופחות מעורבים במעשי שחיתות (Hangartner et al., 2019). בבלגיה נבדק הקשר בין תפיסות חיוביות שעלו מסיקורים תקשורתיים של עיתונאים בנוגע לאיכות עבודתם של חברי פרלמנטים ובין קבלת קולות העדפה. נמצא

שנציגים מהאופוזיציה שפעילותם סוקרה כחיובית ומשמעותית הצליחו להגדיל את מספר קולות ההעדפה שקיבלו בבחירות הבאות (Bouteca et al., 2019; Crutzen et al., 2024).

3.3 פרסונליזציה ומעמד המפלגות

פרסונליזציה של הפוליטיקה היא תהליך המאפיין את כל או כמעט כל הדמוקרטיה המפותחות בעשורים האחרונים (Rahat & Kenig, 2018). במסגרת התהליך הזה כובד המשקל עובר מהקבוצה (למשל מפלגה, ממשלה וסיעה) אל הפוליטיקאי היחיד, והוא מתבטא בין היתר בשינוי מוסדי, בשינוי בהתנהגות הפוליטיקאים והציבור, בשינוי באופן הצגת הפוליטיקאים את עצמם ובשינוי הסיקור התקשורת של הפוליטיקה. אימוצה של שיטת בחירות אישית יותר הוא בעצמו סוג של פרסונליזציה מוסדית, ועל כן לפי התאוריה הוא צפוי להגביר פרסונליזציה בהיבטים האחרים (Rahat & Sheaffer, 2007). כפי שנראה להלן, ספרות המחקר האמפירית תומכת בטענה זאת.

עם זאת, בהקשר של שיטת בחירות הכוללת ממד אישי חשוב להבחין בין שני סוגים שונים של פרסונליזציה או פרסונליזם: **פרסונליזם ריכוזי**, שמתרכז באדם אחד בלבד (נשיא, ראש ממשלה, יו"ר מפלגה), ו**פרסונליזם ביזורי**, ש"מתפזר" בין כלל הפוליטיקאים (Balmas et al., 2014). פרסונליזם ריכוזי נתפס כסוג ה"מסוכן" יותר לדמוקרטיה הליברלית, כיוון שהוא מנוגד לעקרונות של ביזור עוצמה ושל איזונים ובלמים, ואף לתפיסת הלגיטימציה החוקית-פורמלית שעליה מתבסס משטר זה. פרסונליזם ריכוזי נקשר מבחינה אמפירית עם תופעות שליליות של ריכוז עוצמה ואף נסיגה דמוקרטית (Frantz et al., 2021; Frantz et al., 2024; Rahat & Friedberg, 2024). לפרסונליזם ביזורי יש לעומתו כמה יתרונות בולטים מבחינה דמוקרטית (ראו הרחבה בחלק הבא).

בהקשר זה, לפתק פתוח למחצה או פתוח, במיוחד כזה המאפשר כמה הצבעות העדפה, יש פוטנציאל להעצים נבחר ציבור נוספים מלבד מנהיג

המפלגה – ולכן ליצור פרסונליזם ביזורי. אפשר לטעון שהשיטה "מבייתת" את הפרסונליזם: מנתבת את התפיסות וההתנהגויות הפרסונליות שגם ככה דומיננטיות אצל הבוחרים, הנבחרים והתקשורת לטובת סוג הפרסונליזם הפחות גרוע, ואולי אף זה שיכול לאזן את המגמות המאיימות של הפרסונליזם הריכוזי.

מספרות המחקר ההשוואתית עולה שאפשרות הפרסונליזם הביזורי שמביא עימו הפתק הפתוח למחצה בדרך כלל מתממשת, אם כי בצורה מתונה. בכל הנוגע לבוחרים – הם אכן מפזרים את הצבעותיהם לעיתים קרובות, אך בעיקר בקרב הדמויות הפוליטיות הבכירות שלרוב ממוקמות במקומות הראשונים (Dodeigne & Pilet, 2021). צריך לזכור בהקשר זה שברוב הדמוקרטיות שיש בהן פתק פתוח למחצה הבוחרים יכולים לסמן גם את ראש הרשימה, ואם הם רוצים הם אף יכולים לסמן רק אותו, כך שפתק פתוח למחצה (או פתוח, אם כי שם אין "ראש רשימה" פורמלי) יכול להוביל בהיבט זה לפרסונליזם ריכוזי דווקא (למחקר שטען זאת לגבי דנמרק ראו Pedersen & Kjær, 2024). אך בישראל, כפי שנפרט בהמשך, נמליץ "לשריין" את ראש הרשימה כך שלא יהיה אפשר לסמן אותו, מה שימתן את אפקט הפרסונליזם הריכוזי.¹⁴

בכל הנוגע לפוליטיקאים, באופן כללי יש הסכמה בקרב החוקרים שככל ששיטות הבחירות פתוחות יותר וממוקדות יותר במועמדים, כך המועמדים וחברי הפרלמנט המכהנים יבקשו לטפח את המוניטין האישי שלהם על מנת לחזק את סיכויי היבחרותם. לשם כך הם ייטו להחצין את תכונותיהם האישיות ואת פועלם הפרלמנטרי בנפרד ממפלגתם (Carey & Shugart, 1995; Shugart et al., 2005).

ספרות המחקר בוחנת עוד מספר השפעות אפשריות של שיטות בחירה בעלות ממד אישי:

14 אם כי יהיה אפשר לפי המלצתנו להצביע לרשימה כולה מבלי לסמן מועמדים. הצבעה כזו לא תחרום לפרסונליזם ביזורי. ייתכן אף שהצבעה כזו, למרות שהיא מפלגתית, תיחפס בעידן המפלגות האישיות כהבעת תמיכה בראש הרשימה, ולכן כמבטאת פרסונליזם ריכוזי.

פגיעה בלכידות הסיעתית. הגיוני לצפות כי פתק פתוח למחצה יפגע בלכידות הסיעתית: חברי פרלמנט שמעוניינים לזכות בקולות העדפה אישיים יסטו מהקו הסיעתי כדי לבלוט בתקשורת או לפנות לציבורים מסוימים; וחברי פרלמנט פופולריים ירגישו חופשיים אף יותר לסטות מהקו המפלגתי, משום שבשיטה שיש בה ממד אישי המפלגה עשויה להיתפס כתלויה בהם לצורך גיוס קולות תומכים. הממצאים בספרות המחקר אינם חד-משמעיים, אבל באופן זהיר מאוד מאששים את הטענה ששיטות שיש בהן ממד אישי גדול יותר יכולות לעודד התנהגויות אישיות יותר בקרב מי שזכו לקולות אישיים רבים – למשל הגשת הצעות חוק פרטיות רבות, כלי שנתפס כפרסונלי יותר מכלים פרלמנטריים אחרים (Bräuninger et al., 2012), וסטייה מהקו המפלגתי בהצבעות בפרלמנט (Crisp et al., 2013). נציין כי לנוכח מגמת הריכוזיות במשטר בישראל מידה מתונה של עצמאות חברי הכנסת עשויה לסייע בחיזוק הדמוקרטיה, משום שהיא תבצר את התפקוד של הכנסת באיזון ובלימה של הרשות המבצעת.

אבל נראה שהקשר בין הממד האישי לבין לכידות סיעתית מורכב יותר. ראשית, פתק פתוח למחצה (בניגוד לפתק פתוח) שומר במידה רבה על תפקידן של המפלגות כשומרות סף – הן קובעות אילו מועמדים יתמודדו מטעמן ואת סדר הרשימה. בדרך כלל סדר הרשימה אינו משתנה באופן דרמטי בבחירות: ככל שמיקום מועמד גבוה יותר ברשימה, כך גדל מאוד הסיכוי שלו לקבל יותר קולות ולהיבחר (Blom-Hansen et al., 2016; Beblavý & Veselkova, 2014; Marcinkiewicz & Stegmaier, 2015; Passarelli, 2020). שנית, יש השפעה ניכרת לשיטת בחירת המועמדים הפנים-מפלגתית: כאשר שיטת הבחירות כוללת ממד אישי אך קביעת הרכב הרשימה אינה כוללנית ונתונה בידי הנהגת המפלגה (למשל המנהיג או ועדה מסדרת קטנה), הפגיעה בלכידות צפויה להיות מצומצמת; כאשר שיטת בחירת המועמדים היא כוללנית, למשל פריימריז, פגיעה כזו צפויה להתרחש. הסיבה היא שבשיטת בחירות פנים-מפלגתית הנהגת המפלגה יכולה לתגמל את נציגיה הנאמנים בבחירות הבאות, והדבר יוצר אינטרס בקרב הנבחרים לשמור על לכידות (Shomer, 2017; עדויות לתגמול כזה של מועמדים שפעלו לפי הקו המפלגתי בשיטה של פתק פתוח למחצה אפשר למצוא בשוודיה, ראו Däubler et al., 2018).

נראה שלפתק פתוח למחצה יש פוטנציאל להשפיע על הלכידות במפלגות באופן מתון ו"מעודן" יחסית, למשל באמצעות הפיכתן למפלגות יותר מגוונות והטרונגויות. כך, מחקר שנערך בגרמניה מצא כי בשיטות פתוחות למפלגות יש אינטרס אלקטורלי להציג עמדות אידאולוגיות מגוונות ולא אחידות, כדרך למשוך מצביעים בעלי עמדות מגוונות: כל מצביע כזה יכול לתמוך במועמדים המייצגים את עמדותיו הספציפיות, כמו במודל הקלסי של catch-all parties, המתאר מפלגות שפונות לקהלים רחבים ככל האפשר (ראו Bräuninger et al., 2022). ספרות המחקר מלמדת גם שבשיטה של פתק פתוח למחצה אין לשיטת הבחירה השפעה מובהקת על הלכידות המפלגתית (Van Erkel, 2021); לשיטות שבהן מצביעים בפתק פתוח לגמרי יכולה להיות דווקא השפעה, כיוון שהבוחרים מתגמלים פוליטיקאים ש"התיישרו" עם הקו המפלגתי (ראו למשל Isotalo et al., 2020).

אם כך, פתק פתוח למחצה אינו צפוי לתרום לגילויים רבים של חוסר לכידות, למשל להפרה של משמעת סיעתית. התנהגויות כאלה אף עלולות דווקא לפגוע במעמדם של פוליטיקאים בתוך המפלגה. ועם זאת, היקרות נמוכה של גילויי חוסר לכידות (כאיום או בפועל) יכולה לתרום לדמוקרטיה הישראלית מבלי לפגוע בתפקודה.

קמפיינים אישיים. כמו בסוגיית הלכידות, ניתן לצפות ששיטות אישיות יעודדו, במסגרת הבחירות הכלליות לפרלמנט, קמפיינים יותר אישיים ופחות מפלגתיים, המדגישים את פועלם האישי של המועמדים. אבל גם כאן יש כמה משתנים מתערבים חשובים. בפרט, המחקרים מראים שבמחוזות בחירה גדולים יותר הקמפיינים מפלגתיים יותר – אולי כי מועמדים רבים חשים "בטוחים", כלומר אינם חוששים להידרדר למקום לא ריאלי בשל הצבעת העדפה (André et al., 2014; Renwick & Pilet, 2018). כמו כן נמצא שמועמדים שמדורגים גבוה ברשימה מקיימים קמפיינים מפלגתיים יותר, אולי מסיבה דומה (Karlsen et al., 2020).

מאבק בין מועמדים מאותה מפלגה וקמפיינים שליליים. ניתן היה לצפות שכאשר מועמדים מטעם אותה מפלגה נאבקים על הצבעות העדפה, יתעוררו ביניהם מאבקים שאך יובילו לקמפיינים שליליים. לפי מחקרים על בחירות פנים-מפלגתיות, משתנה מתערב מרכזי בהקשר זה יכול להיות

מספר הצבעות ההעדפה: הצבעת העדפה אחת יוצרת "משחק סכום אפס" ומעודדת מאבקים וקמפיינים שליליים, ואילו הצבעות העדפה רבות (לרבות הצבעות דירוג) מעודדות דווקא שיתוף פעולה ובריתות בין המועמדים, שמעוניינים לזכות בקולות אישיים גם של מצביעים שתומכים במועמדים האחרים (Hazan & Rahat, 2010). מכל מקום, יש לזכור כי כל עוד השיטה היא רשימתית, לשום מועמד אין אינטרס לפגוע במספר הקולות של מפלגתו ואפילו של מועמדיה האחרים, משום שאם המפלגה תשיג פחות מושבים בפרלמנט הדבר גם יפגע בו אישית – בסיכוייו להיבחר לפרלמנט או להשיג תפקידים יוקרתיים בפרלמנט או בממשלה. המועמד הרציונלי בשיטה עם רכיב אישי ישלב קמפיין מפלגתי ואישי חיובי שישרת אותו ובסך הכול גם את מפלגתו.

פתק פתוח למחצה בישראל?

לאור ממצאי הספרות התאורטית וההשוואתית וניתוח מאפייני הפוליטיקה בישראל, אנחנו ממליצים על הוספת ממד אישי לשיטת הבחירות לכנסת, באמצעות אימוץ פתק פתוח למחצה.

4.1. הצדקות כלליות להוספת ממד אישי לשיטת הבחירות בישראל

נקודת הפתיחה של הדיון היא ששיטת הבחירות לכנסת חריגה במבט השוואתי – כאמור, ישראל היא הדמוקרטיה הוותיקה היחידה שאין בה ממד אישי או אזורי בשיטת הבחירות לפרלמנט. עובדה זו לבדה מצדיקה בחינה רצינית של תיקון שיטת הבחירות, משום שהיא חורגת מדפוס נפוץ אשר עשוי להיות רכיב בחוסן של מדינות מקבוצת הדמוקרטיות הוותיקות. אפשר להוסיף לעובדה זו את המגמה הכללית בדמוקרטיות בעשורים האחרונים, של מעבר לשיטות פתוחות יותר.

הספרות התאורטית וההשוואתית מלמדת כי היעדר כל ממד אישי או אזורי בשיטת הבחירות פוגע ב"שרשרת הייצוג", כלומר בהיענותיות של הנבחרים לבוחרים ובאחריותיות כלפיהם. ה"מרחק" בין הבוחר לנבחר גדול מדי, והדבר מקשה על הבוחרים להביע את העדפותיהם המדויקות בבחירות, מצמצם את האפשרות של הבוחרים להעניש ולתגמל את הנבחרים על פעילותם, ואינו יוצר בקרב הנבחרים תמריץ לייצג את הציבור ולפעול למענו. שיטת בחירות שיש בה ממד אישי עשויה "לתקן" במידת מה את הפגמים האלה (Katz, 1986; Renwick & Pilet, 2016).

יתר על כן, נראה שבישראל המצב חמור במיוחד בהקשר זה, בשל מיעוט או דלות אפשרויות הבעת הדעה הממוסדת של האזרחים. בישראל ישנן רק שתי זירות בחירה, שכולן קיימות בכל הדמוקרטיות האחרות – בחירות לבית התחתון (או היחיד) של הפרלמנט ובחירות לרשויות המקומיות. לעומת זאת

בדמוקרטיה אחרות האזרחים מצביעים במגוון זירות ויש להם הזדמנויות לביטוי ממוסד של עמדותיהם ושביעות רצונם שאינן קיימות בישראל: בחירות משנה לפרלמנט (by-elections),¹⁵ בחירות לבית הנבחרים העליון, בחירות לדרג האזורי/התת-לאומי, בחירות ישירות לנשיאות (בחלק מהדמוקרטיה הפרלמנטריות כמו אוסטרליה, אירלנד ופינלנד יש גם בחירות ישירות לראשות המדינה), בחירות לפרלמנט האירופי, אספות אזרחים ומשאלים עם. בחלק ניכר מהמקרים בחירות, משאלים ואספות אלו מתקיימים במועד נפרד ממועד הבחירות לבית התחתון של הפרלמנט. כך מתאפשר לבוחרים להביע מחאה או לחלופין תמיכה במפלגות השלטון במהלך תקופת כהונתן. בסקירה של 35 מדינות נמצא כי רק בישראל האזרחים מצביעים ב-2 זירות בחירה בלבד (ראו לעיל). על רקע זה בולט במיוחד מרחב השפעה המצומצם של הבוחר במסגרת הבחירות לכנסת: לא זו בלבד שלבוחר הישראלי מלכתחילה מוענקת זכות לבטא את העדפותיו הפוליטיות רק בבחירות לכנסת ולשלטון המקומי, אלא שהבחירות לכנסת מאפשרות לו ביטוי מצומצם מאוד, בשל היעדר הממד האישי והאזורי בהן (Shapira et al., 2025).

לכך אפשר להוסיף את הירידה בשימוש בשיטות בחירת מועמדים כוללניות לבחירת מועמדי המפלגות לפרלמנט (דוגמת הפריימריז). כפי שנפרט בהמשך, שיטת הפריימריז אינה יכולה לשמש "תחליף" לשילוב ממד אישי בשיטת הבחירות לכנסת. אך אין להתעלם מכך ששיטת הפריימריז בכל זאת מעניקה לאזרחים המעוניינים בכך יכולת השפעה על הרכב וסדר רשימת המועמדים. אלא שאפילו אפשרות זו הלכה ודעכה בעשור האחרון. בבחירות לכנסת ה-18 (2009) עוד נבחרו בפריימריז כוללניים 68 חברי כנסת, ואולם בשתי מערכות הבחירות האחרונות (2021, 2022) נבחרו בממוצע רק 34 חברי כנסת כאלה. ביחס לכלל הבוחרים, בעלי זכות הבחירה בפריימריז הם כיום ציבור מצומצם למדי, ששיעורו רק 3% מכלל האזרחים: הוא מנה בבחירות האחרונות כ-200 אלף איש (מתפקדים בעלי זכות בחירה בליכוד, בציונות הדתית ובמפלגת העבודה), לעומת כ-6.8 מיליון בעלי זכות בחירה לכנסת (גדרון ואחרים, 2025; רהט, 2022). לסיכום, רוב חברי הכנסת המכהנים לא

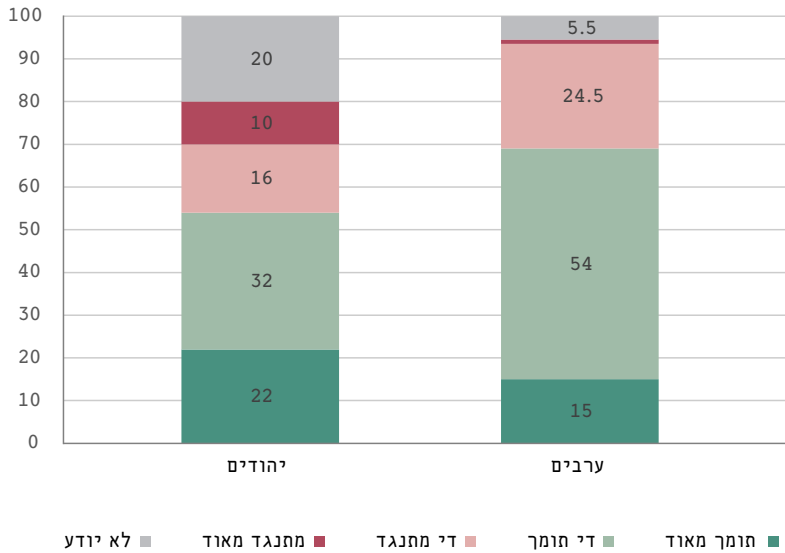
15 By-elections הן בחירות הנערכות במהלך כהונת הפרלמנט, בעקבות פטירה או התפטרות של חבר פרלמנט שנבחר במחוז בחירה חד-נציגי.

עמדו כלל לבחירה טרם היבחרותם לכנסת, מצב עניינים אשר מעודד תרבות פוליטית קלוקלת שבמסגרתה חלק גדול של חברי הכנסת חשים כי אינם חבים את מקומם בכנסת לציבור המצביעים (גוטמן ואחרים, 2022, עמ' 17). גם למעטים שנבחרים בפריימריז אין תמריץ לשרת את בוחריו מפלגתם אלא רק את המתפקדים ובמיוחד את הפוקדים הגדולים.

מבחינה ציבורית, קשה לטעון שהשיטה הקיימת "עובדת" או שהציבור מרוצה ממנה ומתנגד לשינויה. ישנה ירידה מתמשכת באמון הציבור במוסדות הפוליטיים המרכזיים כמו הכנסת והמפלגות (הרמן ואחרים, 2024). ישנה גם תמיכה רחבה בהוספת ממד אישי לשיטת הבחירות. סקר שנערך בשנת 2021 (תרשים 3) מצא כי בציבור הישראלי קיים רוב התומך בהוספת ממד אישי לשיטת הבחירות לכנסת. הרוב הזה גדול במיוחד בציבור הערבי (69% תמיכה לעומת 25% התנגדות). ייתכן מאוד שהפער נובע מכך שהערבים אינם שבעי רצון מההרכב ומהייצוגיות של הרשימות הערביות לכנסת ולכן מעוניינים לקבל לידיהם יותר יכולת השפעה על הרכב הרשימה. בקרב הציבור היהודי, שבו בסך הכול 54% תמכו ברפורמה ו-26% התנגדו, התמיכה הגדולה ביותר ברפורמה הזו היא בקרב נשאלים חרדים (65%). הסבר אפשרי הוא שכל חברי הכנסת ברשימות החרדיות מתמנים לכאורה על ידי חבר רבנים מצומצם ולמעשה בידי אליטת עסקנים מצומצמת, ואילו המצביעים החרדים מעוניינים לקבל לידיהם יכולת מסוימת להשפיע על הרכב הרשימה לכנסת (הרמן ואחרים, 2021, עמ' 59).

תרשים 3

עמדות בעניין השימוש בפתק הצבעה פתוח בבחירות לכנסת (ב-%)

מקור: הרמן ואחרים, 2021, עמ' 59.

4.2. השלכות חיוביות של פתק פתוח למחצה על הדמוקרטיה הישראלית

להלן נציג כמה השפעות חיוביות בולטות שאפשר לצפות להן אם יאומץ פתק פתוח למחצה בבחירות לכנסת:

חיזוק ההיענותיות והאחריותיות של הפוליטיקאים. בהתאם לספרות המחקר, אפשר לצפות שאימוץ פתק פתוח למחצה יעודד קשר רצוף ושקוף יותר בין נבחרים לציבור לבוחרים במהלך תקופת הכהונה, יעניק תמריץ גדול

יותר לנבחרי הציבור לפעול למענו, ויאפשר לציבור יכולת משמעותית הרבה יותר לתגמל ולהעניש חברי כנסת על התנהלותם בתקופת הכהונה הקודמת. אפשר לקוות שהדבר יוביל בסופו של דבר לשיפור באיכות עבודתם של חברי הכנסת ובתחושה של הציבור שחברי הכנסת "עובדים למענו" – כלומר לחיזוק אמון הציבור בחברי הכנסת ובשיטה הדמוקרטית.

הגברת השקיפות. תגדל השקיפות בכל הנוגע להרכב רשימות המועמדים, וגם בנוגע להעדפות הציבור לגבי המועמדים.

השתתפות אפקטיבית יותר של הציבור. השתתפות אפקטיבית תהיה לאו דווקא דרך עלייה בשיעורי ההצבעה, אלא בעיקר דרך "דיוק" העדפות הבוחר בכל הנוגע לתמיכתו במועמדים ספציפיים ובעמדותיהם. התוצאה תהיה שהכנסת תשקף טוב יותר את העדפות הבוחר – מה שחשוב במיוחד בישראל, לנוכח דלות מנגנוני והזדמנויות ההצבעה וההשפעה שעמדנו עליה.

קשה מאוד להעריך באיזו מידה הבוחרים ישתמשו בהצבעות ההעדפה – גם סקרים לא יוכלו לחזות זאת היטב, משום שהם לא יוכלו להביא בחשבון את השינוי בהתנהגות הפוליטיקאים (למשל שמירה מוגברת על קשר עם הבוחר במהלך תקופת הכהונה, וכן קמפיינים אישיים יותר לקראת הבחירות לכנסת). בדומה, קשה להעריך אם השימוש בשיטה בישראל יתאפיין בריכוז קולות אצל המועמדים שמדורגים ממילא במקומות גבוהים או דווקא בפיזור קולות. עם זאת, בהסתמך על התובנות העולות מספרות המחקר, אפשר לשער שאם יתאפשרו לכל בוחר כמה הצבעות העדפה, כפי שאכן נציע בהמשך, יגברו הסיכויים לשימוש יחסית נרחב בהן, וכן יצטמצמו הסיכויים לריכוז קולות מובהק בקרב המועמדים הראשונים. גם צמצום מספר המועמדים העומדים לבחירה עשוי לסייע, לפי העיקרון שהוזכר קודם לכן, בהגדלת פיזור הקולות בין מועמדים שונים – אם כי בהמשך נציע ש-60 מועמדים יעמדו לבחירה, וזה עדיין מספר גדול למדי (Dodeigne & Pilet, 2025).

נוסף על כך יש לציין שהבוחרות והבוחרים בישראל השכילו להשתמש באפשרויות הצבעה נוספות שניתנו להם. אומנם אין בכך בהכרח כדי להצביע על התנהגות עתידית של הבוחר הישראלי, אבל כדאי בכל זאת להזכיר שבפעם הקודמת שבה ניתנה לבוחר האפשרות להביע בצורה מדויקת

את העדפותיו בבחירות לכנסת, בוחרים רבים אךן עשו זאת. הכוונה היא לאפשרות שניתנה לבוחרים בבחירות של 1996 ו-1999 לפצל הצבעה – להצביע למועמד של מפלגה גדולה, הליכוד או מפלגת העבודה, בבחירות הישירות לראשות הממשלה; ולרשימה אחרת וקטנה יותר, שמייצגת בצורה מדויקת יותר את ההעדפות האידיאולוגיות או הזהות המגזרית של הבוחר, בבחירות לכנסת. פיצול ההצבעה הנרחב בא לידי ביטוי בהיחלשות שתי הרשימות הגדולות במערכות בחירות אלה – הליכוד והעבודה (בבחירות של 1992 זכו שתי הרשימות הגדולות ביחד ב־76 מושבים, ואילו בבחירות של 1999 – רק ב־45 מושבים). נציין שגם בבחירות לרשויות המקומיות קיימת תופעה של פיצול הצבעה – בין ראש הרשות לרשימה שאינה רשימתו (סוגיה זו מוזכרת אצל Balmas et al., 2014). אם אכן מדובר במאפיין של התרבות הפוליטית בישראל – אפשר להניח שגם במסגרת פתק פתוח למחצה ישראלים רבים יממשו את האפשרות להביע בצורה מדויקת יותר את העדפותיהם בבחירות, באמצעות סימון מועמדים ספציפיים (ואולי לאו דווקא באמצעות ריכוז הצבעות ההעדפה בקרב המועמדים הראשונים). אבל בניגוד לשיטות שהוזכרו ומאפשרות פיצול הצבעה, כאן יהיה מיקוד הצבעה שיאפשר למפלגות הגדולות להכיל בתוכן מגוון של מועמדות ומועמדים.

בהקשר זה צריך להזכיר גם את האפשרות, אולי הסכנה, שהשתתפות תהיה גבוהה במידה ניכרת אצל ציבורים מסוימים (כמו שנמצא למשל במחקר על צ'כיה) – מי שהם בעלי עניין וידע פוליטיים גבוהים מלכתחילה, לרבות חברי מפלגות, ואולי באופן כללי אנשים ממעמד חברתי-כלכלי גבוה; ואילו אצל ציבורים אחרים ההשתתפות תהיה נמוכה יותר – למשל בקרב קשישים ואנשים שאינם שולטים היטב בעברית (או בערבית, אם מפלגות יוכלו לכתוב את שמות המועמדים גם בערבית, כפי שאנחנו מציעים). תופעה כזו יכולה לגרום להטיות שונות בהתפלגות קולות ההעדפה. בהחלט אין לשלול את האפשרות הזו, אך נציין שאפשר לצמצמה באמצעות קמפיינים של ועדת הבחירות המרכזית שיסבירו לציבור הרחב את השיטה (ושסימון לא נכון של המועמדים לא יוביל לפסילת פתק ההצבעה כולו, כפי שאולי יהיו מי שיחששו), וכן עיצוב נגיש וידידותי של פתק ההצבעה; ובכל מקרה, הדבר לא ישיפע על יחסי הכוחות בין המפלגות.

אפשר לקוות, בהסתמך על ספרות המחקר, שבטווח הארוך כל היתרונות הנ"ל יובילו גם לשיפור באיכותם ובפעילותם הפרלמנטרית של חברי הכנסת.

לצד זה, חשוב להדגיש שלפי ניסיוןן של מדינות אחרות השפעתם הישירה של הקולות האישיים על סדר המועמדים, ובוודאי על זהות הנבחרים לפרלמנט – לא בהכרח תהיה ניכרת (אם כי הדבר כמובן תלוי בעיצוב הספציפי של השיטה בישראל). לעומת זאת לקולות האישיים צפויה להיות השפעה משמעותית בכך שהם ייצרו ערוץ תקשורת חדש להעברת מסרים מהבוחרים למפלגות – באופן ישיר לגבי המועמדים המועדפים עליהם, ובאופן עקיף גם לגבי עמדות אידאולוגיות או זהויות מגזריות שלדעתם המפלגה צריכה לאמץ או להדגיש. ספרות המחקר ההשוואתית מלמדת שמפלגות נוטות להתחשב במסרים אלה, בוודאי בנוגע לקידום מועמדים שזכו בקולות אישיים רבים. כאמור, המערכת הפוליטית בישראל לוקה במיוחד בחסר בכל הנוגע להעברת מסרים כאלה – בגלל היעדר הממד האישי והאזורי בשיטת הבחירות, מיעוט זירות והזדמנויות הצבעה אחרות, ירידה בשימוש בשיטות כוללניות לבחירת מועמדים והתחלואים של שיטות הפריימריז בישראל – ולכן זו תוספת נוחה במיוחד.

שיפור בייצוגיות. בניגוד ליתרונות שפורטו לעיל, השיפור בייצוגיות, בפרט של נשים, אינו תוצאה "מתבקשת" או "טבעית" של פתק פתוח למחצה. עם זאת, ספרות המחקר מלמדת שהדבר בהחלט יכול לקרות – ותלוי בעיקר ביכולת של נשים ומיעוטים להביא למודעות של הציבור את החשיבות שבהענקת הצבעות העדפה לנציגים של אותן קבוצות.

נראה שביחס לנשים שיפור כזה אפשרי בעיקר בקרב מפלגות בעלות ציבור בוחרים "ליברלי" במידה כזו או אחרת. הכוונה היא לא רק למפלגות גוש המרכז-שמאל, שברובן ייצוג הנשים סביר יחסית, אם כי בחלקן עדיין אינו מספק (ברשימות יש עתיד, המחנה הממלכתי וישראל ביתנו עמד שיעור הנשים שנבחרו לכנסת ה-25 על 33%-40%, ורק ברשימת העבודה הוא חצה את ה-50%) – אלא גם ואולי אף במיוחד למפלגת הליכוד, שבין מצביעיה יש ציבור רחב בעל השקפות ליברליות בכל הנוגע לשילוב נשים בפוליטיקה. בסקר שהתפרסם במרץ 2025 נמצא ש-58% מתומכי הליכוד יעדיפו בבחירות לכנסת מפלגות שיש בהן ייצוג שוויוני לנשים (טהון אשכנזי, 2025) – אך ייצוג

הנשים בקרב חברי הכנסת שלה נמוך מאוד (19% בבחירות לכנסת ה-25). ייתכן שבקרב חלק מהרשימות הערביות גם כן יש פוטנציאל להתארגנות של נשים שתוביל לשיפור בייצוג הפרלמנטרי שלהן, שכן גם בהן נמצא פער בין עמדות תומכיהן לשיעור הנשים בקרב חברי הכנסת שלהן: 86% מתומכי רע"ם ו-79% מתומכי חד"ש-תע"ל מעדיפים מפלגות שיש בהן ייצוג שוויוני (טוהן אשכנזי, 2025), ואילו בפועל ייצוג הנשים בקרב חברי הכנסת שנבחרו מטעמן בבחירות לכנסת ה-25 היה רק 20% בכל רשימה. לעומת זאת, לפי הספרות, במפלגות המייצגות ציבורים בעלי תפיסות עולם פטריארכליות פתק פתוח למחצה צפוי לפגוע בייצוג הנשים – אך ספק אם השפעה זו רלוונטית לישראל, שכן מטעם המפלגות החרדיות בישראל, עד היום, ממילא לא הוצבו נשים כמועמדות בבחירות לכנסת.

חיזוק אמון הציבור בפוליטיקה? גם השפעה זו מוטלת בספק לפי ספרות המחקר. עם זאת, יש כאמור עדויות שעצם השימוש בפתק פתוח למחצה – כלומר השיטה עצמה ולא דווקא הרפורמה שבמסגרתה אומצה השיטה – קשור למידה גבוהה יותר של שביעות רצון מהפוליטיקה. אפשר לקוות שעל רקע הגירעון הדמוקרטי החרף שבו נתונה ישראל בהקשר של יכולתו של הציבור לבטא את העדפותיו הפוליטיות, ההשפעה החיובית של הוספת ממד אישי לשיטת הבחירות על היבטים כמו שקיפות, השתתפות, היענותיות ואחריותיות תסייע לחיזוק אמון הציבור בפוליטיקה. המרכז שמאל יכול לתמוך בכך כחלק מתביעתו לביזור העוצמה השלטונית, ואילו הימין הפופוליסטי התובע לחזק את כוחו של העם אל מול מוסדות מדינה שונים אמור גם כן לתמוך בכך. עם זאת, כאמור, חשוב למתן את הציפיות של הציבור מההשלכות הישירות הנראות של הרפורמה. כלומר, כדי למנוע אכזבה ופגיעה באמון חשוב להבהיר מראש שהשיטה החדשה אינה צפויה להעניק לציבור השפעה ישירה נראית על סדר המועמדים ברשימות ועל זהות חברי הכנסת שייבחרו.

צמצום כשלי שיטות בחירת המועמדים הפנים-מפלגתיות. בהקשר זה נחזור ונדגיש כי גם אם תאומץ שיטת הפתק הפתוח למחצה בישראל, עדיין כל מפלגה תרכיב את רשימת המועמדים שלה בדרך שבה תבחר: באמצעות מנהיג יחיד שירכיב את הרשימה, גופים מפלגתיים כמו ועדה מסדרת או

מרכז/ועידת המפלגה, פריימריז בהשתתפות חברי המפלגה, שיטות אחרות או שיטות שמשלבות בין כמה גופים בוחרים.

כל אחת מהשיטות הנ"ל לוקה בכשלים שונים, שיצומצמו אם ישראל תאמץ את שיטת הפתק הפתוח למחצה. כיום לצורך היבחרות מחדש חברי הכנסת תלויים בגוף הבוחר של המפלגה – יו"ר, ועדה מסדרת, מרכז המפלגה או חברי המפלגה – ואילו שיטת הפתק הפתוח למחצה תוסיף ציבור גדול הרבה יותר, של כלל בוחרים המפלגה, שבו יצטרכו חברי הכנסת להתחשב ובתמיכתו יבקשו לזכות. הדבר צפוי לצמצם את מנופי השפעה של הגוף הפנים-מפלגתי הבוחר את הרשימה – ובכך לבזר עוצמה. במילים אחרות, פתק פתוח למחצה ייצור תמריץ לחברי הכנסת להיענות גם למצביעי המפלגה ולרצונותם. כאשר חברי הכנסת יהיו מודעים לכך שגורלם הפוליטי תלוי גם בהצבעות האישיות של מצביעי המפלגה, הם צפויים להתנהג באופן שונה. איננו טוענים שהנאמנות של חברי הכנסת ליו"ר המפלגה, או פעולותיהם והתבטאויותיהם המכוונות למוקדי כוח אחרים במפלגה (עסקנים, פעילים, חברי מרכז), ייעלמו מהנף. אבל הן צפויות להיות מאוזנות על ידי התנהגות מכוונת מצביעים.

צמצום כשלי הפריימריז. בעוד היתרון הקודם רלוונטי לכל המפלגות, שיטת הפתק הפתוח למחצה תסייע גם לצמצם כשלים ספציפיים במפלגות המשתמשות בפריימריז.

ראשית, צמצום ההשפעה של קבוצות לחץ פנים-מפלגתיות. כאמור, שיטות בחירת המועמדים במפלגות בישראל מעניקות עוצמה כמעט מוחלטת לגוף בוחר אחד, והדבר מחזק מאוד שחקנים ספציפיים. בפריימריז מדובר על שחקנים כמו קבלני קולות, ועדי עובדים ומגזרים מסוימים. גם אם לשחקנים האלה יש אינטרסים לגיטימיים, הרי התוצאה היא שלאינטרסים האלה יש השפעה מופרזת על הפוליטיקאים (דוגמאות להשפעה כזו של ועדי העובדים של התעשייה האווירית וחברת החשמל על חברי כנסת ממפלגת העבודה בשנות ה-90 אפשר למצוא אצל Hazan, 1999). בשיטה של פתק פתוח למחצה הפוליטיקאים ידעו שעליהם להתחשב גם בציבור הרחב של כלל מצביעי המפלגה, וכך עוצמתם של אותם שחקנים תתמתן.

שנית, צמצום השפעת התופעה של "מתפקדים לא כנים" – כלומר אזרחים שמצטרפים למפלגות ומצביעים בפריימריז מתוך אינטרסים אישיים או מגזריים, אך למעשה אינם תומכי המפלגה ואינם בוחרים בה בבחירות הכלליות (קניג, 2012, עמ' 144-145). בפתק פתוח למחצה, ביום הבחירות עצמו רק מי שמצביע למפלגה יכול להשפיע על סדר הרשימה. לאור זאת יש מי שכינו את השיטה המוצעת "פריימריז ביום הבחירות". אנו טוענים כי לשיטה זו יתרון דמוקרטי מובהק על שיטת הפריימריז, כי היא מזמינה את כלל בוחר המפלגה, ורק אותם, להשתתף בבחירת מועמדיה לכנסת. מכך נגזרים יתרונות רבים שניתן לכנותם "דיוק" – דיוק בייצוג הבוחרים ובהיענותיות ובאחריותיות של הנבחרים כלפי בוחריהם.

שלישית, מיתון נטיות קיצוניות ופופוליסטיות בקרב הפוליטיקאים. לפי "החוק של מיי" (May's law of curvilinear disparity) חברי ופעילי מפלגה אוחזים בעמדות אידאולוגיות נוקשות יותר מעמדות מצביעי המפלגה והנהגתה (May, 1973). פתק פתוח למחצה, אשר מאפשר למצביעי המפלגה לתגמל או להעניש את נציגיה בכנסת, יאפשר להם להצביע לנציגים מתונים יותר מתוך הרשימה, ועשוי אפוא לשכנע את הנציגים (או לפחות את חלקם) להתבטא בצורה פחות מקטבת ולהפגין עמדות מתונות יותר. ייתכן שתהיה בכך תרומה למאבק בתופעות שליליות כמו הפופוליזם והקיטוב החברתי-פוליטי בישראל כיום. דוגמה רלוונטית (לזמן כתיבת המחקר) יכולה להיות התמיכה הרחבה של הציבור, בסקר מאוגוסט 2024, בהקמת ועדת חקירה ממלכתית לחקר אירועי 7 באוקטובר 2023, לרבות בקרב תומכי הימין (56% מקרב היהודים תומכי הימין) – לעומת ההתנגדות הכמעט גורפת של ממשלת הימין לכך (בלאנדר ושמייר־בורר, 2024). ייתכן שהענקת עוצמה גדולה יותר לציבור הרחב באמצעות פתק פתוח למחצה תשפיע במידת מה על הפוליטיקאים גם בסוגיה זו. זו כמובן השערה בלבד, אך יש מחקרים התומכים בטענה שפעילי המפלגות "מושכים" אותן לכיוונים קיצוניים יותר, ובכך מרחיבים את הפער בין המפלגה והנהגתה לבין הציבור הרחב של תומכיה (ראו למשל Amitai, 2024).

אין להכחיש שקיימת סכנה הפוכה: שקבוצות אידאולוגיות קיצוניות יתארגנו לפני הבחירות, יתמכו במספר מצומצם של מועמדים שאוחזים בעמדות אידאולוגיות קיצוניות ויקדמו אותם בבחירות. אך אנו סבורים שהפוטנציאל

החיובי בהיבט זה עולה על הסכנה: הרי סכנת ההצלחה של מועמדים קיצוניים קיימת ומתממשת כבר היום, בצורה מוגברת, בפריימריז. סכנה זו מתממשת הן משום שבפריימריז קל יותר לקדם מועמדים, בשל המספר הנמוך של בעלי זכות הצבעה הדרוש לכך, והן משום שכאמור באופן כללי העמדות של הבוחרים בפריימריז קיצוניות יותר מאלו של כלל בוחרים המפלגות. עם זאת, סכנה זו תהיה אחת הסיבות העיקריות שבטענין נמליץ להימנע מסף חסימה נמוך מדי – שכן סף כזה, של כמה אלפי הצבעות העדפה למשל, יקל על קבוצות מאורגנות היטב להשפיע במידה לא פרופורציונלית על קידום מועמדים מסוימים.

בהקשר זה נזכיר שבלי כל קשר לתיקון שיטת הבחירות לכנסת, המלצתנו למפלגות היא לאמץ שיטת פריימריז מתונה ומאוזנת הרבה יותר מזו שאומצה בישראל במפלגות כמו הליכוד והעבודה. אנו ממליצים לאמץ שיטה שתבזר את העוצמה בין חברי המפלגה לבין שחקנים מפלגתיים נוספים, לרבות הנהגת המפלגה. דרך אחת לכך היא לאמץ הליכים רב-שלביים – למשל קודם כול סינון של מועמדים בידי גוף מפלגתי מצומצם, שמרכיב רשימה קצרה (short list), ורק אחר כך פריימריז שבהם מתמודדים רק מי שעברו את הסינון (השיטה מקובלת למשל במפלגות בבריטניה). שיטה כזו תוכל לצמצם חלק ניכר מהנזקים שגורמת שיטת הפריימריז, ובפרט לאזן את כוחם של שחקנים כמו קבלני קולות, קבוצות אינטרס וקבוצות אידאולוגיות קיצוניות (שפירא ואחרים, 2021).¹⁶

16 גם מנקודת מבט השוואתית, רוב ברור מקרב המפלגות במדינות דמוקרטיות משלבות כמה גופים בהליך הבחירה. גופים אלו משתתפים בשלבים ובתפקידים שונים – הצעת מועמדים, סינון מועמדים, בחירת או דירוג מועמדים והטלת וטו על מועמדים. בבחינה השוואתית של 184 מפלגות בעולם הדמוקרטי (ראו Tuttnauer & Rahat, 2023, p. 188), נמצא כי רק בכ-15% מהן גוף בוחר יחיד היה מעורב בבחירת המועמדים לפרלמנט, בכ-25% היו מעורבים 2 גופים בוחרים בבחירת המועמדים, בכ-37% היו מעורבים 3, וב-23% היו מעורבים 4-6. הגופים שנעשה בהם השימוש הנרחב ביותר הם חברי המפלגה, אשר היו מעורבים בתהליך הבחירה בכ-65% מהמפלגות, וגופים קולקטיביים ברמה הלאומית (מהנהלת המפלגה ועד ועידה), אשר היו מעורבים בתהליך הבחירה בכ-61% מהמפלגות.

עוד נציין שאחת האפשרויות שעלתה בשיחות ובהתייעצויות שקיימנו היא שהגברת ההשתתפות של הציבור הרחב בהליך דירוג המועמדים תדחוף את מפלגות הפריימריז למתן את שיטת הפריימריז. כך למשל הן יוכלו לאמץ הליך רב-שלבי כמו זה שתואר לעיל מתוך תפיסה נורמטיבית שאם הציבור כולו מעורב בדירוג המועמדים, אין צורך להעניק לציבור חברי המפלגה תפקיד בלעדי בחירת המועמדים; או לאמצו מתוך רצון של הנהגת המפלגה לחזק את שליטתה בהליך בחירת ודירוג המועמדים כמשקל נגד לפתיחת ההליך לציבור הרחב. איננו יודעים אם זו תהיה ההשפעה – אך על כל פנים איזון עוצמתם של חברי המפלגה בהליך בחירת ודירוג המועמדים, בין באמצעות הפתק הפתוח למחצה ובין בתיקון שיטות בחירת המועמדים הפנים-מפלגתיות לטובת שיטות מבוזרות ומאוזנות יותר, הוא לשיטתנו התפתחות רצויה.

ביזור עוצמה. ישראל לוקה בריכוז עוצמה מופרז בידי הממשלה, ובאופן ספציפי בידי ראש הממשלה – תופעה שמכונה "התנשיאותיות" (על תופעה זו במבט תאורטי והשוואתי ראו Poguntke & Webb, 2005). דוגמאות מובהקות להתנשיאותיות בישראל הן היחלשות משרדי ממשלה אחדים והעומדים בראשם, בין היתר בשל פיצולם למשרדים קטנים יותר; והקמת גופים שונים בתוך משרד ראש הממשלה (או העברתם אליו), כמו המטה לביטחון לאומי, מערך הגיור, המועצה הלאומית לכלכלה, אגף ממשל וחברה, מערך הסייבר הלאומי ומערך ההסברה הלאומי. זהו סוג ספציפי של פרסונליזציה ריכוזית – הפרסונליזציה אשר שמה נקשר לתופעות שליליות כמו נסיגה דמוקרטית – שמאפיין גם דמוקרטיה פרלמנטריות רבות אחרות (Gidron et al., 2023).

מעבר לפתק פתוח למחצה צפוי לחזק את הפרסונליזם הביזורי כמשקל נגד להתנשיאותיות. זאת, באמצעות חיזוק דמויות בכירות נוספות במפלגות ובפרט במפלגת השלטון מלבד ראש המפלגה – אותן דמויות בכירות שיזכו למספר גדול של קולות אישיים (אם כי תיתכן גם תופעה אחרת – שמי שיזכה במספר גדול של קולות אישיים ייתפס כ"איום" וייחסם בידי הנהגת המפלגה כך שהתקדמות קריירה הפוליטית שלו תיעצר; מקרה כזה מוצג אצל Smrek, 2023).

מנקודת מבט רחבה יותר, לפתק פתוח למחצה יש פוטנציאל מסוים לתרום למיתון תופעת הנסיגה הדמוקרטית, הבולטת במדינות רבות ובכלל זה בישראל בשנים האחרונות (על תופעה זו ראו למשל, Haggard & Kaufman, 2021). טענה מרכזית בספרות התאורטית והאמפירית היא שמדינה שבה יש רמה גבוהה של ביזור עוצמה עשויה להתמודד טוב יותר עם נסיגה דמוקרטית: במדינה שבה שחקנים ומוסדות רבים מעורבים בתהליכי קבלת ההחלטות ויישום המדיניות, גוברים הסיכויים שיימצאו שחקנים בעלי עוצמה שאינם נשלטים בידי הממשלה ו"יפריעו" לממשלה בקידום תהליכי הנסיגה הדמוקרטית, למשל באישור תיקונים חוקתיים הנדרשים לכך. ייתכן שחלקם הם גם "שחקני וטו" של ממש. ספרות המחקר (למשל כהן, 2018) מציינת כמה מנגנונים חשובים של ביזור עוצמה בהקשר זה, ובהם פיצול ל-2 בתי מחוקקים (ביקמוליזם), נשיא שנבחר ישירות ויש לו סמכויות ביצועיות, פדרליזם, כפיפות לאמנות וארגונים בין-לאומיים ובית משפט בעל סמכות לפסול חוקים.

לצד המנגנונים הנ"ל, יש מחקרים שטוענים שגם שיטת הבחירות יכולה לתרום לביזור עוצמה. הטענה בהקשר זה היא שכאשר מפלגת השלטון והעומדים בראשה מקדמים תהליכי נסיגה דמוקרטית, הרי שיטה שמחזקת פרסונליזם ביזורי בתוך מפלגות השלטון – כלומר מעניקה לחברי פרלמנט ספורים מסוימים אינטרס ועוצמה לפעול בניגוד לעמדת המפלגה ובפרט נגד צעדים אנטי-דמוקרטיים – עשויה לחזק את המאבק להגנת הדמוקרטיה. הדבר נכון הן לגבי ממד אישי והן לגבי ממד אזורי בשיטת הבחירות.

בהקשר של פתק פתוח למחצה, בהינתן שציבור מצביעי המפלגה בדרך כלל מתון יותר מחבריה ופעיליה, סביר להניח שבשיטת בחירות כזו יימצאו חברי פרלמנט שיפנו באופן ספציפי לציבור המצביעים המתון. הם יעשו זאת במטרה לזכות בקולות האישיים שלהם, ולכן הם עצמם יתמכו בעמדות מתונות יותר וכאמור יהיה להם יותר "מרחב פעולה" בכיוון זה. ואכן, מחקרים שהתפרסמו לאחרונה מצאו קשר אמפירי בין שיטת בחירות אזורית ואישית לבין "מיתון הנטייה לבצע שינויים חוקתיים" בידי מנהיגים פופוליסטיים (סגל, 2023, עמ' 122).

יש להדגיש, כפי שכבר צוין, שלפי הממצאים מספרות המחקר פתק פתוח למחצה לא בהכרח יוביל למקרים מובהקים שבהם חברי כנסת יפעלו נגד צעדים אנטי־דמוקרטיים אם הדבר יהיה כרוך בפגיעה בלכידות ובמשמעת הסיעתית. הם עשויים להימנע מכך אם התנהגות כזו תפגע במעמד בתוך המפלגה ובסיכוייהם להיות מוצבים במקום גבוה או ריאלי ברשימה לבחירות הבאות לכנסת. לדוגמה, אין לתלות תקוות רבות בכך ששיטה כזו הייתה מעודדת חברי כנסת מהקואליציה להצביע בעד הקמת ועדת חקירה ממלכתית לבדיקת אירועי 7 באוקטובר, במקרה של הטלת משמעת סיעתית וקואליציונית בסוגיה זו. עם זאת, יש לפתק הפתוח למחצה פוטנציאל לשנות במידת מה את מאזן הכוחות בתוך המפלגה – להגביר את עצמאותם של פוליטיקאים פופולריים מסוימים, ולהפוך את המפלגות עצמן לפחות הומוגניות באופן שמאפשר לפוליטיקאים בתוכן לקדם עמדות מגוונות גם מבלי לפגוע באופן מובהק במשמעת הסיעתית.

4.3 אתגרים, סכנות ותמרורי אזהרה

חובת הזהירות. באופן כללי לשינויים בכללי המשחק של הפוליטיקה הישראלית יכולות להיות השפעות לא צפויות, לעיתים אף מנוגדות, לרבות השפעות שליליות משמעותיות. הדוגמה הבולטת ביותר היא אימוץ שיטת הבחירה הישירה בשנות ה־90, שבניגוד לכוונות יוזמיה הובילה להגדלה ניכרת של הפיצול הפוליטי, להתחזקות המפלגות הקטנות והמגזריות ולהיחלשות המפלגות המצרפיות הגדולות (קניג ואחרים, 2004). גם העלאת אחוז החסימה לאורך השנים לא תמיד הולידה את התוצאות המקוות של יוזמיה, בין שהעלאות כוונו להחלשת מפלגות מסוימות וחיזוק אחרות, בין שהיה בהן רצון להוריד את רמת הפיצול במערכת המפלגות הישראלית. במצבה השברירי של הדמוקרטיה הישראלית, הנתונה בסכנה ממשית של נסיגה, קיימת חובת זהירות מוגברת.

בעיקר מסיבה זו אנו ממליצים כאן על אימוץ רפורמה מתונה יחסית, של פתק פתוח למחצה. ביחס לאפשרויות השונות של הוספת ממד אישי ואזורי

לשיטת הבחירות – זו הרפורמה המתונה ביותר. בפרט שיטת הפתק הפתוח למחצה היא שיטה מתונה וזהירה יותר משיטת הפתק הפתוח. בשיטת הפתק הפתוח אין רשימת מועמדים מדורגת, וציבור המצביעים הוא שמכריע את זהות נבחרי הציבור באופן בלעדי. שיטה שכזו צפויה לעודד פוליטיקה אישית ובכך גם לפגוע במפלגות במידה שעלולה לכרסם במעמדן שממילא הוא רעוע בימים אלו.¹⁷ כאמור, הפתק הפתוח למחצה גם נפוץ יותר בקרב הדמוקרטיית המפותחות בהשוואה לשיטות יחסיות-רשימתיות אחרות.

עם זאת, גם לגבי הערכת ההשלכות הצפויות של אימוץ פתק פתוח למחצה חובה לגלות משנה זהירות. ספרות המחקר אינה חד-משמעית בנוגע לחלק ניכר מההשלכות, ויש הבדלים גדולים בין מדינות שנהוגות בהן שיטות דומות. זאת ועוד, האפשרות להסתמך על המחקר ההשוואתי מוגבלת משום שאין כמעט מדינות שעברו מפתק סגור לגמרי לפתק פתוח למחצה (כפי שעתידי לקרות בישראל לפי המלצתנו). כמו כן אין שום מדינה שחולקת עם ישראל את נקודת המוצא של שיטת בחירות "קיצונית" הנעדרת כל ממד אישי או אזורי. בשל כך ייתכן שההשלכות של הרפורמה בישראל יהיו שונות מאלו שמציגה ספרות המחקר. בעוד רוב ההשפעות הישירות של פתק פתוח למחצה שהתגלו במחקרים היו מתונות יחסית, בישראל עשויות להיות לו השפעות דרמטיות יותר – הן לחיוב (למשל עלייה בהשתתפות בבחירות, תופעה שכמעט לא נחזתה במחקרים אחרים) והן לשלילה (למשל בכל הנוגע לקמפיילים שליליים נגד מועמדים). מדובר כמובן בספקולציות בלבד, אך אין לשלול אותן לגמרי. גם בשל כך נציע סף חסימה לא נמוך של קולות אישיים, שצפוי למתן במעט את ההשפעות של השיטה. כמובן שאם נראה כי השיטה פועלת טוב, ניתן יהיה לכוונן את רכיביה, כלומר השינוי והצלחתו היחסית ייתנו רוח גבית לכוונון נוסף (שאכן אירע במספר דמוקרטיית בעלות שיטות שכאלו).

17 טענה נוספת היא שבשיטות אישיות מאוד, דוגמת הפתק הפתוח, מצביעים נוטים פחות לחגמל ולהעניש מפלגות, בשל היכולת הגבוהה שלהם לחגמל ולהעניש פוליטיקאים ספציפיים בחוך אותה מפלגה. במילים אחרות, בשיטה כזו חיזוק האחריות של הפוליטיקאים הספורים המסוימים עלול לבוא על חשבון האחריות של המפלגות. ראו Söderlund, 2016

תובנה חשובה נוספת מהמחקר ההשוואתי היא שחשוב למתן את הציפיות לגבי השפעותיה הגלויות של הרפורמה: אומנם איננו יודעים מה תהיה התוצאה בישראל, אבל במדינות אחרות פתק פתוח למחצה לא הוביל לשינויים דרמטיים בזהות חברי הפרלמנט – מספר מועט יחסית של חברי פרלמנט נבחרו רק הודות להצבעות העדפה. בהחלט ייתכן שגם בישראל ההשפעות של הרפורמה על התנהגות הבוחרים, הנבחרים והמפלגות יהיו עקיפות יותר (למשל שהמפלגות יטרחו מראש בעיצוב רשימות איכותיות ומייצגות יותר או ש"יתגמלו" מועמדים שזכו לקולות אישיים רבים בבחירות שלאחר מכן), במיוחד עם סף חסימה לא נמוך של קולות אישיים. בהקשר זה צריך להיזהר במיוחד מביטויים מקובלים כמו "פריימריז ביום הבחירות", שמעבירים מסר כאילו לבוחרים תהיה השפעה ישירה דרמטית על זהות חברי הכנסת שייבחרו מטעם כל רשימה; פיתוח ציפיות שזוא כאלו עלול להוביל לאכזבה ולכך שהרפורמה תפגע באמון הציבור בדמוקרטיה.

לצד חובת הזהירות הכללית, יש להתייחס גם לאתגרים שבמעבר לפתק פתוח למחצה ולסכנות ולהשלכות שליליות פוטנציאליות, שמזכרות הן בספרות המחקר והן בשיח הציבורי-פוליטי. להערכתנו, רוב הסכנות ניתנות לנטרול באמצעות הכנה מראש ועיצוב נכון של השיטה, או שהן אינן צפויות להתרחש בישראל, או שאינן בהכרח רק שליליות:

שחיתות. כאמור, ספרות המחקר לא זיהתה קשר בין שיטות אישיות לבין שחיתות פוליטית מוגברת. יודגש שאין אנו טוענים שהגברת השחיתות לא צריכה להיות חשש, במיוחד לנוכח ההשפעה השלילית של הפריימריז – שגם היא שיטה שביקשה לחזק את הקשר בין הציבור לנבחרי – בהיבט זה (קניג, 2012). עם זאת, כאמור, ספרות המחקר אינה מצדיקה חשש כזה. כמו כן כבר עמדנו על הליקויים בשיטת הפריימריז שאינם צפויים להתגבר בשיטה של פתק פתוח למחצה, כמו השפעת יתר של קבוצות מסוימות, תלות בקבלי קולות ומתפקדים לא כנים. יש חשיבות רבה לסדרי הגודל השונים: בפריימריז של הליכוד, למשל, קבלן קולות החולש על 1,000-2,000 קולות של מתפקדים מתוך ציבור של כמה עשרות אלפי מתפקדים יכול להכריע אם מועמד ייבחר לכנסת או לא. אולם כאשר מדובר בציבור של מאות אלפי מצביעי ליכוד, ואף יותר, ובסף חסימה אישי לא נמוך, כפי שנמליץ בהמשך, לא סביר שתהא קבלנות קולות אפקטיבית.

פגיעה בייצוגיות. כאמור, ספרות המחקר אינה מצביעה על כך שצפויה פגיעה כזו, אלא בהקשר של ציבורים פטריארכליים – סכנה שאינה רלוונטית בישראל לנוכח העובדה שמטעם המפלגות החרדיות בכל מקרה לא מכהנות חברות כנסת. נראה שבתחום זה יש יותר פוטנציאל מאשר סכנה. המפלגות, אשר ידעו כי רשימותיהן חשופות לעיני הבוחר ביום הבחירות, עשויות להתאמץ להפוך אותן ליותר ייצוגיות.

יש לציין כי במקביל להמלצה על אימוץ פתק פתוח למחצה, חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה ממליצים גם על אימוץ הבטחות ייצוג מגדריות בבחירות לכנסת, אשר יעניקו תוספת למימון המפלגות של רשימות שיעמדו בכללים הנוגעים לשוויון מגדרי; וכן אנו ממליצים למפלגות עצמן לשלב באופן וולונטרי מנגנוני הבטחת ייצוג משמעותיים בתוך תהליכי בחירת המועמדים שלהן לכנסת – כגון המנגנון שהיה קיים במרצ, אשר הבטיח ייצוג של לפחות 40% לכל מין בכל חמישיית מועמדים, או שיטת הריצ'רץ' הנהוגה במפלגת העבודה, אשר מבטיחה שברשימה המועמדים יוצבו אישה וגבר לסירוגין (שפירא ואחרים, 2013).

אכזבה מחוסר ההשפעה. הציבור עלול להתאכזב מאי-השפעתו בשיטה החדשה, והדבר יוביל לפגיעה באמון בשיטה. כאמור, זו אכן תוצאה שלילית אפשרית, ולכן חשוב להכין את הציבור מראש לכך שלא תהיה לו השפעה ישירה ניכרת על זהות חברי הכנסת שייבחרו. חשוב להאיר לציבור את ההשפעות הלא-גלויות של השינוי, אלו שניתן לאתר באמצעות השוואות (הרכב הרשימות לפני ואחרי השינוי), ראיונות שיטתיים עם פוליטיקאים ופעילים פוליטיים וניתוח דפוסי הצבעה. כמו כן ראוי וחשוב להצביע על הפן הסמלי של התיקון – הזמנת הציבור להרחיב את הבעת דעתו בבחירות דמוקרטיות.

קמפיינים שליליים. קמפיינים של מועמד מרשימה מסוימת נגד מועמד אחר מאותה רשימה במסגרת הבחירות הכלליות הם סכנה בולטת, במיוחד כאשר ניתנת לבוחרים הצבעת העדפה אחת או אפשרות "למחוק" מועמדים. זו אחת הסיבות לכך שנמליץ על מספר הצבעות העדפה, דבר אשר עשוי לעודד דווקא בריתות ושיתופי פעולה, וכן נמליץ לא לאפשר למחוק מועמדים.

בהקשר זה יודגש גם ההבדל בין קמפיינים כאלה בפריימריז פנים-מפלגתיים ובפתק פתוח למחצה: בפריימריז, מועמד עשוי לנהל קמפיין שלילי כדי לשכנע את חברי המפלגה להצביע עבורו ולא עבור יריבו; לעומת זאת בפתק פתוח למחצה המטרה הראשונה במעלה של כל מועמד היא לשכנע את הציבור להצביע עבור הרשימה, ורק לאחר מכן עבור עצמו (הרי ללא הצבעה לרשימה גם המועמד לא יזכה להצבעת העדפה). לכן האינטרס של מועמד לפגוע במועמד אחר במפלגתו מוגבל, שכן פגיעה בו עלולה להוביל לכך שהבוחרים יצביעו לרשימה אחרת ולא־בחירתו.

פגיעה בלכידות וקמפיינים אישיים, שיובילו לפגיעה קשה במפלגות. לכאורה זו הסכנה העיקרית של הרפורמה; גם ספרות המחקר מכירה באופן כללי בכך שזו תוצאה צפויה של שיטות בחירה אישיות יותר. אפשר לטעון שזו סכנה גדולה במיוחד בישראל, שכן הפוליטיקה הישראלית עברה תהליך של פרסונליזציה מואצת וכיום היא מאופיינת ברמה קיצונית של פרסונליזם (Rahat & Kenig, 2018).

אבל השאלה היא קודם כול אם אכן מדובר בסכנה, או דווקא בהזדמנות או בהשלכה חיובית. לדעתנו התשובה מורכבת: מצד אחד, התנהגות אישית יותר של פוליטיקאים וחברי כנסת מסייעת לביזור העוצמה – היא מבטאת מחויבות מצומצמת למפלגה ובפרט לראש המפלגה, ומשקפת פרסונליזם ביזורי ולא ריכוזי. על רקע ריכוז העוצמה המופרז בישראל ותופעת ההתנשאותיות – זו עשויה להיות התפתחות חיובית. מצד שני, נכון גם שרמה מוגזמת של התנהלות אישית עלולה לרסק את מוסד המפלגה בישראל, שגם כך נחלש מאוד בעשורים האחרונים (במיוחד הכוונה למפלגות הגדולות המצרפיות, בניגוד למפלגות המגזריות). זו אינה תוצאה רצויה: מפלגות הן מוסדות חיוניים בדמוקרטיה מודרנית. על אף מגרעותיהן ולמרות האמון הציבורי הנמוך בהן – לא נמצא להן תחליף ראוי. אומנם חלקן בתפקידים המסורתיים שמילאו, כמו לשמש ערוץ תקשורת פוליטית ומוקד הזדהות עבור האזרחים, הצטמצם מאוד, אך הן עדיין משמשות עוגן מוסדי חשוב מאין כמותו במשטר דמוקרטי. החברה האזרחית, התקשורת או מערכת המשפט אינן יכולות להחליף את המפלגות בתיווך אינטרסים של החברה לשלטון, בייצוגם, בהיענות להם ובביזור העוצמה הפוליטית (רהט ואחרים, 2021). ברור שגם

התנהלות פרובוקטיבית יותר של פוליטיקאים מתוך רצון לזכות לחשיפה תקשורתית ולמשוך קולות אישיים תהיה התפתחות שלילית.

אולם האם פתק פתוח למחצה אכן צפוי לעודד התנהגות אישית קיצונית ולרסק את המפלגות? נראה שלפי ספרות המחקר התשובה לכך שלילית. פתק פתוח למחצה צפוי לעודד התנהגות יותר אישית, אבל בצורה מתונה ביותר (תופעה שכאמור יש לה גם היבטים חיוביים), בעיקר משום שהוא עדיין משאיר את המפלגות בתפקיד של שומר סף משמעותי – הרי המפלגה היא שמעמידה לפני הבוחר את רשימת המועמדים המדורגת שמופיעה על פתק ההצבעה. רק מי שהמפלגה מעוניינת בו יופיע על גבי הפתק, בוודאי במקום גבוה. אפשר גם להוסיף שלפי ממצאים מסוימים, קמפיילים אישיים מאפיינים (במסגרת פתק פתוח למחצה) מחוזות בחירה קטנים, ואילו בישראל יש מחוז בחירה אחד גדול של 120 נבחרים. זאת ועוד, יכול להיות שהשיטה האישית דווקא תתעל את הפוליטיקה האישית לכיוון הראוי יותר – יותר לטובת המפלגה והבוחרים, פחות לטובת מנהיג המפלגה או מתפקדיה.

נוסף על כך ספרות המחקר מלמדת שאפשר למתן את ההתנהגות האישית של פוליטיקאים באמצעות כלים מוסדיים שונים. כלי מרכזי, שכבר הוזכר, הוא אימוץ שיטת בחירת מועמדים שבה להנהגת המפלגה יש השפעה (גם אם לא בלעדית) על הרכבת הרשימה. סוג אחר הם כלים פנים-פרלמנטריים שמאפשרים לסיעה "להעניש" חברי כנסת, למשל בשל פגיעה שלהם בלכידות. כבר היום יש בישראל בידי הסיעות כלים משמעותיים כאלה. הכלי הקיצוני ביותר הוא פנייה לוועדת הכנסת בבקשה לקבוע כי חבר כנסת פרש מהסיעה (לפי סעיף 61 לחוק הכנסת וסעיף 6א לחוק יסוד: הכנסת) – למשל במקרה שבו חבר הכנסת הצביע בניגוד לעמדת הסיעה בהצבעת אי-אמון וקיבל תמורה על כך. על חבר כנסת שנקבע כי פרש מסיעתו מוטלות סנקציות כבדות, לרבות שלילת האפשרות להצטרף לסיעה קיימת או להקים סיעה חדשה במהלך אותה תקופת כהונה של הכנסת, ואיסור על התמודדות בבחירות הבאות במסגרת רשימה שבה חברה מפלגה שמיוצגת בכנסת היוצאת. אך גם ללא הכרזה על חבר כפורש, הסיעה יכולה להטיל עליו סנקציות משמעותיות – כמו הדחה מחברות בוועדות הכנסת.

ואחרי כל זאת, לנוכח הפוליטיקה האישית הקיצונית בישראל, ובשל העובדה שפתק פתוח למחצה בהחלט יכול להוביל לשינוי ביחסי הכוחות בתוך המפלגה ולהפיכת המפלגות להטרוגניות יותר, אין לשלול שיהיו לאימוץ פתק פתוח למחצה השפעות משמעותיות. אלו יוכלו לכלול, בין היתר, התרחבות משמעותית של הקמפיינים האישיים בבחירות הכלליות לכנסת ופגיעה בכליידות הסייעתית בכנסת. אלו השפעות שיש להביא בחשבון – אם כי, כאמור, לא בטוח כלל שהן שליליות, במיוחד לא בהיקף סביר שבו יעמיקו את השפעת הבוחרים ואת ביזור העוצמה בפוליטיקה הישראלית.

“תשישות” של חברי הכנסת הנבחרים בפריימריז. ישנו חשש שבאותן מפלגות שמקיימות פריימריז, המועמדים יגיעו לבחירות הכלליות מותשים ממסע הבחירות הפנים-מפלגתי, ולא יישארו להם אנרגיות לשווק את עצמם (ואת מפלגתם) בבחירות הכלליות. מעניין לציין שלא נתקלנו באזכור של השפעה כזו בספרות המחקר, אבל היא עלתה בשיחות עם פוליטיקאים לשעבר בישראל. אפשר להציע כמה דרכים להתמודד עם החשש הזה: ראשית, להדגיש שהקמפיינים האישיים של המועמדים בבחירות הכלליות אינם דומים לקמפיינים אישיים בפריימריז – הם מצומצמים הרבה יותר וממוקדים הרבה יותר במפלגה (משום שכאמור, המטרה הראשית של המועמד היא לשכנע את הבוחר להצביע לרשימה). עם זאת, כפי שצוין לעיל, איננו יודעים מה יהיו השפעות הפתק הפתוח למחצה על הקמפיינים האישיים בישראל, ואין להוציא מכלל אפשרות שהם יהיו נרחבים ודומים למדי לקמפיינים בפריימריז. שנית, המועמדים יימנעו ממצב של תשישות אם יקיימו קשרים הדוקים יותר עם הציבור בכלל ימות השנה ולא רק בעת בחירות. שלישית, כפי שצוין, אפשר לקוות ואף להעריך שבעקבות אימוץ פתק פתוח למחצה בבחירות הכלליות, גם המפלגות שעושות שימוש בפריימריז יערכו בהם תיקונים שימתנו אותם, בנוסח ההליכים הרב-שלביים שתוארו קודם לכן. סביר להניח שאם במפלגות יתברר שחברי הכנסת שנבחרו בפריימריז אכן חשים תשישות כזו, זה אף יתמרץ אותן למתן את שיטת הפריימריז (ואולי אף לזנוח אותה לגמרי).

צמצום היכולת להבטיח ייצוג לנציגי מפלגות שונות ברשימות משותפות. פתק פתוח למחצה עשוי להקשות על חיבורים של מספר מפלגות לרשימה משותפת. חלק מרכזי בשיחות ובמגעים בין מפלגות לקראת ריצה משותפת

הוא גיבוש הרשימה, ובתוך כך שיבוץ מועמדים מהמפלגות השונות. די לחשוב על רשימת יהדות התורה, המורכבת ממועמדים של שתי מפלגות ומאיזונים עדינים בין נציגי חסידיות וחצרות שונות. אין שום ערובה שהאיזון העדין שהושג טרם הבחירות (למשל מועמד של אגודת ישראל מחסידות מסוימת, אחריו מועמד של דגל התורה, אחריו מועמד של אגודת ישראל מחסידות אחרת וכן הלאה) ייוותר על כנו לאחר ספירת הקולות האישיים.

אפשר להציע שתי דרכים לנטרל את ה"בעיה" הזו, אם אכן מדובר בבעיה: ראשית, אימוץ פתק פתוח למחצה "וולונטרי", כך שרק רשימות שיהיו מעוניינות בכך "יפתחו" את פתק ההצבעה, ואילו ברשימות אחרות הבוחרים לא יוכלו להשפיע על סדר המועמדים ברשימה. שנית, שריון חלק מהמקומות ברשימה, כך שמי שממוקם במקומות אלה – לא יהיה אפשר להצביע עבורו ומקומו ברשימה לא יוכל להשתנות. בהמשך נדון בשתי האפשרויות האלה (ונטען שאין לתמוך בהן). עם זאת, צריך לציין ששתייהן אינן מקובלות בעולם. אדרבה: בסלובקיה, כפי שצוין, ברשימות משותפות נהוג לעיתים להציב את מועמדי המפלגה הקטנה דווקא במקומות נמוכים ברשימה, מתוך תפיסה שעליהם "להוכיח" את כוחם האלקטורלי.

פגיעה בשוויון ההזדמנויות בין מועמדים. בהליכים כוללניים של בחירות מועמדים לפרלמנט יש יתרון מובנה למועמדים מוכרים, כלומר מועמדים מכהנים או מועמדים חדשים בעלי מוכרות ציבורית גבוהה, וכן למועמדים בעלי משאבים. אם כך, אימוצו של פתק פתוח למחצה, אשר נותן לכלל מצביעי הרשימה אפשרות להשפיע על זהות המועמדים שייבחרו, עלול להקשות עוד יותר על מועמדים חדשים או על מי שמשאביהם נחותים, ולהביא לפגיעה פוטנציאלית בשוויון ההזדמנויות. פתק פתוח למחצה מוסיף למעשה שכבה של התמודדות אישית בין המועמדים – הפעם על קולותיהם של עשרות אלפי או מאות אלפי מצביעים. כדי להגיע לקהל כה גדול נדרשת השקעה לא מבוטלת, בייחוד מצידם של מועמדים חדשים. במקרה כזה – עמדת הנחיתות של מועמדים כאלה תתגבר ועלולה להביא לפגיעה בשוויון ההזדמנויות.

לצורך הדיון נבחין בין שלושה סוגי מועמדים שיכולים ליהנות מיתרון:

- מועמדים בעלי משאבים כלכליים שיכולים לנצל אותם לטובת הבחירות. זו אכן סכנה ממשיה, אם יתאפשר למועמדים להוציא מכיסם משאבים לצורך

קמפיינים אישיים בבחירות הכלליות לכנסת. לכן, כפי שנראה בהמשך, אנו ממליצים למנוע אפשרות כזו.

- מועמדים מכהנים, במיוחד הבכירים שבהם. כבר עסקנו בפרקים קודמים בשאלת התחרותיות בפתק פתוח למחצה, וראינו כי אף שקיימים הבדלים גדולים בין מדינות, פתק פתוח למחצה מקדם את התחרותיות בין המועמדים – קידום מועמדים שדורגו במקומות נמוכים יחסית, ובוודאי בחירתם לפרלמנט – במידה מתונה לכל היותר. עם זאת, קשה לראות בכך "הידרדרות" לעומת המצב הקיים, שבו אין לציבור הרחב של המצביעים כל אפשרות לקדם מועמדים שדורגו במקומות נמוכים.

- מועמדים חדשים אבל מוכרים, למשל מהצבא ומהתקשורת. אכן, חיזוק מועמדים כאלה משפיע במידה שיש להביא בחשבון – מחקרים מצאו שמועמדים שזוכים ליותר חשיפה תקשורתית זוכים גם ליותר הצבעות העדפה (Linek & Škvrňák, 2025). עם זאת, יש לזכור שגם היום במקרים רבים מועמדים כאלה מדורגים מלכתחילה במקומות גבוהים – משום שראשי המפלגות מציבים אותם במקומות כאלה או משום שהם נבחרים לצמרת הרשימה בפריימריז.

ירידה במספר חברי המפלגות. פוליטיקאים במפלגות המקיימות פריימריז הביעו חשש שאימוץ פתק פתוח למחצה יצמצם את ההתפקדות למפלגות אלה. הסיבה היא שמי שמתפקד היום למפלגות בעיקר כדי להשפיע על הרכב הרשימה באמצעות הפריימריז – תיפתח לפניו דרך חדשה להשפיע על ההרכב, באמצעות סימון מועמדים מועדפים בבחירות לכנסת, באופן שאינו דורש ממנו הליך טכני של התפקדות ותשלום דמי חבר.

אף שיש היגיון בטענה זו, אין לה חיזוק בבחינה השוואתית. טענות על קשר בין שיטת הבחירות למספר חברי המפלגות אומנם קיימות בספרות – אך בהקשר של הבחנה בין שיטות רשימתיות לבין שיטות אישיות (בחירות במחוזות חד-נציגיים, וכן בחירות אישיות במחוזות רב-נציגיים כמו שיטת "הקול היחיד הנייד", הנהוגה למשל באירלנד), שבהן מספר חברי המפלגות נמוך יותר (Sparrow, 2014). לעומת זאת מחקר שבחן את מצב המפלגות לאורך השנים ב-23 דמוקרטיות (Rahat & Kenig, 2018) מצא שהמגמה הכללית לאורך השנים היא ירידה בשיעורי החברות במפלגות (מתוך מספר בעלי

זכות הבחירה). הצלבת הנתונים האלה על השינוי בשיעור חברי המפלגות עם מידע על שיטת הבחירות במדינות השונות מעלה שאין קשר ברור בין שיעור חברי המפלגות או בין השינוי בשיעורם לאורך השנים לבין שיטת בחירות. כך למשל, הירידה המשמעותית ביותר במספר חברי המפלגות חלה במדינות האלה: אוסטרליה, דנמרק, ישראל, נורווגיה, ניו זילנד, פינלנד, צ'כיה ושווייץ – שהן מגוונות מאוד מבחינת שיטת הבחירות שלהן. כמו כן ספרד ויוון הן שתי המדינות היחידות שבהן חלה עלייה בשיעורי החברות – ויש להן שיטות בחירה שונות מאוד, פתק סגור ופתק פתוח (בהתאמה).

סיבה מרכזית להיעדר הקשר בין שיטות בחירה לפרלמנט לשיעור חברי המפלגות היא, כאמור, שגם בשיטות יחסיות שאינן סגורות יש להליך בחירת המועמדים הפנים־מפלגתי תפקיד מרכזי. ההליך הפנים־המפלגתי הזה קובע אילו מועמדים יופיעו על גבי פתק ההצבעה, ובשיטה של פתק פתוח למחצה הוא קובע גם את סדר הרשימה המוצגת לבוחרים, שיש לה כאמור השפעה מכרעת. אם כך, גם בשיטה של פתק פתוח למחצה יש לתומכי המפלגה "תמריץ" להתפקד אליה ולהצביע בפריימריז. נוסף על כך הירידה בשיעור חברי המפלגה נובעת ממגוון גורמים (תרבותיים, חברתיים, כלכליים, טכנולוגיים ועוד) וקשורה באופן כללי להיחלשות הקשר בין המפלגות לציבור; בתוך המצב הזה ההשפעה של הממד האישי או היעדרו בשיטות הבחירה לפרלמנט זניחה למדי.

עם זאת, נכון הוא שהנתונים מתייחסים למדינות ולא למפלגות ספציפיות, ואין להוציא מכלל אפשרות שאימוץ פתק פתוח למחצה אכן יקשה על מפלגות פריימריז כמו העבודה והליכוד לגייס חברים ולשמור עליהם. אלא שגם אם הדבר יקרה, לא מדובר בהכרח בהתפתחות שלילית: היא עשויה לתמרץ את המפלגות האלה ואחרות לפתח ערוצי השתתפות אחרים עבור חבריהן במטרה לתגמל אותם – למשל, מנגנוני דמוקרטיה השתתפותית שיאפשרו לחברים להשפיע על האידאולוגיה והמדיניות של המפלגה, השתתפות בקמפינים ציבוריים, תוכניות הכשרה לפעילים ועוד. ייתכן גם שמפלגות בישראל ילכו בכיוון שבו הלכו מפלגות אחרות בעולם, ויפתחו לפני תומכיהן מגוון דרכי וערוצי הזדהות עם המפלגה – למשל, אפשרות להצטרף למפלגה לא רק כ"חברים" אלא גם כ"תומכים", מעמד שאינו דורש תשלום

דמי חבר ובמקביל מזכה את הפרט רק בחלק מהזכויות של חברי המפלגה (להרחבה ראו שפירא ואחרים, 2021).

ריבוי פתקים פסולים וקושי בהבנת השיטה החדשה. באופן כללי שיטות בחירה מורכבות יותר מובילות לשיעור גדול יותר של קולות פסולים. עם זאת, במקרה של פתק פתוח למחצה אפשר להימנע מכך די בקלות אם קובעים (בדומה להצעות החוק שהונחו על שולחן הכנסת) שכל טעות בסימון המועמדים – סימון בצורה שגויה, סימון של יותר מדי מועמדים – תוביל רק לפסילת הצבעות ההעדפה, אך לא לפסילה של הפתק לרשימה.

ולמרות זאת קיימת הסכנה שהשינוי המפליג במראה של פתק ההצבעה יקשה על חלק מהמצביעים להבין את אופן השימוש בו. חוסר הבנה כיצד להצביע בפתק ההצבעה החדש עלול להביא לקולות פסולים רבים, בדומה למה שקרה ב־1996 בהצבעה הראשונה בשיטת הבחירה הישירה לראשות הממשלה, עם שני פתקי ההצבעה. יש לציין, עם זאת, שכבר בבחירות של 1999 ירד מספר הקולות הפסולים עם הסתגלות הבוחרים לשיטה (שפירא, 2022). כדי להקטין את ההיקף של פסילת קולות רבים יהיה צורך במסעות הסברה נמרצים ואפקטיביים לפני הבחירות, שיסבירו באופן נהיר כיצד עובד הפתק החדש וכיצד יש להשתמש בו. הסברה כזו נחוצה גם כדי למנוע מצב שבו הבוחרים לא יבינו כיצד להצביע בשיטה החדשה ולכן פשוט יוותרו על ההצבעה – מה שיוביל לירידה בשיעורי ההצבעה.

אתגרים לוגיסטיים. פתק פתוח למחצה ידרוש התאמות בכל הנוגע לעיצוב פתק ההצבעה מחדש – מראה, גודל ועלות הדפסה. תידרש גם היערכות בכל הנוגע לתהליכי ההצבעה וספירת הקולות, וכדי שאלה לא יתארכו, תידרש תוספת של משאבים כמו כוח אדם ואולי גם קלפיות (גם הרחבת האפשרות להצבעה מוקדמת, שלא ביום הבחירות, צפויה להקל את העומס בקלפיות). אפשר לשער שגם יתקבלו יותר ערעורים על תוצאות הבחירות – כיוון שניתן יהיה לערער גם על ספירת הצבעות ההעדפה האישיות ולא רק על ספירת הקולות של הרשימות. בהתאם לניסיוןן של מדינות אחרות מדובר באתגרים שאפשר להתגבר עליהם – אך הם דורשים תכנון מראש מצד ועדת הבחירות המרכזית, הקצאת משאבים מתאימים ואולי גם התאמות בחקיקה.

בחיבור זה לא נתעמק בסוגיות המקצועיות הנוגעות בניהול בחירות בשיטה של פתק פתוח למחצה, שצריכות להיות מלובנות בידי הגורמים המקצועיים הרלוונטיים, בעיקר בוועדת הבחירות המרכזית. עם זאת נרצה להמליץ על חשיבה מקצועית לגבי ספירת הצבעות ההעדפה: האם רצוי שהיא תיעשה בנפרד מספירת הקולות לרשימות על מנת שלא לעכב את פרסום חלוקת המנדטים? כלומר, אפשר שבקלפיות עצמן ייספרו הקולות לרשימות, כפי שמתבצע היום. כך לא ייווצר עיכוב ויהיה אפשר לפרסם את התוצאות במהירות האפשרית – ובכך "להשביע" את הרעב של הציבור והתקשורת לדעת את התפלגות המושבים בכנסת, וגם לצמצם טענות על זיופים – ורק בהמשך תתבצע בנפרד ספירת הצבעות ההעדפה. נציין שבהצעת החוק (נספח 1) לא הכללנו כזו הבחנה בין הליך ספירת הקולות לרשימות והליך ספירת הצבעות ההעדפה, אך כאמור – אנו סבורים שכדאי להקדיש לזה חשיבה.

אימוץ פתק פתוח למחצה בישראל: דילמות והנרעות

בחלק זה נדון בדילמות השונות הנוגעות לאימוץ פתק פתוח למחצה בישראל ונמליץ על הדרך שיש לנקוט בכל אחת ואחת מהן (ראו נספח 1 - הצעת חוק, ונספח 2 - דוגמה לפתק הצבעה פתוח למחצה בישראל).

5.1. פתיחה וולונטרית של פתק ההצבעה?

בהצעות החוק שהונחו עד כה על שולחן הכנסת הוצע שרק מפלגות שמעוניינות בכך יעברו לפתק פתוח למחצה (וכך גם נכתב בהמלצות של פורום קהלת, ראו דיסקין ונבון, 2016). יש כמה טיעונים לטובת צעד כזה: (א) טיעון נורמטיבי הנוגע לשמירת האוטונומיה של המפלגות (ראו גם שוגרט, 2013). לפי תפיסה זו, מפלגות הן גופים שמייצגים קבוצות חברתיות בעלות תפיסות עולם שונות. ביניהן יש קבוצות בעלות תפיסת עולם "אליטיסטית", שמעוניינות לשמר את השליטה ברשימת המועמדים בידי קבוצה מצומצמת בלבד, ולא להעניק השפעה גם לציבור רחב יותר של מצביעים. מנקודת מבט זו, ממש כמו שבישראל החוק אינו כופה על מפלגה לערב ציבורים רחבים בהליך בחירת המועמדים הפנים-מפלגתי - כך הוא אינו צריך לכפות על מפלגה להעמיד את מועמדיה למשפט הבחור ביום הבחירות; (ב) היתכנות - יש מפלגות שיתנגדו בתוקף לאימוץ פתק פתוח למחצה. הן עדיין יכולות לתמוך בשיטה שבה השימוש בפתק הפתוח למחצה יהיה נתון לשיקול דעתן או לפחות להתנגד לכך בצורה מתונה יותר. הכוונה במיוחד למפלגות החרדיות, שעלולות להיות בהקשר זה, כמו בהקשרים חוקתיים ומוסדיים אחרים, שחקניות וטו. אומנם בסקר שהוזכר קודם לכן נמצא שהציבור החרדי דווקא תומך במובהק בפתיחת פתק ההצבעה, אך סביר להניח שהנהגתם תתנגד לצעד זה, שעלול להפר את האיזון העדין בין הכוחות השונים במפלגות וברשימות החרדיות; (ג) יש גם מקום להניח כי כפייה מיותרת במקרה זה, כי גם אם תאומץ שיטה וולונטרית, ברגע שחלק מהמפלגות יעברו לפתק פתוח

למחצה יתרחש תהליך טבעי של "הדבקה", וגם מפלגות נוספות יעשו זאת (בין היתר בגלל לחץ מצד ציבור מצביעיהן ומשיקולים אלקטורליים).

נראה כי טיעונים אלו אינם מהווים בסיס חזק לאימוץ החלופה הוולונטרית בעולם. לא מצאנו דמוקרטיה שבה מפלגות יכולות לבחור בין פתק סגור לפתק פתוח למחצה. הבחירה קיימת רק בהקשר של פתק פתוח, וגם במקרה הזה היא נדירה. בקולומביה, מפלגות יכולות לבחור בין פתק פתוח לבין פתק סגור. בדנמרק, מפלגות (ברמת מחוז הבחירה) יכולות לבחור בין שימוש בפתק פתוח (רובן עושות זאת) לבין סוג מסוים של פתק פתוח למחצה. יש בכך היגיון, משום שפתק פתוח מאפשר לבוחרים השפעה הרבה יותר גדולה על הרשימה, ולכן סביר שמפלגות יירתעו יותר משיטה זו בהשוואה לשיטה של פתק פתוח למחצה, שמתיר שליטה משמעותית בידי המפלגה.

גם חלק מהטיעונים האחרים בעד שיטה וולונטרית מוטלים בספק: לגבי הטיעון הנורמטיבי – כפי שראינו, רוב הדמוקרטיות המפותחות אינן מקבלות את הטיעון הזה אלא מחייבות מפלגות להשתמש בשיטות אישיות. צעד זה אינו נחשב להתערבות פסולה של המדינה בהתנהלות המפלגות אלא אמצעי למימוש ערכים דמוקרטיים בסיסיים; לגבי טיעון ההדבקה – הניסיון מאימוץ הפריימריז על ידי המפלגות הגדולות בישראל בשנות ה-90 מלמד שיכולת ההדבקה בהליכים דמוקרטיים מוגבלת. חלק גדול מהמפלגות לא אימצו מעולם את שיטת הפריימריז, ובעשור האחרון השימוש בה אף פחת – המפלגות החדשות שקמות הן כמעט כולן "מפלגות אישיות", ללא שיטת בחירת מועמדים דמוקרטית. הסקרים בעניין זה מלמדים שגם אם הציבור מעדיף פוליטיקה פחות פרסונלית ויותר מפלגתית (Rahat & Zamir, forthcoming), הרי שבפועל שיטת בחירת המועמדים הפנים-מפלגתית אינה תופסת מקום מרכזי בשיקולי ההצבעה.¹⁸ אומנם לא בטוח שאפשר

18 בסקר הבחירות בישראל שנערך ב־2022 בקרב מדגם מייצג באוכלוסייה הישראלית לפני הבחירות לכנסת, נמצא שרק 8% מהמשיבים השיבו שהם יצביעו לרשימה מסוימת בגלל הדרך שבה נבחרים המועמדים שלה (ללא פירוט אם בחירת המועמדים נעשית בידי מנהיג או פריימריז). לעומת זאת כ־45% מכלל המשיבים השיבו שהם יצביעו לרשימה בבחירות בגלל עמדותיה בנושאים שונים. היתר, כ־25% ועוד 18%, השיבו, בהתאמה, שיצביעו לרשימות בגלל מנהיגיהן או הזדהות עימן (סקרי מחקר הבחירות הישראלי [INES – The Israel National Election Studies]).

להקיש מעניין הדמוקרטיה הפנים-מפלגתית לשיטת בחירות לכנסת, אבל יכול להיות שאם ישראל תאמץ שיטה וולונטרית, התוצאה תהיה שמפלגות בודדות בלבד, אם בכלל, יעשו בה שימוש.

מכל הסיבות האלה אנחנו סבורים שאין זה נכון להציע את החלופה הוולונטרית. אין זה אומר ששיטה עם רכיב וולונטרי לא תוכל להוביל לשיפור המצב הקיים – היא בהחלט עשויה להיות שיפור שיש לו פוטנציאל; אך עמדתנו העקרונית היא שיש לחייב את כל המפלגות לעבור לפתק פתוח למחצה.

עוד נציין שאם בכל זאת תאומץ שיטה וולונטרית, עולה התלבטות נוספת: האם כל פתקי ההצבעה (כולל של אותן רשימות שהחליטו לא לפתוח את הפתק) יציגו את רשימת המועמדים המדורגת? או, לחלופין, שפתקי ההצבעה של רשימות כאלה ייראו כמו פתקי ההצבעה הנוכחיים, כלומר ללא שמות המועמדים? לכאורה נראה שיש טיעונים טובים לשני הכיוונים. מצד אחד, אם כל הרשימות יצטרפו להציג את שמות המועמדים תהיה בכך תרומה לשקיפות (ואולי הדבר גם יקשה על מפלגות "להחביא" מועמדים לא ראויים, והן יעדיפו להימנע מלמקם מועמדים כאלה במקומות גבוהים או ריאליים). כמו כן אולי זה יהיה צעד ביניים ראשון שיקל על מפלגות נוספות להחליט בהמשך לעבור לפתק פתוח למחצה. מצד שני, הצגת שמות המועמדים בכל הרשימות תטשטש במידת מה את ההבדל בין רשימות שעברו לפתק פתוח למחצה ובין רשימות ששמרו על פתק סגור. הבחור יראה לפניו פתקי הצבעה כמעט זהים של כל הרשימות. במובן זה, דווקא הבלטת ההבדל בין רשימות שאימצו פתק פתוח למחצה לאלה ששמרו על פתק סגור תדגיש לפני הבחור מיהן הרשימות ה"פתוחות" – השקופות ואלה שמאפשרות ומעודדות השתתפות ציבורית רחבה – ומיהן הרשימות ה"סגורות". דווקא הדגשת ההבדל אולי תעודד יותר רשימות לאמץ פתק פתוח למחצה. נוסף על כך הצגת המועמדים של כל הרשימות עלולה לגרום לבלבול בקרב הבוחרים – ייתכן שחלקם יסמנו מועמדים גם באותן רשימות ששמרו על פתק הצבעה סגור. אפשר אומנם להבליט באופן גרפי את ההבדל בין רשימות שבהן אפשר לסמן מועמדים ובין אלו שלא. אך בכל זאת הסכנה לבלבול גדולה יותר מאשר במצב שבו רק על גבי פתקי ההצבעה של הרשימות שפתחו את פתק ההצבעה יפורטו שמות וסדר המועמדים.

5.2. שריון מועמדים?

בדומה להצעות שהונחו עד כה על שולחן הכנסת, וכן להצעה של פורום קהלת (דיסקין ונבון, 2016, עמ' 6-7), **אנחנו סבורים שיש לשריין את המקום הראשון בכל רשימה** – הבוחרים לא יוכלו להעניק למועמד במקום הראשון הצבעת העדפה, ומקומו ברשימה לא יוכל להשתנות. לעומת זאת **אנו סבורים כי אין לאפשר שריונים נוספים ברשימה**. אין מקום לאפשר לרשימות לשריין מועמדים, אפילו במספר מוגבל ומצומצם (למשל 2 מקומות משוריינים בכל עשירייה, הצעה שעלתה בשיח הציבורי והפוליטי בישראל), ובוודאי שאין מקום להעניק לכל רשימה אפשרות לקבוע בעצמה את מספר השריונים ברשימה (כפי שהציע פורום קהלת).

חשוב להדגיש ששריון מקומות, לרבות המקום הראשון, אינו מקובל בדמוקרטיה אחרות. בכל הדמוקרטיות המפותחות העושות שימוש בפתק פתוח למחצה, כל המועמדים המופיעים ברשימה עומדים למבחן הבוחר. מבין הדמוקרטיות החברות ב-OECD שעושות שימוש בפתק פתוח, יוון היא הדוגמה היחידה למדינה שבה יש שריון מועמדים. אך ספק אם אפשר להיאחז בדוגמה הזו כדי להצדיק שריון בשיטת הפתק הפתוח למחצה המומלצת לישראל. ראשית, משום שגם השריון ביוון חל רק על מועמדים מעטים – רק המקומות של יו"ר מפלגות, ראש הממשלה וראשי ממשלות לשעבר משוריינים. שריון זה מתבטא בכך שמועמדים אלה זוכים אוטומטית במספר קולות העדפה שהוא כמספר הקולות שרשימתם קיבלה במחוז הבחירה. שנית, משום שביוון יש כאמור פתק פתוח, שבו הבוחרים הם שקובעים באופן מוחלט את סדר המועמדים. בשיטה כזו, הסכנה שבכירי המפלגה יידחקו למקומות נמוכים גדולה הרבה יותר מבשיטה של פתק פתוח למחצה. זאת, כיוון שבשיטה של פתק פתוח למחצה הם יוצבו מלכתחילה במקומות הראשונים, והסיכוי שיידרדרו למקומות נמוכים בשל הצבעות ההעדפה נמוך.

אף ששריון של יו"ר המפלגה הוא כאמור מנגנון נדיר, אנו סבורים שבישראל אין מנוס אלא לאמצו: בשל רמתו הגבוהה של הפרסונליזם הריכוזי בישראל, לעיתים קרובות הבוחרים מזיהים את הרשימה עם העומד בראשה, וההותו היא שיקול הצבעה מרכזי עבורם. מעבר לכך, לעיתים מדובר בפועל במועמדה

לראשות הממשלה. לאור זאת יצירת מצב שבו מיקומו של המועמד המדורג ראשון ברשימה יועמד למבחן בבחירות הכלליות אינה סבירה בעינינו. נוסף על כך אם יתאפשר לבוחרים לסמן גם את ראש הרשימה קיים סיכון שרבים יסמנו רק אותו, והדבר יגביר את הפרסונליזם הריכוזי במקום את זה הביזורי – בניגוד מוחלט למטרת הרפורמה. זו אינה תוצאה הכרחית, אך ראינו שהיא לעיתים מתרחשת במדינות שבהן אפשר לסמן את ראש הרשימה.

האפשרות לשריין מועמדים נוספים אינה קיימת בשום דמוקרטיה מפותחת אחרת, ככל הנראה משום שהיא עומדת בניגוד להיגיון הדמוקרטי שמבקש מן הבוחר להביע את העדפתו לגבי הרכב הרשימה. זאת ועוד, יש חשש שברגע שתוצג בפני רשימות האפשרות לשריין למועמדים מקומות, הדינמיקה הפוליטית עלולה להוביל לאינפלציה במספר השריונים. סביר להניח שכדי לקיים שלום בית בתוך המפלגה תיוותר הבחירה שתוצב לפני המצביעים מוגבלת מאוד. הדבר גם יוביל ליצירת פתקי הצבעה יותר מסובכים, מה שעלול להוביל לפסילה גדולה יותר של הצבעות ההעדפה (במיוחד לאור העובדה שהמסורת הפוליטית בישראל היא של פתקי הצבעה פשוטים מאוד).

ניתן להציע כמה הצדקות בעד שריונים של מקומות ברשימה, אך אלו אינן חזקות דיין כדי לסתור את הנימוקים כנגד שריוני המקום:

- ניתן להצדיק שריונים כאמצעי להבטחת מקומם של נשים, מיעוטים וקבוצות חברתיות אחרות (למשל צעירים). אולם, כאמור, ספרות המחקר אינה תומכת בטענה שפתק פתוח למחצה צפוי לדחוק קבוצות חברתיות כאלה במורד הרשימה.
- ניתן להצדיק שריונים כדרך לעודד כניסה של מועמדים "כוכבים" לפוליטיקה, כאלו שהם בעלי פרופיל ציבורי גבוה (ממש כמו שריונים בפריימריז). אולם אין כל הצדקה נורמטיבית להעניק "פטור" למספר מצומצם של מועמדים. קל וחומר בשיטה זו אין מקום לפטור לכוכבים משום שאם מדובר במועמדים שהם באמת ובתמים כוכבים, הם צפויים לזכות בהצבעות העדפה רבות.
- ניתן להצדיק שריונים כדרך להקל על הקמת רשימות משותפות. אולם ראשית, לא ברור כי יש מקום להקלה הזאת, במיוחד עבור רשימות משותפות

שמשמשות רק אמצעי לעבור את אחוז החסימה ושאינן להן כוונות לשתף פעולה בכנסת ובממשלה. יותר מכך, חשוב שהבחירות ילמדו על כוחה האלקטורלי הממשי של כל מפלגה בתוך רשימה משותפת. הדבר ישקף ביתר דיוק את העדפות בוחריו הרשימה המשותפת, וכך אולי תצטמצם גם התופעה הלא־רצויה של רשימות משותפות פיקטיביות, שמורכבות ממפלגות שחלקן מעולם לא עמדו למבחן הבחור (לדוגמה תע"ל ונעם, ובעבר הקרוב תל"ם של משה יעלון) (שפירא, 2022).

מלבד הטיעונים האלה חשוב לזכור שפתק פתוח למחצה אינו מבטל את הצורך של כל רשימה להציג רשימת מועמדים מדורגת. לסדר המועמדים תהיה השפעה משמעותית ביותר – וצפוי שהבוחרים לא יבצעו שינויים רבים בסדר המועמדים ושרק במקרים מעטים הצבעות ההעדפה יכריעו גורלות פוליטיים. לכן בעת הרכבת הרשימה בהחלט יהיה אפשר להביא בחשבון שיקולים של ייצוג קבוצות חברתיות ומועמדים כוכבים, וכן יהיה צורך להגיע להסכמות בין מפלגות שחברות לרשימה משותפת לגבי דירוג המועמדים ברשימה. כך מנגנון השריונים לפני הבחירות לא ייעלם – אבל המועמדים שיוצבו בזכותו יועמדו למבחן הבחור.

5.3. סימון נגטיבי ("מחיקת מועמדים")?

במספר מועט של מדינות – נורווגיה הייתה הדוגמה הבולטת – המצביעים יכולים לא רק להביע העדפה חיובית כלפי מועמדים אלא גם להביע העדפה שלילית ("למחוק" מועמדים). מועמד שהגיע לסף מסוים של קולות שליליים שקיבל נדחק אל מחוץ לרשימה. אפשרות כזו תורמת עוד יותר לדיוק העדפות הבחור ומחזקת את האחראיות של הנבחרים כלפי הבוחרים. אולם אין לאמץ בישראל את החלופה הזו של מחיקת מועמדים – הן מפני שהיא מסבכת את השיטה החדשה והן כדי לא לעודד קמפיילים שליליים כלפי מועמדים.

5.4 כמה הצבעות העדפה יוענקו לכל בוחר?

בהכרעה זו קשה להסתמך על ניסיון של דמוקרטיות אחרות משום שיש ביניהן שונות גדולה. יש מדינות שבהן יכול הבוחר לסמן רק מועמד אחד (למשל בהולנד, שוודיה וסלובניה), יש מדינות שבהן הוא יכול לסמן מספר מועמדים (למשל עד 4 לכל היותר בסלובקיה וצ'כיה), ויש מדינות שבהן הוא יכול לסמן מספר מועמדים כמספר הנבחרים במחוז (למשל בבלגיה ובאיסלנד). ברור לנו כי אין להמליץ על הצבעה העדפה אחת בלבד. שיטה כזו מעודדת מאבקים בין מועמדים וקמפיינים שליליים; מאפשרת לבוחרים ביטוי מצומצם מאוד של העדפותיהם; מעודדת יותר פרסונליזם ריכוזי מביזורי; ומצמצמת את השימוש בהצבעות העדפה באופן כללי.

מצד שני, אין ליצור הצבעה מורכבת יתר על המידה. מומלץ לעודד מצביעים להשקיע מחשבה במספר מצומצם יחסית של הצבעות העדפה במקום ליצור ריבוי, שלפי המחקר מוביל בסופו של דבר דווקא להתמקדות במיעוט של מועמדים (Dodeigne & Pilet, 2025). כמו כן אימוץ מספר העדפות מוגבל יצמצם את חוסר הוודאות של תוצאות הרפורמה. נראה שטווח של 3 עד 5 הצבעות העדפה הוא הבחירה הסבירה – כמו למשל בסלובקיה וצ'כיה. בהצעת החוק שניסחנו (נספח 1) הצענו לאפשר עד 4 הצבעות העדפה.

יצוין כי הצעת המרכז להעצמת האזרח הייתה לקבוע מספר הצבעות העדפה דיפרנציאלי, לפי גודל הרשימה בכנסת היוצאת. אנחנו לא תומכים בהצעה כזו – היא אינה מקובלת בעולם (בחלק מהמדינות בעולם אכן יש מספר דיפרנציאלי של הצבעות העדפה, אבל לפי גודל מחוז הבחירה ולא לפי גודל המפלגה); היא יוצרת מורכבות יתר; וגם עלולה ליצור מצבים אבסורדיים – למשל, בוחר רשימה שהייתה גדולה מאוד בכנסת היוצאת, אך בכנסת הנכנסת צפויה להיות קטנה מאוד, יזכו למספר הצבעות העדפה גדול יותר מבחורי רשימה חדשה שצפויה לזכות במושבים רבים.

5.5. חובת סימון?

אין זה סביר, בשיטה המוצעת, לחייב את הבוחרים לסמן מועמדים: יש לתת להם אפשרות להצביע לרשימה המדורגת כפי שהיא ("ברירת מחדל"). מבין הדמוקרטייות המפותחות שיש בהן פתק פתוח למחצה, רק בהולנד חובה לסמן מועמד – ושם מדובר במועמד אחד בלבד. כאמור, התוצאה של השיטה הזו היא שמרבית הקולות ניתנים למועמד הראשון ברשימה, והדבר פוגע במימוש חלק מהיתרונות הפוטנציאליים של השיטה, כמו ביזור עוצמה. יתר על כן, ההיגיון הבסיסי של פתק פתוח למחצה מנוגד לחובה לסמן מועמד, שכן המפלגה מעמידה לפני הבוחר רשימת בוחרים מדורגת, מתוך הנחה שרבים יביעו בה תמיכה – כי הם מרוצים ממנה, כי אינם מכירים את המועמדים או כי סדר המועמדים פחות חשוב להם.

5.6. מאגר של קולות לטובת המועמדים הראשונים?

הכוונה היא שהקולות שניתנים לרשימה יכולים להיות, במלואם או בחלקם (כמו בבלגיה), גם קולות שמביעים תמיכה במועמדים הראשונים ברשימה. מאגר כזה מבטיח שהממוקמים בצמרת לא יידחקו לאחור במידה ניכרת. הצעה דומה הופיעה גם בדוח ועדת מגידור (שם הוצע כי בדומה לבלגיה, מחצית מהקולות שניתנו לרשימה ללא הצבעות העדפה ישמשו מאגר כזה. ראו ועדת הנשיא, 2007, עמ' 23). **אנחנו מסתייגים מיצירת מאגר כזה שיפעל לטובת המועמדים הראשונים ברשימה.** שימוש במאגר כזה מסבך את השיטה. אומנם אופן ההצבעה נותר על כנו, אך חישוב התוצאות הופך למורכב ולפחות נגיש לציבור הרחב. כמו כן צעד זה מגביל את השפעת הצבעות ההעדפה.¹⁹

19 יש שיטענו גם שיש כאן הטיה לטובת צמרת המפלגה – המצביעים הרי יכולו לסמן את המועמדים הראשונים ובחרו שלא לעשות זאת. לעומת זאת אפשר לטעון כי מי שמצביע לרשימה כפי שהיא מאשרר למעשה את צמרתה. לכן יש שיאמרו שפתק פתוח למחצה מסכן באופן מוגבל את הביטחון של צמרת הרשימה בדירוגה – הבוחרים

5.7. מה גובה סף החסימה האישי?

זוהי שאלה מכרעת, כיוון שהיא (ביחד עם מספר הצבעות העדפה) יכולה להשפיע באופן ניכר על היקף השינויים בסדר המועמדים. גם כאן יש שונות גדולה בין המדינות: הן בסוג הסף – שיעור מכלל הקולות שהרשימה קיבלה או לחלופין שיעור מהמודד; והן בגובה הסף, שיכול להיות גבוה או נמוך. כך למשל, בסלובקיה הסף הוא 3% מקולות הרשימה, בשוודיה וצ'כיה 5% (מקולות הרשימה במחוזות הבחירה), ואילו בנורווגיה הוא עמד על 50%. יצוין כי ההשוואה בין מדינות שונות בעייתית במיוחד, משום שברבות מהן קיימים מנגנונים מורכבים הרבה יותר, כמו זה שראינו בבלגיה. איננו ממליצים על מנגנונים כאלה, כאמור, בין היתר מתוך מטרה שאזרחי ישראל יוכלו להבין בקלות יחסית את פרטי השיטה החדשה, להצביע מתוך ההבנה של כלליה, ולתת בה אמון.

לוח 11 מציג סימולציה של סיפי חסימה אישיים שונים בהתבסס על תוצאות הבחירות לכנסת ה-25. כפי שניתן לראות, סיפי חסימה אישיים הנגזרים מהמודד יוצרים חסם גבוה למדי ביחס לכוחן האלקטורלי של הרשימות הקטנות, אך חסם נמוך ביחס לרשימה עם תמיכה גדולה כמו הליכוד. מצב זה יכול, היפותטית, להוביל לשינויים גדולים במפלגות הגדולות, אבל כמעט לא יהיו שינויים במפלגות הקטנות. לעומת זאת סיפי חסימה אישיים הנגזרים ממספר הקולות שקיבלה כל רשימה יאפשרו יותר השפעה על מיקום המועמדים גם במפלגות הקטנות-בינוניות, אולם הם יציבו סיפי חסימה גבוהים יותר למועמדים במפלגות הגדולות. סף החסימה של 10% מקולות הרשימה קובע סף הקרוב במשקל הקולות שלו לחצי מהמודד עבור מועמדי המפלגות הקטנות, ואילו עבור מועמדי המפלגות הגדולות הוא קובע סף גבוה הרבה יותר.

לא יצביעו להם בשל ביטחונם כי הם ממילא ייבחרו. למרות זאת, דפוסי ההצבעה שהוצגו לעיל מעידים כי מועמדי הצמרת עדיין מקבלים על פי רוב את מרבית הקולות האישיים ומקומם לרוב מובטח.

לוח 11
סיפי חסימה אישיים בהתבסס על תוצאות הבחירות
לכנסת ה-25 (2022): סימולציה

10% מקולות הרשימה	5% מקולות הרשימה	3% מקולות הרשימה	מודד	חצי מהמודד	רבע מהמודד	מספר קולות	המפלגה
111,534	55,767	33,461	36,227	18,114	9,057	1,115,336	הליכוד
84,744	42,372	25,424	36,227	18,114	9,057	847,435	יש עתיד
51,648	25,824	15,495	36,227	18,114	9,057	516,470	הציונות הדתית
43,249	21,625	12,975	36,227	18,114	9,057	432,482	המחנה הממלכתי
39,297	19,649	11,789	36,227	18,114	9,057	392,964	ש"ס
28,020	14,010	8,406	36,227	18,114	9,057	280,194	יהדות התורה
21,369	10,685	6,411	36,227	18,114	9,057	213,687	ישראל ביתנו
19,405	9,703	5,822	36,227	18,114	9,057	194,047	רע"מ
17,874	8,937	3,563	36,227	18,114	9,057	178,735	חד"ש-תע"ל
17,600	8,800	5,280	36,227	18,114	9,057	175,992	מפלגת העבודה

מקור: חישובי המחברים על בסיס נחוני ועדה הבחירות המרכזית לכנסת ה-25, תוצאות ארציות, 2022.

נקודת המוצא שלנו היא שאין לאמץ סף חסימה נמוך מדי או גבוה מדי. סף חסימה נמוך מדי, למשל של כמה אלפי קולות, לוקה באחד החסרונות העיקריים של שיטת הפריימריז – הענקת כוח פוליטי גדול לשחקנים פנים-מפלגתיים בעלי עוצמה, מה שבין השאר עלול להוביל להשפעת יתר של קבוצות אינטרס מאורגנות או קבוצות אידאולוגיות קיצוניות. ברשימות גדולות הוא גם יהפוך את השיטה לשיטה של פתק פתוח – שכן ייתכן שמועמדים רבים מאוד יחצו את סף החסימה. התוצאה תהיה שדירוג המועמדים הסופי יוכרע באופן כמעט בלעדי בידי הבוחרים. מצב כזה עלול לגרום לנזקים שונים, כמו פגיעה משמעותית במפלגות ופרסונליזציה מוגזמת (גם אם ביזורית).

ייתכן שגם אם יאומץ סף חסימה נמוך, השפעת הצבעות ההעדפה לא תהיה גדולה – משום ששיעור נמוך יחסית מהבוחרים יעשה בהן שימוש, או משום שחלק ניכר מההצבעות יינתנו למועמדים שמדורגים בלאו הכי במקומות גבוהים. אבל לא בטוח כלל שזה יהיה המצב בישראל (גם בהסתמך על הדוגמה של הבחירה הישירה לראשות הממשלה ועל פיצול ההצבעה בבחירות לרשויות המקומיות).

מנגד, סף חסימה גבוה מדי עלול להקשות על מועמדים לחצות אותו ולהוביל להשפעה ישירה שולית של השיטה על דירוג המועמדים. הוא עשוי גם להוביל לכך שמעט בוחרים ישתמשו בהצבעות ההעדפה, והדבר יאייץ את יתרונות הפתק הפתוח למחצה. עם זאת, בהתאם לעקרון הזירות, אנו סבורים שהחשש המשמעותי יותר כרגע – מנקודת מוצא של מעבר משיטת הפתק הסגור לשיטה פתוחה יותר – הוא מסף חסימה נמוך מדי.

בהתאם להיגיון זה, נרצה "לנפות" ממפת האפשרויות סיפי חסימה של 3% ואף של 5% מקולות הרשימה. אף שברשימות גדולות פירושם סיפי חסימה של כמה עשרות אלפי קולות – הרי שברשימות קטנות מדובר בכמה אלפי קולות. למעשה, ברשימה כמו הליכוד, גם סף חסימה של חצי מהמודד הוא נמוך למדי – הוא מהווה רק 1.6% מקולות הרשימה (ראו לוח 11), שיעור נמוך במיוחד (נמוך אף מסלובקיה, שבה הסף הוא 3% מקולות הרשימה). בהקשר זה צריך לזכור ששיטת הפריימריז בישראל, ובשנים האחרונות בעיקר הליכוד, לוקה בחסרונות רבים (ראו לעיל). ככל שסף החסימה יהיה נמוך יותר – והסף של 1.6% מקולות הרשימה הוא נמוך למדי – יש סבירות גבוהה יותר שחסרונות אלה "ישועתקו" לתוך הפתק הפתוח למחצה.

נראה אפוא שסף חסימה של 10% הוא בחירה סבירה. במבט השוואתי, הוא נחשב סף חסימה גבוה־אך־סביר. כאמור, הוא גבוה מסיפי חסימה של 3% (סלובקיה) או 5% (בשוודיה וצ'כיה), אך נמוך בהרבה למשל מסף החסימה של 50% מקולות הרשימה, שהיה נהוג בנורווגיה (ונחשב ככזה ההופך את השיטה במדינה זו ל"פתק סגור בתחפושת"). סף זה דומה לסיפי החסימה בקרואטיה (10%) ובאוסטריה (7%-14% באזורים ורמות בחירה שונות). בסף חסימה כזה מספר הצבעות ההעדפה הנדרש ממועמדים ברשימות הקטנות יהיה כחצי מהמודד (בדומה להצעות החוק שהונחו על שולחן הכנסת) – כפי

שאפשר לראות לגבי מפלגת העבודה בלוח 11 – אך במקרה של רשימות גדולות יהיה גבוה בהרבה.

קשה מאוד לחזות בביטחון את התוצאות של שימוש בסף חסימה כזה או אחר. אנחנו כאמור מעריכים שהשימוש בהצבעות ההעדפה בישראל לא יהיה מצומצם, אך זוהי הערכה בלבד. גם איננו יודעים כיצד יתנהגו הפוליטיקאים והתקשורת עם אימוץ שיטה זו (עד כמה יבליטו את המועמדים הספורים המסוימים לעומת הרשימות), ואם מי שיזכו למרב הצבעות ההעדפה יהיו המועמדים המדורגים במקומות הגבוהים ברשימה או דווקא אלו במקומות הנמוכים. לפיכך אנו מסתמכים על מבט השוואתי מעמיק ורחב ככל הניתן ונוקטים את עקרון הזהירות.

לכן אנחנו גם מציעים שבמסגרת החקיקה שתאמץ את הפתק הפתוח למחצה, ייקבע שלאחר הבחירות הראשונות שבהן ייעשה שימוש בשיטה (ובמידת הצורך גם בהמשך, לפי החלטת הוועדה שתפעל לאחר הבחירות הראשונות) **תוקם ועדה שתורכב מצוות ציבורי־מקצועי לבחינת פעולת השיטה החדשה ותוצאותיה.** את הרכב הוועדה וסדרי עבודתה יקבע יו"ר ועדת הבחירות המרכזית (צוות הוועדה צריך לכלול בין השאר נציגים מהמפלגות, מוועדת הבחירות המרכזית, מהכנסת, ממשרד מבקר המדינה ומהאקדמיה). הוועדה תבחן אם צריך לשנות רכיבים בשיטה, ובמידת הצורך תציע תיקוני חקיקה לוועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.

אחת האפשרויות שעלתה במהלך כתיבת מחקר זה, וייתכן שיהיה מקום לשקול לאמץ אותה בעתיד, היא שילוב בין סף חסימה שהוא אחוז מקולות הרשימה וסף חסימה שנקבע לפי המודד. כך למשל – 10% מקולות הרשימה או המודד, הנמוך מביניהם. אם נחזור ללוח 11 לעיל, סף חסימה כזה לא ישנה את המצב (לעומת סף חסימה של 10%) ברשימות הקטנות, אך ברשימות הגדולות הוא יקל במידה רבה על מועמדים לחצות את הסף.

5.8. האם יתאפשר למועמדים לגייס ולהוציא כספים לטובת קמפיינים אישיים כחלק מהבחירות הכלליות?

ברור כי אם יאומץ פתק פתוח למחצה יש להסדיר את סוגיית המימון ולפקח על הכנסות והוצאות המועמדים בבחירות הכלליות. פיקוח זה נועד למנוע: (א) פגיעה בשוויון בזכות להיבחר בין מועמדים שיגייסו ויוציאו סכומי כסף גדולים לבין אחרים; (ב) קשרי הון-שלטון פסולים – בין מועמדים לתורמים.

בבדיקה השוואתית ניכר שברוב המדינות שנהוג בהן פתק פתוח למחצה, הסדרי המימון נוגעים למפלגות בלבד, ללא כל רכיב אישי. כלומר, המועמדים אינם מקבלים ואינם מגייסים מימון כלשהו. זה המצב בין השאר באוסטריה, הולנד, סלובניה, צ'כיה ושוודיה (Poguntke et al., 2017; Republic of Slovenia, 2007). מנגד, בדמוקרטיות מפותחות אחרות שנהוג בהן פתק פתוח למחצה יש רכיבים אישיים בכללי המימון: בדנמרק מועמדים מקבלים מימון ממלכתי ישירות מהמדינה (נוסף על המימון למפלגה), והם אף יכולים לגייס תרומות בעצמם ללא מגבלה, ולהוציא כספים ללא תקרת הוצאות (Power, 2020). לעומת זאת, בלגיה מגבילה את המועמדים בתקרת הוצאות הנקבעת בהתאם לגודל מחוז הבחירה שלהם. המועמדים יכולים לגייס תרומות בעצמם, אבל הם אינם מקבלים מימון ממלכתי להוצאות בחירות באופן אישי כמו בדנמרק (Weekers et al., 2009). בלטיה אחרים יכולים לתרום למועמדים, אבל המימון עצמו מועבר לקופת המפלגה. עם זאת, המועמדים עצמם יכולים להוציא הוצאות שונות עד לתקרת הוצאות (Druviete & Selga, 2023). באיסלנד מועמדי הרשימות יכולים לקבל תרומות ישירות אליהם, במנותק מהמפלגה, ולהוציא כספים גם כן עצמאית מהמפלגה. הוצאות אלו מוגבלות בתקרה ועל המועמדים לדווח על הוצאותיהם והכנסותיהם באופן עצמאי.²⁰

Alþingi, Lög um starfsemi stjórnmalasamtaka [Law no. 162/2006], 20 2006

אנו סבורים שישראל צריכה ללכת בכיוון היותר-מקובל, ולהותיר את המימון מפלגתי לגמרי, ללא גיוס והוצאת כספים בידי המועמדים עצמם. כך יימנעו הסכנות של פגיעה בשוויון בין מועמדים או קשרי הון-שלטון פסולים. הדבר גם יקל על המועמדים עצמם, שלא יידרשו לעסוק בגיוס כספים. כמו כן איננו מעוניינים לעודד קמפיינים אישיים משמעותיים שיאפילו על הקמפיינים המפלגתיים ובכך עלולים להחליש את המפלגות.

עם זאת, יש להניח שהמועמדים עצמם ירצו לנהל קמפיינים אישיים בתקופת הבחירות הכלליות כדי לזכות בהצבעות העדפה רבות. איסור על כך יהיה בגדר גזרה שאי-אפשר לעמוד בה (במיוחד בשל המסורת של קמפיינים אישיים בתקופת הפריימריז הקיימת במפלגות שונות בישראל). על כן ייתכן שיש לקבוע עיקרון כללי שמפלגות יוכלו לפי שיקול דעתן להקצות למועמדים, מתוך משאביהן-שלהן, מימון מסוים לצורך ניהול קמפיינים אישיים, אגב שמירה על שוויון בין מועמדי כל מפלגה. ייתכן שמנגנון זה דורש גיבוש כללים נוספים: הסכום המרבי שמפלגה תוכל להקצות למועמד, חובות דיווח של מפלגות ומועמדים על ההוצאות בהקשר של קמפיינים אישיים, חובת זיהוי של פרסומים מטעם מועמדים ככאלה וכדומה. לא ניכנס בחיבור זה להכרעות אלה, ורק נציין שהכללים צריכים להיקבע לאחר התייעצות מעמיקה עם גורמים מקצועיים כמו אנשי ועדת הבחירות המרכזית, מבקר המדינה והוועדה הציבורית הפועלת מכוח סעיף 1א(א) לחוק מימון מפלגות (ועדה האחראית בין השאר על קביעת גובה יחידת המימון לעניין מימון מפלגות).

5.9. שאלות הקשורות לעיצוב פתק ההצבעה ולסוגיות טכניות אחרות

אימוץ שיטת בחירות חדשה מעלה שאלות טכניות שונות, שלחלקן גם השלכות מהותיות. לא נעסוק בסקירה זו בסוגיות טכניות של ממש שההכרעות בהן צריכות להתקבל בעיקר על ידי הגורמים המקצועיים בוועדת הבחירות המרכזית, כמו גודל פתק ההצבעה, אלא בסוגיות עקרוניות יותר:

• אנו סבורים שעל גבי פתק ההצבעה צריכים להופיע לכל היותר שמות 60 עד 80 המועמדים הראשונים ברשימה (או של כל המועמדים, במקרים שבהם מספר המועמדים ברשימה קטן מ־60). בהצעת החוק (נספח 1) נקבנו במספר של 60 מועמדים. כאמור, בהתאם לספרות המחקר מספר גדול מדי של שמות מועמדים העומדים לבחירה אישית צפוי דווקא לעודד ריכוז הצבעות העדפה בקרב מועמדים ספורים מסוימים, וזו אינה תוצאה רצויה; אומנם גם 60 מועמדים הוא מספר גדול, אך הוא בהחלט סביר יותר מ־150 המועמדים ששמותיהם מופיעים בפתקי ההצבעה של המפלגות בסלובקיה. נוסף על כך צמצום מספר שמות המועמדים שעל הפתק (60 במקום 120) יאפשר עיצוב נוח יותר של הפתק וימנע מצב שבו מועמד שהוצב ברשימה במקום נמוך ובאופן סמלי בלבד (כנהוג בישראל בחלק מן הרשימות) ייבחר לכנסת בזכות הקולות האישיים. זאת ועוד, בשיטת הבחירות הארצית שלנו, המחצית או השליש התחתונים של רשימה מלאה (בת 120 מועמדים) אינם רלוונטיים ל"משחק הפוליטי" כך שאין באי־הכללת שמם על גבי פתק הצבעה משום פגיעה בעיקרון הדמוקרטי. יש לציין שאם בעתיד תאומץ בישראל שיטה יחסית־אזורית במחוזות רב־נציגיים, אזי נמליץ כי שמות כל המועמדים של הרשימה במחוז הבחירה יופיעו על גבי פתקי ההצבעה.

• בהתאם למקובל היום לגבי רשימות בבחירות לכנסת (סעיף 76(ב) לחוק הבחירות לכנסת), אנו סבורים שיש להדפיס על גבי פתק ההצבעה את שמות המועמדים בעברית, ולפי בקשת הרשימה – גם בערבית.

• בהתאם למקובל היום לגבי רשימות בבחירות לכנסת (סעיף 76(ג) לחוק הבחירות לכנסת), אנו סבורים שכפי שבוחר רשאי לכתוב על גבי פתק ריק את האות או את כינוי הרשימה שעבורה הוא מצביע – יש לאפשר לו להוסיף גם את שמות המועמדים המועדפים עליו מאותה רשימה. הכרעה זו מצריכה גם היערכות לוגיסטית: יש לוודא שמאחורי הפרגוד יופיעו (בכרזות או בחוברות) שמות הרשימות ושמות המועמדים בכל רשימה.

• כדי למנוע גידול במספר הקולות הפסולים ועיוות רצון הבוחר, אנו סבורים שכל פתק של רשימה שבו יסומנו המועמדים המועדפים בניגוד לכללים (למשל – פתק שבו יסומנו יותר מועמדים מועדפים מהמספר המרבי, או שבו לא יהיה ברור אילו מועמדים מועדפים סומנו) – ייחשב כקול פסול לעניין המועמדים המועדפים אך כקול כשר לעניין הבחירה ברשימה.

- כאמור, אנו סבורים כי ראוי לשקול אם להפריד בין הליך ספירת הקולות לרשימות ובין הליך ספירת קולות ההעדפה.

5.10. אימוץ שיטת בחירות יחסית-אזורית?

חלק ניכר מההמלצות לתיקון שיטת הממשל בישראל כללו אימוץ ממד אזורי בשיטת הבחירות היחסית-רשימתית:²¹ חלוקת ישראל לכמה אזורי בחירה (רב-נציגיים), שמכל אחד מהם ייבחרו כמה נציגים לכנסת (ההצעות נבדלו זו מזו בהיבטים כמו מספר וגודל אזורי הבחירה וקיומו/היעדרו של אזור ארצי נוסף). כך למשל המליצו חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה (פלסנר ורהט, 2015; פרידברג ואטמור, 2013), ועדת מגידור (ועדת הנשיא, 2007), וכן המרכז להעצמת האזרח (שטרית ואחרים, 2024). אחת ההצעות של חוקרי המכון הישראלי לדמוקרטיה, לדוגמה, הייתה לחלק את ישראל ל-12-17 אזורי בחירה, כשמספר חברי הכנסת שייבחרו מכל אחד מהם יהיה יחסי למספר בעלי זכות הבחירה באזור. כפי שפורט בהצעות האלה, לאימוץ ממד אזורי צפויים להיות יתרונות חשובים עבור המערכת הפוליטית בישראל, שחלקם דומים ליתרונות של פתק פתוח למחצה, כמו חיזוק הקשר בין הבוחר לנבחר וביזור העוצמה הפוליטית, וחלקם ייחודיים לשיטה אזורית, כמו ייצוג טוב יותר של האינטרסים של תושבי הפריפריה.

אין כל סתירה בין אימוץ ממד אזורי לאימוץ ממד אישי בשיטת הבחירות היחסית-רשימתית. ברובן המכריע של הדמוקרטיות המפותחות שנהוגה בהן שיטת בחירות יחסית-רשימתית יש הן ממד אישי והן ממד אזורי: מבין 23 הדמוקרטיות המפותחות המופיעות בתרשים 1, רק ב-7 אין שילוב כלשהו בין ממד אזורי ואישי – בישראל אין כאמור לא ממד אישי ולא ממד אזורי; בספרד, נורווגיה, פורטוגל וקוסטה ריקה יש ממד אזורי אך לא אישי; ובהולנד

21 איננו עוסקים כאן בהצעות למעבר לשיטות רוביות במחוזות חד-נציגיים, שבהן אין מנגנונים כמו פתק פתוח למחצה.

וסלובקיה יש ממד אישי אך לא אזורי. מבין 10 הדמוקרטיה המפותחות שיש בהן פתק פתוח למחצה, בכולן מלבד 2 (הולנד וסלובקיה) יש ממד אזורי. גם חלק מההצעות לתיקון שיטת הבחירות בישראל הציעו לשלב בין ממד יחסי־אזורי לממד אישי (ועדת הנשיא, 2007; פלסנר ורהט, 2015) – אם כי הצעות אחרות המליצו לאמץ ממד אישי ללא אזורי (פלסנר ואחרים, 2019; וכן דיסקין ונבון, 2016) או להפך (שטרית ואחרים, 2024).

אף שאנו סבורים שבאופן עקרוני שילוב כזה נכון, מחקר זה מתמקד בממד האישי. מעבר להיתכנות הפוליטית הגבוהה יותר להערכתנו של קידום הממד האישי (כפי שעולה מהצעות החוק שהונחו על שולחן הכנסת הנוכחית, ה־25), הרי שמספרות המחקר ומניסיוןן של מדינות אחרות מתברר כי הממד האזורי יוצר אתגרים משמעותיים יותר. באופן כללי אפשר לומר שהממד האישי עשוי להקרין על זהות נבחרי הציבור, אך אינו משפיע ישירות על יחסי הכוחות הבין־מפלגתיים (חלוקת המנדטים). לעומת זאת אזורי בחירה משפיעים על מידת היחסיות של הבחירות ויש להם פוטנציאל גדול הרבה יותר להשפיע על תוצאות הבחירות ועל מפת המפלגות. בשל כך, בין היתר, כאן אנו מתמקדים בהצעה לאמץ פתק פתוח למחצה באופן שאינו תלוי במעבר לשיטת בחירות אזורית.

הצעת חוק²²

- מעטפות הצבעה 74.א. (א) צבע מעטפות ההצבעה בבחירות יהיה כחול, אלא אם כן החליטה הועדה המרכזית אחרת, וצורתם תיקבע על ידי יושב ראש הועדה המרכזית וסגניו. תשס"ב-2001 (תיקון מס' 45)
- (ב) מעטפות ההצבעה יהיו אטומות.
- (ג) ועדת הקלפי תמסור לכל בוחר שזוהה כאמור בסעיף 74(א) מעטפת הצבעה אחת ותציין לצד שמו את שעת הצבעתו; בלי לגרוע מהוראות סעיף 79א, יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית או מי שהוא הסמיך לשם כך רשאי למסור מידע בדבר נוכחות במקום הקלפי שהוא חיוני לגוף חוקר לשם חקירת פלילית של עבירה לפי חוק זה, ובתקופת תוקפו של חוק סמכויות מיוחדות להתמודדות עם נגיף הקורונה החדש (הוראת שעה), התש"ף-2020 – למסור מידע כאמור שהוא חיוני למשרד הבריאות לשם עריכת חקירה אפידמיולוגית.
75. (א) וכך מצביעים: בתא המסתיר את הבוחר מעיני זולתו, נותן הבוחר פתק הצבעה לתוך מעטפת ההצבעה שניתנה לו על ידי ועדת הקלפי; **הבוחר רשאי לסמן בעט, במקום המיועד לסימון על גבי פתק ההצבעה, עד ארבעה מועמדים שהם המועדפים בעיניו ברשימת המועמדים (בחוק זה – מועמדים מועדפים), מלבד המועמד הראשון ברשימה; את המעטפה הוא מטיל לעיני ועדת הקלפי לתוך הקלפי.**

* הצעת החוק נוסחה בסיועה של עו"ד נעה גשן.

22 לשם הנוחות, הצעת החוק מוגשת כנוסח משולב בחוק הצעת חוק הבחירות לכנסת [נוסח משולב] תשכ"ט-1969. השינויים צבועים בכחול.

(ב) מי שמחמת מחלה או מום אינו מסוגל לבצע את הפעולות המעשיות בתא ההצבעה לבדו, רשאי להביא איתו מלווה, שפרטיו יירשמו בפרוטוקול, כדי לעזור לו בפעולת ההצבעה; ואולם המלווה –

(1) לא יהיה מנהל או עובד בית אבות או מוסד אחר שבו שוהה המצביע;

(2) לא ילווה ביום הבחירות יותר משני בוחרים.

(ג) התעורר ספק בדבר קיום התנאים שבסעיף קטן (ב) יכריע בו מזכיר ועדת הקלפי.

(א) פתקי הצבעה יהיו מודפסים על פי דוגמה שאישרה הועדה המרכזית, ועליהם אות, או כינוי ואות, של הרשימה, והמספר הסידורי, השם הפרטי ושם המשפחה של כל מועמד במקומות 1 עד 60 ברשימה, לפי הסדר שבו הופיעו ברשימת המועמדים שנמסרה לוועדה המרכזית לפי סעיף 57 ובצד כל מספר סידורי, מלבד בצד מספרו הסידורי של המועמד במקום הראשון ברשימה, יתווסף מקום המיועד לסימון, ותו לא.

(א1) בנוסף לאמור בסעיף קטן (א), על פתקי ההצבעה יופיע הסבר על האפשרות לסמן בעט עד ארבעה מועמדים מועדפים, מלבד המועמד במקום הראשון ברשימת המועמדים.

(ב) רשימת מועמדים רשאית להוסיף לאות הרשימה ולכינויה העבריים את האות ואת הכינוי הערביים שהועדה המרכזית אישרה כמקבילים לאות ולכינוי העבריים ולשמות המועמדים ברשימה בעברית את שמות המועמדים ברשימה בערבית, והבוחר רשאי להשתמש בפתק הצבעה בעברית בלבד או בעברית עם התרגום לערבית.

(1) (בוטל).

- (ג) במקום פתק מודפס בהתאם להוראות הקודמות, יכול לשמש להצבעה גם פתק ריק שעליו מסומנים בכתב־יד אות הרשימה או האות עם הכינוי **ושמות של עד ארבעה מועמדים מועדפים אם החליט הבוחר לסמנם**, ותו לא ובלבד שסומנו בעט בצבע כחול; כל בוחר ראוי לקבל מועדת הקלפי פתק ריק.
- (ד) בפתק הצבעה שיש עליו אות של אחת מרשימות המועמדים עם כינוי שונה מן הכינוי שאושר לפי חוק זה לאותה רשימה – ייחשב הקול על פי האות.
- (א) .77 הספקת פתקי הצבעה
הועדה המרכזית תדפיס פתקי הצבעה של כל רשימות המועמדים שפורסמו כאמור בסעיף 65 בהתאם להוראות סעיף 76(א) ו־(ב).
- (ב) כמות פתקי ההצבעה של כל רשימה כאמור תהיה כמספר הבוחרים הרשומים בפנקס הבוחרים בתוספת שלושים אחוזים.
- (ג) יושב־ראש הועדה המרכזית, בהתייעצות עם סגניו, ראוי לקבוע כמות אחרת מזו הנקובה בסעיף קטן (ב) ואת מספר הפתקים אשר יודפסו בעברית ובערבית.
- (ד) הועדה המרכזית תעביר את פתקי ההצבעה לכל ועדות הקלפי לפחות יומיים לפני יום הבחירות.
- (א) .78 קולות פסולים
אלה יהיו קולות פסולים:
- (1) פתק הצבעה שאינו מתאים להוראות סעיף 76, או שגדלו, צבעו או הדפסתו שונים ממה שקבעה הועדה המרכזית;
- (2) פתק הצבעה ריק, שאינו מתאים להוראות סעיף 76, או שצורת הכתיבה שונה מזו שקבעה הועדה המרכזית;

(3) סימן או דבר במעטפת הצבעה או בפתק הצבעה העשוי לזהות את המצביע; אין בהוראה זו כדי לגרוע מהשימוש בפתק הצבעה ריק לפי סעיף 76(ג);

(4) מעטפת הצבעה שנתן בוחר לתוכה יותר מפתק הצבעה אחד; אולם אם היו במעטפת הצבעה לא יותר משלושה פתקי הצבעה זהים לא ייפסל הקול בשל כך, אך הפתקים הנוספים לא יובאו בחשבון; (א4) (נמחקה);

(ב4) (נמחקה);

(5) מעטפה שאינה מאלה שסיפקה הועדה המרכזית;

(6) מעטפת הצבעה של בוחר שהגיעה לוועדה המרכזית, לאחר היום הראשון שלאחר יום הבחירות;

(7) (נמחקה).

(א1) סימון מועמדים שלא על פי הוראות סעיפים 75 ו-76 לא ייספר במניין קולות המועמדים המועדפים אולם ייספר כפתק הצבעה לאותה רשימה; אולם אם אופן הסימון נעשה לא על פי הוראות אלה ביחס לחלק מהמועמדים מבין המועמדים המועדפים, לא ייספר פתק זה במניין הקולות שקיבלו אותם מועמדים, אולם ייספר במניין הקולות שקיבלו המועמדים המועדפים האחרים המסומנים בו.

(ב) מותר לקבוע בתקנות הוראות נוספות בדבר פסילת קולות ובדבר פסילת סימון מועמדים מועדפים, ובלבד שהחלטת הועדה המרכזית בענין זה, נתקבלה ברוב של שני שלישים מהמשתתפים בהצבעה.

(א) ספירת קולות תהיה בכל קלפי על ידי ועדת הקלפי מיד אחרי גמר ההצבעה. 79 . ספירת קולות

(ב) ועדת הקלפי תערוך פרוטוקול, בטופס אחיד שנקבע בתקנות, על פתיחת הקלפי, על מהלך ההצבעה ועל ספירת הקולות, **לרבות ספירת קולות המועמדים המועדפים**, ותעביר מיד את הפרוטוקול עם כל חומר ההצבעה לוועדה האזורית. הפרוטוקול יירשם ביד מזכיר ועדת הקלפי שירשום בו גם את הערותיו ואת ההערות של חברי הוועדה והמשקיפים לענין ניהול הקלפי והאזור הסמוך לה.

(ג) הוועדה האזורית תעביר מיד את הפרוטוקולים של ועדות הקלפי שבאזורה עם כל חומר הבחירות לוועדה המרכזית.

(ד) פרוטוקול של ועדת קלפי ושל ועדה אזורית ייחתם בידי שניים מחברי הוועדה לפחות, וביניהם יושב ראש הוועדה או סגן יושב ראש וכן ביד מזכיר הוועדה; כל אחד מחברי הוועדה וכל משקיף לפי סעיף 24(ד), וכל חבר של הוועדה המרכזית, רשאי להוסיף בפרוטוקול את הערותיו.

(ה) יושב ראש ועדת אזורית, יושב ראש הוועדה המרכזית, וממלאי מקומם רשאים לתקן בפרוטוקול של ועדת קלפי -

(1) טעות חשבונית בסיכום מנין הקולות הכשרים, הקולות הפסולים או מנין המצביעים;

(2) טעות או השמטה בהעתקת מספר הקולות הכשרים לרשימת מועמדים מגליון ספירת הקולות לפרוטוקול;

(3) רישום קולות כשרים לרשימת מועמדים שנרשמו בטעות לרשימת מועמדים אחרת ומחיקת קולות אלה מרשימת המועמדים האחרת.

(4) **רישום קולות כשרים למועמד מועדף שנרשמו בטעות למועמד אחר ומחיקת קולות אלה ממנין הקולות של המועמד המועדף האחר.**

- (ו) תיקונים כאמור בסעיף קטן (ה) ייעשו לפי שיקול דעתו של יושב־ראש הוועדה האזורית או המרכזית וממלאי מקומם, על סמך הרישומים של ועדת הקלפי ומזכיר ועדת הקלפי, על סמך גליונות ספירת קולות וגליונות פסילת קולות, וכן על סמך הערות של ועדת הקלפי או של מזכיר ועדת הקלפי שיכול שיימסרו בעל פה.
- (ז) רשימה של התיקונים כאמור בסעיף קטן (ה) אשר נעשו בוועדות האזוריות ובוועדה המרכזית תימסר לסגני יושב ראש הוועדה המרכזית.
- שמירת מסמכים 79א. (א) הוועדה המרכזית תשמור במקום בטוח את הפרוטוקולים של ועדות הקלפי עם כל חומר הבחירות שנתקבל מהוועדות האזוריות כאמור בסעיף 79(ג), עד לאחר תום המועד להגשת ערעורי בחירות, ואם הוגשו ערעורי בחירות – עד לאחר מתן פסק דין חלוט בהם; אחרי המועדים האמורים, תשמיד הוועדה המרכזית את חומר הבחירות כאמור, אם בית המשפט לא הורה לנהוג באופן אחר; אולם את הפרוטוקולים של ועדות הקלפי תשמור הוועדה המרכזית עד יום הבחירות לכנסת הבאה.
- (א1) על אף האמור בסעיף קטן (א), יושב ראש הוועדה המרכזית רשאי להורות כי חומר הבחירות שברשות הוועדה הנוגע לקלפי מסוימת, כולו או חלקו, לא יושמד, או יושמד במועד אחר, כפי שיחליט, והכול לתקופות כמפורט להלן:
- (1) לתקופה שלא תעלה על 90 ימים – אם הדבר נדרש לשם בדיקה אם מתעורר חשד לביצוע עבירה לפי חוק זה; יושב ראש הוועדה המרכזית רשאי לשוב ולהאריך את התקופה האמורה לתקופה אחת נוספת שלא תעלה על 90 ימים;

(2) לתקופה שלא תעלה על שנה – אם התעורר חשד לביצוע עבירה לפי חוק זה, ויושב ראש הוועדה המרכזית או עובד הוועדה שהוא הסמיך לכך, פנה לגוף חוקר והודיע לו על קיומו של חשד כאמור; יושב ראש הוועדה המרכזית רשאי לשוב ולהאריך את התקופה האמורה לתקופות נוספות שלא יעלו על שנה בכל פעם; בפסקה זו, "גוף חוקר" – רשות המוסמכת על פי דין לחקור עבירות פליליות.

(ב) זכאות לעיון בחומר הבחירות ובכלל זה בפרוטוקולים כאמור בסעיף זה, או צילום החומר כאמור תמורת תשלום, וסייגים לזכאות כאמור, יהיו לפי כללים שיקבע יושב ראש הוועדה המרכזית באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.

פרק ח': תוצאות הבחירות

- חלוקת המנדטים 81. (א) בחלוקת המנדטים ישתתפו רק רשימות מועמדים שקיבלו, כל אחת, קולות כשרים במספר שאינו פחות מ-3.25% (שלושה אחוזים ורבע) מסך כל הקולות הכשרים.
- (ב) סך כל הקולות הכשרים של כל הרשימות המשתתפות בחלוקת המנדטים יחולק למספר חברי הכנסת, והמספר השלם היוצא מן החילוק יהיה "המודד".
- (ג) כל רשימה המשתתפת בחלוקת המנדטים תזכה במספר מנדטים כמספר השלם היוצא מחילוק קולותיה הכשרים במודד.
- (ד) המנדטים שנותרו אחרי חלוקת המנדטים לפי סעיף קטן (ג) יחולקו בין הרשימות המשתתפות בחלוקת המנדטים באופן זה:

(1) לכל רשימה ייקבע "מודד רשימה" על ידי חילוק מספר הקולות הכשרים שקיבלה למספר המנדטים שזכתה בהם לפי סעיף קטן (ג) נוסף אחד;

- (2) הרשימה שקיבלה את מודד הרשימה הגדול ביותר, תזכה במנדט נוסף; היו לשתי רשימות או יותר מודדי רשימה שווים, תכריע הגרלה שתערוך הועדה המרכזית, איזו מהן תזכה במנדט הנוסף;
- (3) החלוקה לפי הוראות פסקאות (1) ו-(2) תימשך עד שיחולקו כל המנדטים, כשלהרשימה שזכתה במנדט נוסף לפי פסקה (2) ייקבע מודד רשימה חדש בהתחשב במנדט הנוסף;
- (4) רשימה שלא קיבלה יותר ממחצית כל הקולות הכשרים של כל הרשימות המשתתפות בחלוקת המנדטים, וזכתה במחצית כל המנדטים, לא תוסיף להשתתף בחלוקת המנדטים, והחלוקה תימשך בין הרשימות האחרות.
- (א) שתי רשימות מועמדים שהתקשרו ביניהן ייחשבו לענין חלוקת המנדטים לפי סעיף 81(ד) כרשימה אחת בעלת מספר הקולות הכשרים שקיבלו שתיהן יחד ובעלת המנדטים שזכו בהם שתיהן יחד, ובלבד שכל אחת מהם בפני עצמה קיבלה את אחוז הקולות הקבוע בסעיף 81(א).
- (ב) המנדטים שזכו בהם שתי הרשימות הקשורות יחולקו ביניהן לפי שיטת החלוקה הקבועה בסעיף 81 לגבי חלוקת כל המנדטים בין כל הרשימות.
- (א) 82. לאחר ספירת הקולות, רשימת המועמדים תעודכן כך שמועמדים שסך כל הקולות הכשרים שקיבלו כמועמדים מועדפים לא פחת מעשירית ממספר הקולות שקיבלה הרשימה, יסודרו בזה אחר זה מן המקום השני ואילך לפי מספר הקולות הכשרים שקיבלו, מהגבוה לנמוך, ושאר המועמדים יסודרו אחריהם, בזה אחר זה לפי הסדר שבו הופיעו ברשימת המועמדים שנמסרה לוועדה המרכזית לפי סעיף 57.
- עדכון רשימת המועמדים

(ב) עם תום העדכון, תהווה רשימת המועמדים המעודכנת, כאמור בסעיף קטן (א), את רשימת המועמדים.

83. רשימת מועמדים שזכתה במנדטים, יהיו האנשים ששמותיהם נקובים בראש הרשימה, לאחר עדכונה כאמור בסעיף 82א, בזה אחר זה, חברי הכנסת.

קביעת חברי הכנסת

84. (א) משנסתיימה ספירת הקולות ותוך המועד הקבוע לכך בסעיף 11 לחוק-יסוד: הכנסת, תפרסם הועדה המרכזית ברשומות את תוצאות הבחירות; ההודעה תפרט –

פרסום תוצאות

(1) את מספר הקולות הכשרים שנמסרו לכל אחת מרשימות המועמדים;

(2) את מספר הקולות שנמצאו פסולים;

(3) את מספר המנדטים שבהם זכתה כל אחת מרשימות המועמדים;

(א3) את מספר הקולות הכשרים שקיבל כל אחד מהמועמדים המועדפים, את השינויים שחלו בסדר המועמדים ואת רשימת המועמדים, לאחר עדכונה, כאמור בסעיף 82א.

(4) את שמות האנשים שנבחרו חברי הכנסת מכל רשימה ורשימה.

(ב) בכפוף להוראות סעיף 86 תהיה הודעה לפי סעיף זה ראייה חותכת לחלוקת המנדטים ולבחירת האנשים הנזכרים בהודעה.

(ג) הועדה המרכזית תמציא לכל אדם שנבחר תעודה חתומה בידי יושב ראש הועדה או שנים מסגני היושב ראש, המאשרת שהוא נבחר חבר הכנסת.

(תיקון מס' 31) 85. (בוטל).
תשנ"ו-1996

86. (א) כל חבר של ועדת הבחירות המרכזית ושל ועדת בחירות אזורית, כל סיעה מסיעות הכנסת הנבחרת וכל חבר הכנסת, כל רשימת מועמדים שאושרה ושהשתתפה בבחירות לכנסת וכל מועמד שהיה כלול בה וכן היועץ המשפטי לממשלה רשאים לערער על תוצאות הבחירות בטענה –
- (1) שהבחירות בכללן או בקלפי מסוימת לא התנהלו כחוק, או שחלוקת הקולות בין רשימות המועמדים לא היתה נכונה;
- (2) שהמנדטים לא חולקו כחוק;
- (3) שקולות שניתנו בעד רשימת מועמדים מסוימת הושגו שלא כחוק – ובלבד שהליקוי שטוענים עליו עשוי היה להשפיע על תוצאות הבחירות.
- (4) שספירת קולות המועמדים המועדפים או תיקון רשימת המועמדים לא התנהלו כחוק או לא היו נכונות;
- (5) שקולות שניתנו בעד מועמד מועדף מסוים הושגו שלא כחוק – ובלבד שהליקוי שטוענים עליו עשוי היה להשפיע על תיקון רשימת המועמדים כאמור בסעיף 82א.
- (תיקון מס' 49) תשס"ג-2002 (1א) ערעור בחירות לפי סעיף 86 יידון כערעור מינהלי לפי הוראות חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, בכפוף להוראות חוק זה.
- (תיקון מס' 36) תשנ"ט-1999 (ב) הערעור יוגש לבית המשפט לעניינים מינהליים בירושלים תוך 14 ימים מיום פרסום תוצאות הבחירות; ואולם בית המשפט רשאי בנסיבות מיוחדות ומטעמים שיירשמו, להאריך את המועד; בית המשפט ידון בערעור בשלושה.
- (תיקון מס' 49) תשס"ג-2002 (ג) המשיבים בערעור יהיו יושב־ראש ועדת הבחירות המרכזית, שר הפנים וכן בא כוחה של סיעה וחבר הכנסת שהערעור נוגע להם.

(ד) בית המשפט רשאי -

- (1) לבטל את הבחירות בכללן או בקלפי מסויימת ולצוות על עריכתן שנית במועד שיקבע;
- (2) להכריז שפלוני לא נבחר לחבר הכנסת וכי אדם אחר נבחר;
- (3) לקבוע מחדש את חלוקת הקולות בין רשימות המועמדים, ולהכריז לפי זה על תוצאות הבחירות.
- (ה) על פסק דינו של בית המשפט לענינים מינהליים ניתן לערער לבית המשפט העליון בשאלה משפטית אם ניתנה רשות לכך מאת נשיא בית המשפט העליון; הערעור יוגש תוך שלושים ימים מיום מתן פסק הדין.
- (ו) החליט בית המשפט לענינים מינהליים על ביטול הבחירות בכללן, רשאי כל אחד מהמנויים בסעיף קטן (א) לערער על פסק הדין לפני בית המשפט העליון בזכות ובכל ענין, גם אם לא היה צד להליך בבית המשפט לענינים מינהליים, ובית המשפט העליון ידון בערעור בחמישה שופטים או במספר בלתי זוגי גדול יותר, כפי שיוורה נשיא בית המשפט העליון.
- (ז) (בוטל).
- (ח) ערעור לפי סעיף זה לא יעכב את עבודת הכנסת, ותוצאות הערעור לא יגרעו מחוקיות ההחלטות שנתקבלו על ידיה.
- (א) 86.א. ציווה בית המשפט על עריכת בחירות כאמור בסעיף 86(ד)(1), יחולו הוראות חוק זה בשינויים המחוייבים כפי שתקבע ועדת הבחירות המרכזית המכהנת אותה שעה. על מועד הבחירות החוזרות ועל השינויים האמורים תפרסם ועדת הבחירות המרכזית הודעה ברשומות ובכל דרך שתמצא לנכון.

ת"ט
תשמ"ט-1989
(תיקון מס' 49)
תשס"ג-2002

(תיקון מס' 49)
תשס"ג-2002

(תיקון מס' 49)
תשס"ג-2002

בחירות לאחר
קבלת ערעור
בחירות

(ב) פנקס הבוחרים אשר ישמש בבחירות לפי סעיף זה יהיה פנקס הבוחרים אשר הוכן ונכנס לתוקף לקראת הבחירות שעל תוצאותיהן נסב הערעור שממנו ייגרעו הבוחרים שנפטרו.

שחיתות ואיום 122. ואלה דינם מאסר חמש שנים או קנס 20,000 לירות:

- (1) הנותן או המציע שוחד על מנת להשפיע על בוחר להצביע או להימנע מהצביע, בכלל או בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים;
- (2) המקבל או המסכים לקבל שוחד, לעצמו או לאדם אחר, כדי שיצביע או יימנע מהצביע, בכלל או בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים;
- (3) המאיים על בוחר בגרימת נזק, לו או לאדם אחר, אם הבוחר יצביע או יימנע מהצביע, בכלל או בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים;
- (4) המבטיח לבוחר עבודה אם יצביע או יימנע מהצביע בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים;
- (5) המפטר או מאיים לפטר אדם מעבודה או מונע או מאיים למנוע ממנו קבלת עבודה כדי שיצביע או לא יצביע או משום שהצביע או לא הצביע בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים או משום שנמנע או לא נמנע מהצבעה, או כדי שיימנע או לא יימנע או משום שנמנע או לא נמנע מתעמולת בחירות, בכלל או בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים;
- (6) המשדל אדם להצביע או להימנע מלהצביע, בכלל או בעד רשימת מועמדים מסויימת או מועמד מסוים, בדרך של השבעה, קללה, נידוי, חרם, נדר, התרת נדר, הבטחה להעניק ברכה, או מתן קמיע; לענין זה, "קמיע" – לרבות כל חפץ שבעיני חלק מהציבור יש ביכולתו להיטיב או להרע עמו.

פתק הצבעה לדוגמה בישראל

אפשרות א: להצביע בפתק זה מבלי לסמן מועמדים. הצבעה בפתק לא מסומן היא בחירה ברשימת המועמדים על פי הדירוג המוצג כאן.

אפשרות ב: לבחור עד 4 שמות מועמדים המועדפים עליך כדי לשפר את הסיכוי שלהם להיבחר לכנסת. לבחירה, יש לסמן X בתוך המשבצת שלצד שם המועמד/ת.

- הסימון בעט בלבד.
- דירוגו של המועמד הראשון ברשימה קבוע ולא ניתן לסמנו.

שמש

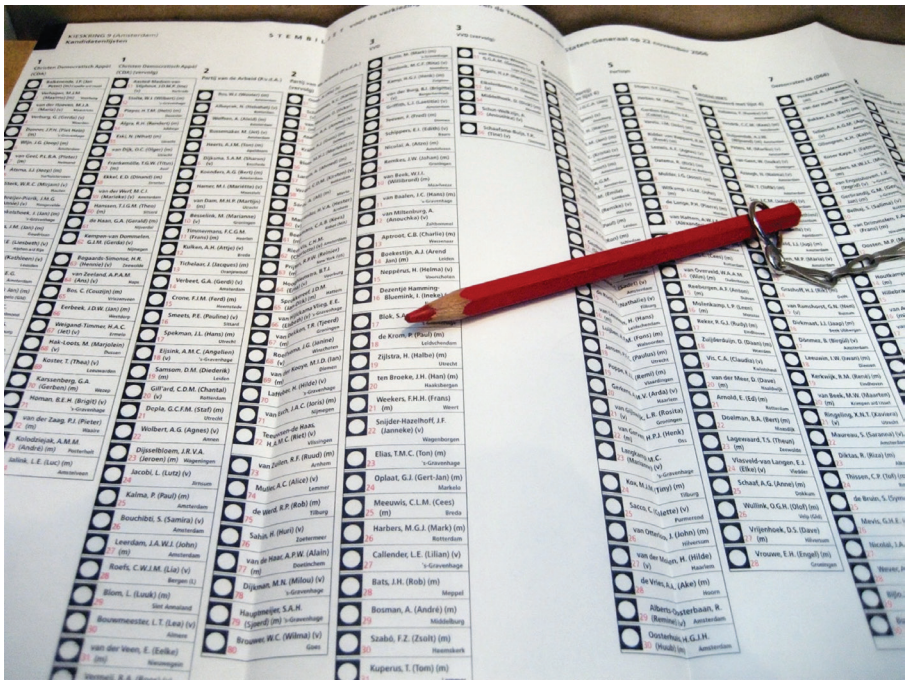
ישראלים
למען זריחה

רשימת המועמדים, כפי שהוגשה לוועדת הבחירות המרכזית:

41. שירן אורן	21. בן-חור בראון	1. יולי מעגן
42. גניה גוז	22. תאיר ברקאי-אדמון	2. בניה ברעם
43. גאולה אליאסף	23. עמרי שם-טוב	3. גניה אופק-בירן
44. יוסי משגב	24. עמרם שמגר	4. גלילה יוסף
45. לחן גרנית	25. שמואל ענבר	5. איתן לוטם
46. גילת אלהן	26. אהרון עופר	6. נסרין אנבריייה
47. יונה מעין	27. עלא קבייסי	7. ליטל לוטן
48. ליאם גלאור	28. ערן גלילה	8. לידי און
49. שאדיה עאידאת	29. אהבה אלדור	9. לולית אליאל
50. ליאן אילן	30. אודי אלחנן	10. יחיאל שבח
51. גליה איוב	31. אלי אלאור	11. בלפוריה שביט
52. אילי גפן	32. מתנאל יורח	12. מעוז יום-טוב
53. נתנאלה אליצור-גבעתי	33. אופיר אליאסף	13. בוטרוס חורי
54. ליאורה אחיאסף	34. אורגד אליהו	14. שוני שמחה
55. לטיפה אחידע	35. עיסא מסארווה	15. מתן יותם-שי
56. אברהם לוי	36. ישעיהו נוי-שחם	16. בנידו ברק
57. דנה שמחון	37. אורון אלימלך	17. תימור בן-ציון
58. עביר גנאיים	38. אוראל אליאור	18. תירוש מקסים
59. יהורם ואקנין	39. וראד חטיב	19. תכלת בשור
60. מילה חנין	40. לי-זר שבח	20. מארווה אל הווייל

פתקי הצבעה בהולנד, בלגיה וסלובקיה

פתק הצבעה בהולנד, בחירות 2017

תקור: 2017, נוסח NOS Nieuws, מה שיש בו לבן ודברים אחרים סביב הבחירות, 2017

פתק הצבעה בבלגיה, בחירות 2024, מחוז לימבורג

KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS KIESKRING LIMBURG

9 JUNI 2024

Verkiezing van 12 volksvertegenwoordigers

1	VLAMIS BELANG	Open Vid	3	Open Vid	9	Voorruit	10	N-VA	15	GROEN	16	cd&v	17	Voor U	19	Partij BLANCO	20	BELGIE-BIJZ					
1	Wouter Aerts	1	Congruente Schaafsma	1	De Witte Binn	1	Van der Stroom	1	Geertjan De Vrijs	1	Fabrice Huybrechts	1	Hugak Dierckx	1	Martine Jans	1	Brysonne Francis						
2	Wouter Frenck	2	Ursula Laurance	2	Thomas Alaert	2	Wouter Peters	2	Wouter De Vrijs	2	Wouter Schaafsma	2	Wouter Dierckx	2	Wouter Jans	2	Wouter Jans						
3	Wouter Dierckx	3	Schuyten Jans	3	Jans Els	3	Wouter Peters	3	Wouter De Vrijs	3	Wouter Schaafsma	3	Wouter Dierckx	3	Wouter Jans	3	Wouter Jans						
4	Patrick Willems	4	Wouter Jans	4	Geertjan De Vrijs	4	Wouter Peters	4	Wouter De Vrijs	4	Wouter Schaafsma	4	Wouter Dierckx	4	Wouter Jans	4	Wouter Jans						
5	Wouter Dierckx	5	Wouter Jans	5	Wouter Peters	5	Wouter Peters	5	Wouter De Vrijs	5	Wouter Schaafsma	5	Wouter Dierckx	5	Wouter Jans	5	Wouter Jans						
6	Wouter Jans	6	Wouter Peters	6	Wouter Peters	6	Wouter Peters	6	Wouter De Vrijs	6	Wouter Schaafsma	6	Wouter Dierckx	6	Wouter Jans	6	Wouter Jans						
7	Wouter Peters	7	Wouter Peters	7	Wouter Peters	7	Wouter Peters	7	Wouter De Vrijs	7	Wouter Schaafsma	7	Wouter Dierckx	7	Wouter Jans	7	Wouter Jans						
8	Wouter Jans	8	Wouter Peters	8	Wouter Peters	8	Wouter Peters	8	Wouter De Vrijs	8	Wouter Schaafsma	8	Wouter Dierckx	8	Wouter Jans	8	Wouter Jans						
9	Wouter Peters	9	Wouter Peters	9	Wouter Peters	9	Wouter Peters	9	Wouter De Vrijs	9	Wouter Schaafsma	9	Wouter Dierckx	9	Wouter Jans	9	Wouter Jans						
10	Wouter Jans	10	Wouter Peters	10	Wouter Peters	10	Wouter Peters	10	Wouter De Vrijs	10	Wouter Schaafsma	10	Wouter Dierckx	10	Wouter Jans	10	Wouter Jans						
11	Wouter Peters	11	Wouter Peters	11	Wouter Peters	11	Wouter Peters	11	Wouter De Vrijs	11	Wouter Schaafsma	11	Wouter Dierckx	11	Wouter Jans	11	Wouter Jans						
12	Wouter Jans	12	Wouter Peters	12	Wouter Peters	12	Wouter Peters	12	Wouter De Vrijs	12	Wouter Schaafsma	12	Wouter Dierckx	12	Wouter Jans	12	Wouter Jans						
OPVOLGERS				OPVOLGERS				OPVOLGERS				OPVOLGERS				OPVOLGERS				OPVOLGERS			
1	Wouter Jans	1	Wouter Peters	1	Wouter Peters	1	Wouter Peters	1	Wouter De Vrijs	1	Wouter Schaafsma	1	Wouter Dierckx	1	Wouter Jans	1	Wouter Jans						
2	Wouter Peters	2	Wouter Peters	2	Wouter Peters	2	Wouter Peters	2	Wouter De Vrijs	2	Wouter Schaafsma	2	Wouter Dierckx	2	Wouter Jans	2	Wouter Jans						
3	Wouter Jans	3	Wouter Peters	3	Wouter Peters	3	Wouter Peters	3	Wouter De Vrijs	3	Wouter Schaafsma	3	Wouter Dierckx	3	Wouter Jans	3	Wouter Jans						
4	Wouter Peters	4	Wouter Peters	4	Wouter Peters	4	Wouter Peters	4	Wouter De Vrijs	4	Wouter Schaafsma	4	Wouter Dierckx	4	Wouter Jans	4	Wouter Jans						
5	Wouter Jans	5	Wouter Peters	5	Wouter Peters	5	Wouter Peters	5	Wouter De Vrijs	5	Wouter Schaafsma	5	Wouter Dierckx	5	Wouter Jans	5	Wouter Jans						
6	Wouter Peters	6	Wouter Peters	6	Wouter Peters	6	Wouter Peters	6	Wouter De Vrijs	6	Wouter Schaafsma	6	Wouter Dierckx	6	Wouter Jans	6	Wouter Jans						
7	Wouter Jans	7	Wouter Peters	7	Wouter Peters	7	Wouter Peters	7	Wouter De Vrijs	7	Wouter Schaafsma	7	Wouter Dierckx	7	Wouter Jans	7	Wouter Jans						

מקור: הממשלה הפדרלית הבלגית, פורסל בחירות 2024.

פתק הצבעה בסלובקיה, בחירות 2023, SMER – Social Democracy רשימת

75. Richard Kmeť, PhD., 48 r., hlavný kontrolór mesta, Vefkė Dvorník
76. František Friala, 68 r., podnikateľ, Malacky
77. Milan Panáček, Ing., 46 r., starosta obce, Dohňany
78. Luboš Martinák, Ing., 65 r., dôchodca, Medzilaborce
79. Martina Oroľinová, Ing., 39 r., projektová manažérka, Zvolen
80. Milan Miháľik, Ing., 68 r., konateľ spoločnosti, Červeník
81. Ján Kadera, Ing., 65 r., primátor, Námestovo
82. Peter Vofanský, Ing., 40 r., projektový manažér, Nacina Ves
83. Adam Nociar, JUDr., MPH, 37 r., vedúci odboru, Bratislava
84. Dasa Durianová, 61 r., podnikateľka, Kozárovce
85. Pavol Draganá, Mgr., 40 r., štátny zamestnanec, Turčianky
86. Ladislav Magyar, Mgr., 54 r., odborný pracovník, Sabinov
87. Ján Krúšpán, Ing., 66 r., lesník, Trstená
88. Ondrej Bafia, Mgr., 39 r., učiteľ, Mokrá Lúka
89. Viliam Kochajda, 33 r., koordinátor výroby, Hrnčiarovce nad Parnou
90. Juraj Dral, 56 r., konateľ firmy, Kluknava
91. Peter Mikloš, JUDr., 43 r., právnik, Bratislava
92. Kvetoslava Hejbalová, PhD., 68 r., dôchodkyňa, Nové Mesto nad Váhom
93. Peter Goga, 48 r., konateľ spoločnosti, Vranov nad Topľou
94. Lenka Hlavatá Šebová, Mgr., PhD., 40 r., riaditeľka odboru, Brezno
95. Mikuláš Gregor, PaedDr., MPH, 51 r., riaditeľ, Rožňava
96. Peter Mozolík, PhD. Mgr., 58 r., starosta obce, Kotešová
97. Stefan Kubik, JUDr., 60 r., primátor mesta, Vrbové
98. František Kašický, AMB. PhD. Mgr., PhD., MBA, LL.M., 54 r., starosta obce, Častá
99. Marek Oremus, Ing., 60 r., riaditeľ firmy, Šurany
100. Lubomír Červeňák, Ing., 60 r., manažér, Prešov
101. Mária Hajšová, Ing., PhD., 62 r., zástupkyňa primátora mesta, Bánovce nad Bebravou
102. Katarína Hermeliová, 52 r., riaditeľka, Košice
103. Martina Camberová, Mgr., 37 r., právnička, Ružomberok
104. Miroslav Malatínec, 42 r., starosta obce, Buzitka
105. Vladimír Fiala, 40 r., riadiaci pracovník prevádzkoveho úseku, Šaštín – Stráže
106. Jozef Mračna, Ing., 68 r., živnostník, Malacky
107. Milan Galaba, Mgr., 59 r., riaditeľ školy, Zlaté Moravce
108. Dominika Kulichová, Ing., 29 r., operátorka linky 112, Horná Súča
109. Juraj Jackuliak, Ing., 54 r., poľnohospodársky inžinier, Jánovce
110. Miroslav Kovalčík, Ing., 60 r., manažér exteriérov a bytového fondu, Turčianske Teplice
111. Radoslav Rajčan, 44 r., robotník, Hlínik nad Hronom
112. Michal Semeš, PhD., 42 r., konateľ spoločnosti, Spišská Nová Ves
113. Lukáš Luknár, Ing., 24 r., asistent poslanca národnej rady, Galanta
114. Božena Reingraberová, 59 r., učtovníčka, Dunajská Lužná
115. Ján Lenický, 50 r., živnostník, Horná Kráľová
116. Eva Holbová, 49 r., starostka obce, Mikušovce
117. Daniel Gavulič, Mgr., 43 r., štátny zamestnanec, Humenné
118. Richard Šmida, JUDr., 51 r., právnik, Košice
119. Lubomír Bahleda, Mgr., 61 r., manažér, Látky
120. František Jedínák, 71 r., dôchodca, Sedliacka Dubová
121. Rudolf Matejčík, Ing., 62 r., inžinier dopravných stavieb, Veľké Blahovo
122. Lucia Veselská, Ing., 44 r., podnikateľka, expertka na verejné obstarávanie, eurofondy a podporu malých a stredných podnikateľov, Bratislava
123. Jozef Jankovič, Mgr., 51 r., starosta obce, Rumanová
124. Peter Podmajerský, 46 r., obchodno-technický manažér, Mýjava
125. Štefan Kocur, Mgr., 51 r., administratívny pracovník, Svidník
126. Marián Siekela, RNDr., 63 r., dôchodca, Krupina
127. Igor Liška, Ing., 42 r., riaditeľ spoločnosti, Žilina
128. Michal Galan, Ing., 41 r., asistent poslanca národnej rady, Michalovce
129. Michal Hanic, 35 r., manažér, Trnava
130. Dávid Šipoš, Mgr., 43 r., riaditeľ, Vinohrady
131. Rastislav Juhár, Ing., 50 r., administratívny pracovník, Levice
132. Dávid Cigánik, Mgr., MBA, 36 r., projektový manažér, Prievidza
133. Lubomír Komara, Bc., 51 r., štátny zamestnanec – príslušník finančnej správy, Levoča
134. Pavol Čičmanec, 50 r., vedúci strediska, Hradište
135. Eleonóra Rudinská, PaedDr., 60 r., riaditeľka organizácie, Turzovka
136. Štefan Papuga, MVDr., 57 r., znalec, Čaña
137. Peter Marek, 47 r., živnostník, Drahovce
138. Martin Doboš, PhD., 67 r., starobný dôchodca, Senec
139. Iveta Rajčániová, Mgr., 57 r., riaditeľka školy, Nové Zámky
140. Pavol Gelo, 40 r., starosta obce, Zubík
141. Jozef Krochta, Ing., 58 r., živnostník, Šarišské Čierne
142. Lenka Sláviková, Mgr., 40 r., starostka obce, Turčianske Kľačany
143. Štefan Sulek, Ing., 53 r., manažér metodického riadenia, Preňčov
144. Luděk Hamšík, MVDr., 59 r., starosta obce, Bežovce
145. Martin Tesár, 44 r., koordinátor logistiky, Hlohovec
146. Milan Moric, Mgr., 48 r., podnikateľ, Pernek
147. Roman Romančík, RNDr., 53 r., konateľ spoločnosti, Brezno
148. Michal Ušiak, 52 r., starosta obce, Pružina
149. Peter Kandrač, 42 r., živnostník, Lipany
150. Artur Bekmatov, Mgr., PhD., 33 r., publicista, predseda politickej hnutia, Nitra

Voľba pošťou ✉

Voľba poštou ✉

SMER – SOCIÁLNA DEMOKRACIA

מקור: אחר משרד הפנים הסלובקי.

HLASOVACÍ LÍSTOK

Číslo kandidátnej listiny: **16**

SMER – SOCIÁLNA DEMOKRACIA

Kandidáti pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 30. 9. 2023

1. **Robert Fico**, doc. JUDr., CSc., 59 r., poslanec národnej rady, Bratislava
2. **Juraj Blánár**, Ing., 57 r., poslanec národnej rady, Žilina
3. **Luboš Blaha**, PhD., 43 r., poslanec národnej rady, Bratislava
4. **Richard Takáč**, Ing., 41 r., poslanec národnej rady, Prievidza
5. **Ladislav Kamenický**, Ing., 52 r., poslanec národnej rady, Bratislava
6. **Erik Kaliňák**, Mgr., 32 r., kreatívny manažér, Bratislava
7. **Robert Kaliňák**, JUDr., 52 r., advokát, Bratislava
8. **Jaroslav Baška**, Ing., 48 r., poslanec národnej rady a predsedu samosprávneho kraja, Dohňany
9. **Tibor Gašpar**, gen. v. v. PaedDr., 61 r., bezpečnostný konzultant, Nitra
10. **Marián Saloň**, Ing., PhD., 46 r., poslanec národnej rady, Stará Ľubovňa
11. **Viliam Zahorčák**, 64 r., poslanec národnej rady, Michalovce
12. **Marián Kéry**, Mgr., 45 r., poslanec národnej rady, Zlaté Moravce
13. **Peter Suca**, PaedDr., 55 r., poslanec národnej rady, Nová Lesná
14. **Augustín Hambálek**, Ing., 66 r., poslanec národnej rady, Trnava
15. **Ján Richter**, JUDr., 66 r., poslanec národnej rady, Nitra
16. **Jozef Ježik**, MUDr., 56 r., lekár, Zvolen
17. **Ján Kvorča**, 68 r., krajský predseda, Blatnica
18. **Juraj Gedra**, JUDr., 37 r., právnik, Bratislava
19. **Boris Susko**, JUDr., PhD., 53 r., poslanec národnej rady, Ivanka pri Dunaji
20. **Ján Mažgút**, Mgr., 41 r., hovorca, Bratislava
21. **Dušan Jarjabek**, doc. Mgr. art, 70 r., poslanec národnej rady, Bratislava
22. **Igor Choma**, Ing., 59 r., manažér, Žilina
23. **Ján Podmanický**, PhD., JUDr., PhD., 46 r., poslanec národnej rady, starosta, Stará Bystrica
24. **Jozef Habánik**, doc. Ing., PhD., 47 r., poslanec národnej rady, Trenčín
25. **Igor Melicher**, Mgr., 30 r., politický analytik, Poltár
26. **Vladimír Faič**, RSDr., 75 r., poslanec národnej rady, Prašice
27. **Dušan Muňko**, Ing., 79 r., dôchodca, Bratislava
28. **Anton Stredák**, PaedDr., 60 r., poslanec národnej rady, Nitra
29. **Lubomír Vážny**, Ing., 66 r., poslanec národnej rady, Banská Bystrica
30. **Daniél Karas**, Mgr., 48 r., riaditeľ spoločnosti, Banská Bystrica
31. **František Petro**, Ing., 62 r., starosta obce, Ploské
32. **Vladimír Baláz**, MUDr., PhD., 65 r., lekár, Banská Bystrica
33. **Jana Valová**, PhDr., 58 r., poslankyňa národnej rady, Humenné
34. **Dušan Galis**, Mgr., 73 r., poslanec národnej rady, Bratislava
35. **Zuzana Matejčiková**, Ing., 27 r., živnostníčka, Patince
36. **Marcela Čavojevová**, Mgr., 50 r., živnostníčka, Nitra
37. **Stanislav Kubánek**, Ing., 72 r., poslanec národnej rady, Prešov
38. **Martín Nemky**, Ing., MBA, 43 r., poslanec národnej rady, Nitra
39. **Jozef Valocký**, MUDr., 66 r., poslanec národnej rady, Galanta
40. **Michal Stučka**, Mgr., 47 r., asistent poslancu, expert pri projektoch v sociálnej oblasti, Bratislava
41. **Jozef Smatana**, Ing., 60 r., majster cestmajsterstva, Považská Bystrica
42. **Justín Sedláč**, JUDr., 68 r., olympionik na dôchodku, Pezínok
43. **Andrej Sitkár**, Ing., 53 r., referent dopravy, Košice
44. **Ivan Hazucha**, Ing., 53 r., vedúci prevádzky, Rimavská Sobota
45. **Boleslav Lešo**, MVDr., PhD., 57 r., riaditeľ, Baškovce
46. **Michal Lukša**, Mgr., MBA, 61 r., projektový manažér, Snina
47. **Igor Válek**, Ing., 45 r., kontrolór, Trnava
48. **Zuzana Plevíková**, Mgr., 32 r., hlavná radkyňa, Hôrka nad Váhom
49. **Jaroslav Mego**, 59 r., starosta obce, Drietoma
50. **Michal Kapuš**, Ing., 43 r., konateľ mestského kultúrneho strediska, Bánov nad Bebravou
51. **Pavol Goga**, PaedDr., 60 r., riaditeľ strednej školy, Topoľčany
52. **Peter Sokol**, Ing., 64 r., projektový manažér, Stará Ľubovňa
53. **Richard Glick**, JUDr., 30 r., právnik – štátny rada, Košice
54. **Ján Horváth**, Ing., 68 r., starosta, Chľmčica
55. **Jozef Kačmár**, Ing., 54 r., starosta obce, Tisnec
56. **Vladimír Macáček**, Ing., 65 r., administratívny pracovník, Kysucké Nové Mesto
57. **Kamil Danko**, 63 r., starobný dôchodca, Žarnovica
58. **Branislav Rusiňák**, Ing., 35 r., agronóm, Spišská Nová Ves
59. **Martin Gonsenica**, Mgr., 51 r., asistent poslancu národnej rady, Dupln
60. **Peter Flamik**, Mgr., 49 r., starosta obce, Priežka
61. **Peter Jurga**, PhDr., 40 r., riaditeľ základnej školy, Čadca
62. **Róbert Orság**, Ing., 41 r., riaditeľ, Prievidza
63. **Július Hajdu**, Ing., 62 r., štátny zamestnanec, Zemplínske Hradište
64. **Jozef Matia**, Mgr. Be., 40 r., viceprimátor, Kežmarok
65. **Jozef Čuper**, Mgr., 48 r., riaditeľ školy, Veľký Kríž
66. **Marián Kovačöcy**, PaedDr., Ing., 64 r., manažér, Trnava
67. **Bibiana Pánšová**, 51 r., farmaceutická laborantka, Martin
68. **Oľga Naehmannová**, Mgr., PhD., 60 r., vysokoškolská pedagógička, Bratislava
69. **František Mrázik**, Ing., 62 r., živnostník, Žihárec
70. **Jozef Kajkoš**, 42 r., podnikateľ, Trebišov
71. **Rastislav Čepák**, Be., 47 r., starosta obce, Košecké Podhradie
72. **Martin Jutka**, Mgr., 42 r., vedúci pracovník, Bardejov
73. **Luboš Racko**, JUDr., PhD., LL.M., 68 r., advokát, Liptovský Ján
74. **Viliam Hláčik**, 61 r., konateľ spoločnosti, Brezno

Voľba pošťou ✉

Pokračovanie na druhej strane

רשימת המקורות

אטמור, ניר (2010). שיטות לבחירת בתי נבחרים דמוקרטיים. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

בלאנדר, דנה ושמיר-בורר, ערן (2024). רוב הציבור תומך בהקמת ועדת חקירה ממלכתית לחקירת אירועי שבעה באוקטובר. אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

גדרון, נעם, רהט, גדעון ושמיר, מיכל (2025). מבוא. בתוך רהט, גדעון, גדרון נעם ושמיר מיכל (עורכים). הבחירות בישראל: 2022 (עמ' 15-40). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

גוטמן, מתן, סרי לוי, ארז, בן שימול, אייל ווקסלר, שהם (2022). הצעות לשינויים בשיטת הממשל. המרכז להעצמת האזרח.

דיסקין, אברהם ונבון, עמנואל (2016). תיקונים בשיטת הבחירות והממשל: חיזוק המשילות והייצוגיות. פורום קהלת למדיניות.

הרמן, תמר, יוחנני, ליאור, קפלן, ירון וספוז'ניקוב, אינה אורלי (2024). מדד הדמוקרטיה הישראלית 2024. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

הרמן, תמר, ענבי, אור, קפלן, ירון וספוז'ניקוב אינה אורלי (2021). מדד הדמוקרטיה הישראלית 2021. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ועדת הנשיא. (2007). דוח ועדת נשיא המדינה לבחינת מבנה הממשל בישראל.

טהון אשכנזי, ענת (2025). לקראת יום הנשים הבינלאומי: סקר מיוחד של המכון הישראלי לדמוקרטיה על ייצוג נשים במוקדי קבלת החלטות. אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה.

כהן, עמיחי (2018). פסקת ההתגברות: איזונים ובלמים של המוסדות הפוליטיים ומערכת המשפט. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

סגל, עופר (2023). החתימה החוקתית של פופוליסטים בשלטון [עבודת גמר מחקרית (תזה)]. אוניברסיטת רייכמן.

פלסנר, יוחנן ורהט, גדעון (2015). **תכנית לתיקון שיטת הממשל בישראל**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פלסנר, יוחנן, רהט, גדעון ושפירא, אסף (2019). **מתקנים את שיטת הממשל: ישראל חוזרת לשני גושים**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרידברג, חן ואטמור, ניר (2013). שיטת בחירות יחסית אזורית. בתוך רהט, גדעון, ברנע, שלומית, פרידברג, חן וקניג, עופר (עורכים), **תיקון שיטת הממשל בישראל** (עמ' 60-113). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

פרידברג, חן, אטמור, ניר וקנפלמן, אנה (2013). שיטות בחירות רשימתיות סגורה, פתוחה למחצה ופתוחה. בתוך רהט, גדעון, ברנע, שלומית, פרידברג, חן וקניג, עופר (עורכים), **תיקון שיטת הממשל בישראל** (עמ' 46-59). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

קניג, עופר (2012). שיטת הפריימריז בישראל אחרי עשרים שנה: מאזן ביניים. **המרחב הציבורי**, 7, 131-154.

קניג, עופר, רהט, גדעון וחזן, ראובן (2004). האימוץ והביטול של הבחירה הישירה לראשות הממשלה ותוצאותיהם הפוליטיות. בתוך אריאן, אשר ושמיר, מיכל (עורכים), **הבחירות בישראל 2003** (עמ' 53-90). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

רהט, גדעון (2022). פרסונליזציה ופרסונליזם בבחירות 2019-2021: שיא נוסף של פוליטיקה אישית? בתוך שמיר, מיכל ורהט, גדעון (עורכים), **הבחירות בישראל 2019-2021** (עמ' 87-120). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

רהט, גדעון, קניג, עופר ושפירא, אסף (2021). שיקום המפלגות בישראל. בתוך שפירא, אסף, קניג, עופר ורהט, גדעון (עורכים), **שיקום המפלגות בישראל** (עמ' 13-59). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שוגרט, מחיו ס' (2013). רפורמה פוליטית-מוסדית בישראל: מבט השוואתי. בתוך רהט, גדעון, ברנע, שלומית, פרידברג, חן וקניג, עופר (עורכים), **תיקון שיטת הממשל בישראל** (עמ' 678-701). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שטרית, שמעון, ניסים, משה, שטרית, מאיר, נהון, קרין, טמיר, מיכל והברמן, איתן (2024). **ממשל נאמן: דין וחשבון הוועדה לתיקוני ממשל**. המרכז להעצמת האזרח.

שפירא, אסף (2019). חיזוק הקשר בין הציבור לנבחריו. **אתר המכון הישראלי לדמוקרטיה**.

שפירא, אסף (2022). רשימות משותפות בפוליטיקה הישראלית. בתוך טמיר, מיכל ורהט, גדעון (עורכים), **הבחירות בישראל: 2019-2021** (עמ' 323-354). המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שפירא, אסף, קניג, עופר ורהט, גדעון (עורכים) (2021). **שיקום המפלגות בישראל**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

שפירא, אסף, קניג, עופר, פרידברג, חן ואיצקוביץ'-מלכה, רעות (2013). **ייצוג נשים בפוליטיקה: ישראל במבט השוואתי**. המכון הישראלי לדמוקרטיה.

André, Audrey, & Depauw, Sam (2017). Electoral systems and roles in the legislative arena. In Erik S. Herron, Robert J. Pekkanen, & Matthew S. Shugart (Eds.), *The Oxford Handbook of Electoral Systems* (pp. 321-344). Oxford Academic.

André, Audrey, Freire, André, & Papp, Zsófia (2014). Electoral rules and legislators' personal vote-seeking. In Kris Deschouwer & Sam Depauw (Eds.), *Representing the people: A survey among members of statewide and substate Parliaments* (pp. 87-109). Oxford University Press.

André, Audrey, Wauters, Bram, & Pilet, Jean-Benoit (2012). It's not only about lists: Explaining preference voting in Belgium. *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 22(3), 293–313.

Amitai, Yair (2024). The activists who divide us: A cross-country analysis of party activists' influence on polarization and representation. *Comparative Political Studies*, 57(3), 453–485.

Balmas, Meital, Rahat, Gideon, Sheaffer, Tamir, & Shenhav, Shaul (2014). Two routes to personalized politics: Centralized and decentralized personalization. *Party Politics*, 20(1), 37–51.

Beblavý, Miroslav, & Veselkova, Marcela (2014). Preferential voting and the party-electorate relationship in Slovakia. *Party Politics*, 20(4), 521–532.

Blom-Hansen, Jens, Elklit, Jørgen, Serritzlew, Søren, & Villadsen, Louise Riis (2016). Ballot position and election results: Evidence from a natural experiment. *Electoral Studies*, 44, 172–183.

Bol, Damian, Blais, André, Gillard, Xavier, Nunez Lopez, Lidia, & Pilet, Jean-Benoit (2018). Voting and satisfaction with democracy in flexible-list PR. *Electoral Studies*, 56, 23–34.

Bosch, Agusti, & Orriols, Lluís (2014). Ballot structure and satisfaction with democracy. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 24(4), 493–511.

Bouteca, Nicolas, Smulders, Jef, Maddens, Bart, Devos, Carl, & Wauters, Bram (2019). A fair day's wage for a fair day's work? Exploring the connection between the parliamentary work of MPs and their electoral support. *The Journal of Legislative Studies*, 25(1), 44–65.

Bräuningner, Thomas, Brunner, Martin, & Däubler, Thomas (2012). Personal vote-seeking in flexible list systems: How electoral incentives shape Belgian MPs' bill initiation behaviour. *European Journal of Political Research*, 51(5), 607–645.

Bräuningner, Thomas, Däubler, Thomas, Huber, Robert, & Rudolph, Lukas (2022). How open lists undermine the electoral support of cohesive parties. *British Journal of Political Science*, 52(4), 1931–1943.

Bräuningner, Thomas, Däubler, Thomas, & Pilet, Jean-Benoit (2024). Candidate visibility, voter knowledge, and the incumbency advantage in preferential-list PR. *Party Politics*, 30(1), 61–72.

Bulletin 60. (2024). *Elections 2024: What you need to know before voting on 9 June*. Bulletin 60.

Carey, John M., & Shugart, Matthew S. (1995). Incentives to cultivate a personal vote: A rank ordering of electoral formulas. *Electoral Studies*, 14(4), 417–439.

Crisp, Brian F., Olivella, Santiago, Malecki, Michael, & Sher, Mindy (2013). Vote-earning strategies in flexible list systems: Seats at the price of unity. *Electoral Studies*, 32(4), 658–669.

Crutzen, Benoit S. Y., Konishi, Hideo, & Sahuguet, Nicolas (2024). The best at the top? Candidate ranking strategies under closed list proportional representation. *Political Science Research and Methods*, 12(4), 706–728.

Däubler, Thomas, Christensen, Love, & Linek, Lukáš (2018). Parliamentary activity, re-selection and the personal vote: Evidence from flexible-list systems. *Parliamentary Affairs*, 71(4), 930–949.

Devroe, Robin (2019). A woman's place? An experimental study on the interaction of gender and list-position cues in a system with gender quota. *Journal of Women, Politics & Policy*, 40(4), 522–542.

Diaz, Mercedes Mateo (2005). *Representing Women? Female Legislators in West European Parliaments*. ECPR Press.

Dodeigne, Jérémy, & Pilet, Jean-Benoit (2021). Centralized or decentralized personalization? Measuring intra-party competition in open and flexible list PR systems. *Party Politics*, 27(2), 234–245.

Dodeigne, Jérémy, & Pilet, Jean-Benoit (2025). Complexity of vote and paradox of choice for candidates' support: A worldwide analysis of list PR systems with preference voting (1994–2023). In *Political science group's research seminar* (pp. 1–21).

Druviete, Inese, & Selga, Ēriks Kristians (2023). The election law in Latvia, Estonia, and Lithuania. In David Schultz & Jurij Toplak (Eds.), *Routledge Handbook of election law* (pp. 235–246). Routledge.

DutchNews. (2024, March 11). *Giant Dutch ballot paper replaced by A3 format in trial*. DutchNews.

Farrell, David M., & McAllister, Ian (2006). Voter satisfaction and electoral systems: Does preferential voting in candidate-centred systems make a difference? *European Journal of Political Research*, 45(5), 723-749.

Folke, Olle, & Rickne, Johanna (2020). Who wins preference votes? An analysis of party loyalty, ideology, and accountability to voters. *Journal of Theoretical Politics*, 32(1), 11-35.

Folke, Olle, Persson, Torsten, & Rickne, Johanna (2016). The primary effect: Preference votes and political promotions. *American Political Science Review*, 110(3), 559-578.

Frantz, Erica, Kendall-Taylor, Andrea, Nietzsche, Carisa, & Wright, Joseph (2021). How personalist politics is changing democracies. *Journal of Democracy*, 32(3), 94-108.

Frantz, Erica, Kendall-Taylor, Andrea, & Wright, Joseph. (2024). *The origins of elected strongmen: How personalist parties destroy democracy from within*. Oxford University Press.

Galnoor, Itzhak, & Blander, Dana (2018). *The handbook of Israel's political system*. Cambridge University Press.

Gidron, Noam, Margalit, Yotam, Sheffer, Lior, & Yakir, Itamar (2023). Who supports democratic backsliding? Evidence from Israel. *OSF Preprints*, 19, 1-47.

Golder, Sona N., Stephenson, Laura B., Van der Straeten, Karine, Blais, André, Bol, Damien, Harfst, Philipp, & Laslier, Jean-François (2017). Votes for women: Electoral systems and support for female candidates. *Politics & Gender*, 13(1), 107-131.

Haggard, Stephan, & Kaufman, Robert (2021). The anatomy of democratic backsliding. *Journal of Democracy*, 32(4), 27-41.

Hazan, Reuven Y. (1999). Constituency interests without constituencies: The geographical impact of candidate selection on party organization and legislative behavior in the 14th Israeli Knesset, 1996-1999. *Political Geography*, 18(7), 791-811.

Hazan, Reuven Y., & Rahat, Gideon (2010). *Democracy within parties: Candidate selection methods and their political consequences*. Oxford University Press.

Hangartner, Dominik, Ruiz, Nelson, & Tukiainen, Janne (2019). Open or closed? How list type affects electoral performance, candidate selection, and campaign effort. *VATT Institute for Economic Research Working Papers*, 120. Available at SSRN.

IBZ (2025). [Verkiezingsuitslagen](#).

Isotalo, Veikko, Mattila, Mikko, & Von Schoultz, Åsa (2020). Ideological mavericks or party herd? The effect of candidates' ideological positions on intra-party success. *Electoral Studies*, 67, 102187.

Karlsen, Rune, Lütz, Georg, & Öhberg, Patrik (2020). Candidate campaigns in comparative perspective. In Lieven De Winter, Rune Karlsen, & Hermann Schmitt (Eds.), *Parliamentary candidates between voters and parties: A comparative perspective* (pp. 78-96). Routledge.

Karvonen, Lauri, ed. (2011). *Personal representation: the neglected dimension of electoral systems*. ECPR Press.

Karvonen, Lauri (2004). Preferential voting: Incidence and effects. *International Political Science Review*, 25(2), 203–226.

Katz, Richard S. (1986). Intraparty preference voting. In Bernard Grofman & Arend Lijphart (Eds.), *Electoral laws and their political consequences* (pp. 85–103). Agathon.

Kselman, Daniel M. (2020). Public goods equilibria under closed- and open-list proportional representation. *Journal of Theoretical Politics*, 32(1), 112–142.

Lawless, Jennifer L., & Fox, Richard L. (2010). *It still takes a candidate: Why women don't run for office*. Cambridge University Press.

Linek, Lukáš, & Škvrňák, Michael (2025). Media effects on preferential voting in a flexible-list PR system. *Acta Politica*.

Marcinkiewicz, Kamil, & Stegmaier, Mary (2015). Ballot position effects under compulsory and optional preferential-list PR electoral systems. *Political Behavior*, 37, 465–486.

May, John D. (1973). Opinion structure of political parties: The special law of curvilinear disparity. *Political Studies*, 21(2), 135–151.

Müller, Wolfgang C. (2005). Austria: A complex electoral system with subtle effects. In Michael Gallagher & Paul Mitchell (Eds.), *The politics of electoral systems* (pp. 396–416). Oxford University Press.

Negri, Margherita (2018). Preferential votes and minority representation in open list proportional representation systems. *Social Choice and Welfare*, 50(2), 281–303.

Passarelli, Gianluca (2020). *Preferential voting systems*. Springer International Publishing.

Papp, Zsófia (2022). The indirect effect of electoral rules on citizens' satisfaction with democracy: A comparative study. *Swiss Political Science Review*, 28(1), 1–20.

Pedersen, Helene Helboe, & Kjær, Ulrik (2024). How institutions do (not) contain personalized politics: Centralized personalization in a decentralized electoral system. *Democratization*, 1–22.

Poguntke, Thomas, & Webb, Paul (2005). The presidentialization of politics in democratic societies: A framework for analysis. *The presidentialization of politics: A comparative study of modern democracies*, 1, 1–25.

Poguntke, Thomas, Scarrow, Susan, & Webb, Paul (2017). Political party database version 1a.3 (2017 update). Harvard Dataverse, V1.

Power, Sam (2020). Great Britain and Denmark: Party funding regimes and accounts. In *Party funding and corruption* (pp. 71–107). Springer International Publishing.

Put, Gert-Jan, Smulders, Jef, & Maddens, Bart (2021). Party nomination strategies in flexible-list systems: Do preference votes matter for realistic list positions? *Party Politics*, 27(2), 376–382.

Rahat, Gideon, & Shapira, Assaf (2017). An intra-party democracy index: Theory, design and a demonstration. *Parliamentary Affairs*, 70(1), 84–110.

Rahat, Gideon, & Friedberg, Chen (2024). Collegial democracy versus personal democracy. In Chen Friedberg & Gideon Rahat (Eds.), *Collegial democracy versus personal democracy*. Routledge.

Rahat, Gideon, & Kenig, Ofer (2018). *From party politics to personalized politics? Party change and political personalization in democracies*. Oxford University Press.

Rahat, Gideon, & Sheaffer, Tamir (2007). The personalization(s) of politics: Israel, 1949–2003. *Political Communication*, 24(1), 65–80.

Rahat, Gideon, & Zamir, Shahaf (forthcoming). Personal politics in the eyes of the public.

Renwick, Alan, & Pilet, Jean-Benoit (2016). *Faces on the ballot: The personalization of electoral systems in Europe*. Oxford University Press.

Renwick, Alan, & Pilet, Jean-Benoit (2018). Personalization, personalism and electoral systems. In William P. Cross, Richard S. Katz, & Scott Pruyers (Eds.), *The personalization of democratic politics and the challenge for political parties* (pp. 19–38). ECPR Press.

Republic of Slovenia (2007). Political parties act (ZPolS-D) [PDF document, English translation]. Unpublished manuscript. *ACE Electoral Knowledge Network*.

Riera, Pedro, & Cantú, Francisco (2022). Electoral systems and ideological voting. *European Political Science Review*, 14(4), 463–481.

Rudolph, Lukas, & Däubler, Thomas (2016). Holding individual representatives accountable: The role of electoral systems. *The Journal of Politics*, 78(3), 746–762.

Sanz, Carlos (2015). The effect of electoral systems on voter turnout: Evidence from a natural experiment. *Political Science Research and Methods*, 5(4), 689–710.

Scarrow, Susan (2014). *Beyond party members: Changing approaches to partisan mobilization*. Oxford University Press.

Shapira, Assaf, Kenig, Ofer, Fuchs, Amir, & Heiman, Asaf (2025). No voice: The lack of voting opportunities in Israeli democracy. *Israel Democracy Institute Website*.

Shomer, Yael (2017). The conditional effect of electoral systems and intraparty candidate selection processes on parties' behavior. *Legislative Studies Quarterly*, 42(1), 63–96.

Shugart, Matthew S. (2005). Comparative electoral systems research: The maturation of a field and new challenges ahead. In Michael Gallagher & Paul Mitchell (Eds.), *The politics of electoral systems* (pp. 25–56). Oxford University Press.

Shugart, Matthew S. (2021). The electoral system of Israel. In Reuven Y. Hazan, Alan Dowty, Menachem Hofnung, & Gideon Rahat (Eds.), *The Oxford handbook of Israeli politics and society* (pp. 331–349). Oxford University Press.

Shugart, Matthew S., Valdini, Melody E., & Suominen, Kati (2005). Looking for locals: Voter information demands and personal vote-earning attributes of legislators under proportional representation. *American Journal of Political Science*, 49(2), 437–449.

Smrek, Michal (2023). Mavericks or loyalists? Popular ballot jumpers and party discipline in the flexible-list PR context. *Political Research Quarterly*, 76(1), 323–336.

Söderlund, Peter (2016). Candidate-centred electoral systems and change in incumbent vote share: A cross-national and longitudinal analysis. *European Journal of Political Research*, 55(2), 321–339.

Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden (2024). Model P 22-1: Proces-verbaal van de uitslag van de verkiezing van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Štatistického úradu SR (2023). Prednostné hlasy pre kandidátov na poslancov.

Stegmaier, Mary, Linek, Lukáš, & Marcinkiewicz, Kamil (2024). Heterogeneity in the effects of resources, proximity, and identity on preference voting in PR systems. *East European Politics*, 40(2), 239–255.

Strøm, Kaare (2000). Delegation and accountability in parliamentary democracies. *European Journal of Political Research*, 37(3), 261–290.

Tromborg, Mathias Wessel, & Scwindt-Bayer, Leslie A. (2020). A clarity model of district representation: District magnitude and pork priorities. *Legislative Studies Quarterly*, 47(1), 35–52.

Tuttnauer, Or, & Rahat, Gideon (2023). Servants of two (or more) masters: Accounting for the complexity of intraparty candidate selection methods. *Party Politics*, 29(1), 185–192.

Valdini, Melody Ellis (2012). A deterrent to diversity: The conditional effect of electoral rules on the nomination of women candidates. *Electoral Studies*, 31(4), 740–749.

Van Erkel, Patrick F. A. (2021). The odd one out: The influence of ideological positioning on individual electoral success. *Party Politics*, 29(1), 1–12.

Van Holsteyn, Joop J. M., & Andeweg, Rudy B. (2010). Demoted leaders and exiled candidates: Disentangling party and person in the voter's mind. *Electoral Studies*, 29(4), 628–635.

Vartazaryan, Gor, & Škultéty, Oliver (2022). Preferential voting in the elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic. *Czech Journal of Political Science*, 29(3), 286–303.

Weekers, Karolien, Maddens, Bart, & Noppe, Jo (2009). Explaining the evolution of the party finance regime in Belgium. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 19(1), 25–48.

Policy Paper 208

A SEMI-OPEN LIST SYSTEM: ADDING A PERSONAL DIMENSION TO THE ISRAELI ELECTORAL SYSTEM

Ofer Kenig | Assaf Shapira | Asaf Heiman

April 2026

Abstract

Among the democracies whose legislative elections are based on list proportional representation (List-PR), Israel is the only country whose system does not include a personal or regional dimension. This arrangement impairs various aspects of democracy and weakens the direct link between voters and their elected representatives.

This study examines the possibility of amending the Knesset electoral system by adding a personal dimension to the ballot. Specifically, the study focuses on the “semi-open list,” which is common in advanced democracies that use the List-PR system. This institutional reform maintains the status of political parties, which continue to draw up ranked lists of candidates, while granting voters a modicum of power. In this system, voters still vote for a particular list but can also express their preference for particular candidates within it. In certain circumstances, this may influence the candidates’ chances of being elected.

Based on a comprehensive comparative and theoretical review and an analysis of the expected ramifications of amending the Israeli electoral system, *we recommend adopting a semi-open list system for Knesset elections*. The study reviews the various dilemmas and decisions related

to the details of this system and recommends the following format: A ranked list of 60 candidates will appear on ballot slips. Voters will be allowed to mark up to four preferred candidates from the list—an action known as “preferential voting.” A threshold will be set for preferential votes: only candidates whose preferential votes constitute at least 10% of the total votes cast for that list will be eligible to move up the list. This threshold is deliberately conservative because we do not know how voters will implement the system in Israel; it may be possible to set a lower threshold in the future. Candidates who exceeded the threshold will then be re-ranked from second place down in descending order, based on the number of preferential votes they received. Candidates who receive fewer votes than the threshold will remain in their place on the list (but may be pushed down if candidates originally ranked below them pass the threshold). Only the first candidate on the list will be anchored in place: voters will not be able to give this candidate a preferential vote, and his or her place on the list will not change. Accordingly, it is possible that candidates originally placed low on the list, who would not be expected to win a Knesset seat, may be promoted thanks to their preferential votes. The reverse is also true: candidates may be demoted below the position required to enter the Knesset if other candidates leapfrog over them. A look at other countries shows that such situations indeed occur, although they are not particularly common. In any case, the proposed method’s contribution to the Israeli political system will go far beyond personal changes in the identity of the elected representatives. It will also strengthen Knesset members’ accountability, enhance parties’ responsiveness to their voters, and increase transparency.

Other recommendations concern election campaign financing. We propose that Knesset candidates would not receive state funding and be barred from accepting donations for personal campaigns. At most, political parties may be allowed to allocate their candidates a fixed and equitable sum from their own resources. Other general recommendations

concern the design of the ballot slip and the procedure for counting votes—aspects that should be determined primarily by the professional members of the Central Elections Committee.

Our proposed reform is moderate and cautious, certainly by comparison to similar systems in other countries. However, we must admit that it is impossible to predict exactly how it will influence the behavior of Israeli voters. For example, how many voters will choose to employ their preferential vote? Will most of these votes be given to candidates already ranked in high positions on the list? Therefore, we suggest that after the first election in which this system is implemented (and, if necessary, after subsequent elections), a professional public committee examine its details. If necessary, this committee will recommend modifications in matters such as the number of preferential votes each voter may cast, the threshold, and the financing rules.

We believe that the introduction of a semi-open list system could improve political participation and democratic culture in Israel. A semi-open list system will enhance transparency in the composition of candidate lists and allow voters to express their preferences more fully and accurately. The latter would send a message to the political parties—something that is particularly important given the paucity of electoral arenas and opportunities in Israel. If elected representatives are aware that their political future (electoral reward or punishment) will be determined not only by party leaders or members but also by all who vote for the party, they may increase their responsiveness and accountability to the public. These changes can be expected to occur almost automatically as a result of the reform, thereby improving the quality of democracy in Israel. Here, it is important to emphasize that academic studies and examples around the world indicate that this system not only exerts a direct influence on the ranking of candidates on the list but also has broader and indirect ramifications for public behavior, politicians, and political parties.

The adoption of a semi-open list system may have additional positive results. For example, it could change the balance of power within parties, strengthening MKs who receive a large number of preferential votes vis-à-vis their party leaders. It might weaken the phenomenon of “personal parties” in Israel (political parties wholly controlled by a single leader), contributing more generally to the decentralization of political power. The proposed system also mitigates the main failing of the various methods used by the parties in Israel to compose their lists of candidates, because it would force politicians to expand the focus of their attention, efforts, and actions beyond the dominant player in their party (whether the party leader, a small elite, a party institution, or those party members who vote in primaries) to include the much wider circle of all who vote for the party. In parties that hold primaries, the semi-open list system offers a real chance to reduce the power of internal power brokers such as “vote contractors,” interest groups, and extremist ideological circles. This might encourage moderation among elected representatives and curtail populism.

Of course, no electoral system is perfect, and the semi-open list system could yield disappointing outcomes. Although our proposed system is very moderate, as noted, it would be wrong to ignore its potentially negative consequences. Paradoxically, the cautious nature of the proposed reform could lead to public disappointment with its limited impact. It is far from certain that preferential voting would significantly alter the order of candidates on the party lists or lead to the election to the Knesset of candidates initially ranked low. Accordingly, before implementing the reform, it is important to moderate public expectations about preferential voting’s direct impact on party lists and the identity of those elected to the Knesset. As already noted, public committees should be convened after implementation of the reform to recommend amendments and improvements.

Additional negative consequences of the proposed electoral reform relate to the personalization of politics. Some observers suggest that the competition among candidates for the preferential support of those who vote for a given party may encourage phenomena such as individual campaigns by candidates. The fear is that these campaigns will be conducted not only during the primary season (in those parties that hold full-fledged primaries), but also during the final stretch of the election campaign. This might lead politicians to damage the cohesion of their party and Knesset faction via their efforts to secure media and public exposure. The danger is that the proposed system would further weaken the parties, which have already been weakened dramatically in recent decades.

Such negative outcomes are not expected with the cautious approach proposed here, mainly because the parties will continue to play the role of gatekeepers: they will draw up the candidate list presented to the public and their initial ordering of the list will remain a decisive factor in candidates' final ranking. This will permit parties to "punish" candidates regarded as "problematic." Moreover, even if the system encourages political personalization to a small degree, this will be of the type that is the least dangerous to the democratic system—decentralized personalism, where attention is dispersed among several figures, as opposed to the more dangerous pattern of centralized personalism focused on a single figure. Centralized personalism is one of the main problems afflicting the Israeli political system today. Other potential dangers, such as reduced parliamentary representation of some sectors (such as women), increased corruption, or an increase in the number of invalid ballots because of the complex voting system have been rebutted in the academic literature or may be mitigated by proper design of the system and prior preparation of the public.

Ultimately, we must weigh the possibility that the proposed method would serve as a first step towards dealing with the major failings of the

current electoral system, on the one hand, against its relatively limited potential for damage, on the other. Given the unique and outlying character of the current Israeli electoral system and its harmful effects, we see a clear justification for recommending the moderate and cautious reform outlined here and for adopting our proposed semi-open list system for Knesset elections.

Text Editor [Hebrew]: Dafna Lavi
Series and Cover Design: Studio Alfabees
Typesetting: Nadav Shtechman Polischuk
Printed by Graphos Print, Jerusalem

ISBN: 978-965-519-517-0

No portion of this book may be reproduced, copied, photographed, recorded, translated, stored in a database, broadcast, or transmitted in any form or by any means, electronic, optical, mechanical, or otherwise. Commercial use in any form of the material contained in this book without the express written permission of the publisher is strictly forbidden.

Copyright © 2026 by the Israel Democracy Institute (RA)
Printed in Israel

The Israel Democracy Institute
4 Pinsker St., P.O.B. 4702, Jerusalem 9104602
Tel: (972)-2-530-0888
Website: en.idi.org.il

To order books:
Online Book Store: en.idi.org.il/publications
E-mail: orders@idi.org.il
Tel: (972)-2-530-0800

The views expressed in this policy paper do not necessarily reflect those of the Israel Democracy Institute.

All IDI publications may be downloaded for free, in full or in part, from our website.

בתוך משפחת הדמוקרטיה שנהוגה בהן שיטה יחסית-רשימתית בבחירות לפרלמנט, ישראל מתאפיינת בשיטת בחירות חריגה: היא היחידה שאין בה ממד אישי וגם לא ממד אזורי. מאפיין ייחודי זה פוגע בהיבטים שונים של הדמוקרטיה, ובעיקר מחליש את הקשר בין הבוחרים לנבחרים. מחקר מדיניות זה בוחן את היתרונות שבתיקון שיטת הבחירות לכנסת באמצעות הטמעת ממד אישי, מתוך שמירה על אופייה היחסי של השיטה.

המחקר מתמקד בשיטה המכונה "פתק פתוח למחצה", הנפוצה בדמוקרטיה מפותחות שנהוגה בהן שיטת בחירות יחסית-רשימתית. מדובר ברפורמה מוסדית המאזנת בין שמירה על מעמדן של המפלגות, לבין מתן השפעה מסוימת גם לבוחרים ביום הבחירות. בשיטה זו, בעת ההצבעה לרשימה הבוחרים יכולים להביע את העדפותיהם כלפי המועמדים ברשימה הזאת, ובתנאים מסוימים אף להשפיע על הסיכויים שלהם להיבחר לפרלמנט. המחקר דן לעומק במגוון הדילמות וההכרעות הנוגעות לפרטי השיטה הספציפיים, ומסיק שאימוץ פתק פתוח למחצה צפוי לשפר את יכולתם של האזרחים להשתתף בפוליטיקה, את המחויבות והאחריות של הפוליטיקאים כלפי הציבור, ואת התרבות הדמוקרטית בישראל.

פרופ' עופר קניג הוא עמית מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופסור במכללה האקדמית אשקלון. מומחה לפוליטיקה ישראלית ופוליטיקה השוואתית.

ד"ר אסף שפירא הוא עמית מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה וראש התוכנית לרפורמות פוליטיות. מומחה לייצוגיות פוליטית, מפלגות פוליטיות, הקשרים שבין כסף לפוליטיקה ורפורמות בשירות המדינה בישראל.

אסף הימן הוא עוזר מחקר בתוכנית לרפורמות פוליטיות במכון הישראלי לדמוקרטיה ותלמיד מחקר לתואר דוקטור לפילוסופיה במחלקה למדע המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים.

0 4500001324 7
דאנאקוד 450-1324

www.idi.org.il

מחיר מומלץ: ₪45

אפריל 2026